

Oefenen voor de hadj naar Mekka, in eigen land

Indonesiërs die voor het eerst een buitenlandse reis maken, krijgen een cursus. 'Onthoud de naam van de poort en je hotel.'

BUITENLAND 14-15

Concertfilm
3D-show Billie
Eilish is ultieme
fan-experience

CULTUUR C3

Defensie

Nog prille relatie
marines India
en Nederland

IN HET NIEUWS 4-5

Transfer

Kan milieuman
Pols vervuiler
Tata vergroenen?

ECONOMIE 22-23

Rector

In Toscane studeren
op de toekomst
van Europa

BUITENLAND 18-19

IN HET LAND
HAARLEM

Freek Schravasande

En toen was ze officieel verbannen uit Haarlem

Open telefoon-scherm vol barsten toont Amee de selfie die ze maakte op Koningsdag toen het nog gezellig was. Lachend, met twee vrienden, poseert ze 's ochtends voor het reuzenrad op de Grote Markt in Haarlem. Ze heeft nog in de Magic Mouse gezeten maar verder herinnert ze zich weinig, want even later werd Amee gewekt op de grond voor de Jumbo met een ambulanceroeder voor haar neus.

Hup, mee. Niet naar het ziekenhuis maar naar het politiebureau. Daar had ze de vorige nacht ook al doorgebracht wegens openbare dronkenschap. Ze is dakloos en had al een locatieverbod voor de nachtopvang en zowat alle winkels. Daar kwam toen een gebiedsverbod bij voor 48 uur voor het centrum wegens overtreding van artikel 184 Sr - opzettelijk niet voldoen aan een bevel. En omdat ze op Koningsdag alsnog in de binnenstad werd aangetroffen, is het verbod nu verlengd tot twaalf weken.

„Even zoeken hoor.” Rommelend in haar tas vol met knuffels - „één grote chaos” - trekt Amee de verfrommelde verblijfsontzegging eruit. Inclusief plattegrond van het centrum met daaromheen een vette rode lijn, bijna exact volgens de begrenzing van de vroegere stadsmuren. Officieel verbannen uit Haarlem.

Ze had bij het verhoor nog tegengestribeld. Waarom was je in de stad? „Koningsdag.” Wist je dat je een stadsverbod had? „Koningsdag.” Wil je een verklaring afleggen? „Koningsdag.” Dé dag van het jaar vieren in een buitenwijk: no way.

„Ik heb echt lang nagedacht om je iets positiefs te kunnen vertellen”, zegt Amee, starend vanaf een trapje op de kade naar de overkant van de Leidsevaart. Want bij de laatste ontmoeting twee maanden geleden hadden we zo afscheid genomen - „volgende keer goéd nieuws hè?”

Amee heb ik leren kennen toen zij als dakloze in een tent in Den

Haag verbleef. Ik volgde haar naar Haarlem, op de vlucht voor haar ex. Daar ging het beter, maar de laatste keer was ze uit de nachtopvang gezet. Geen ramp, want de sfeer daar is sowieso grimmig, maar toen sliep ze met haar nieuwe vriend Maus dus weer in een tent in de bosjes. En eigenlijk waren ze, ook vanwege hun verslaving, radeeloos. Geen huis zonder hulp, geen hulp zonder huis.

Ze had bij het verhoor nog tegengestribeld. Waarom was je in de stad? 'Koningsdag'

Of ze nog steeds slapen in die tent? „Tent? O ja, die tent.” Voor Amee alweer lang geleden. „Heeft iemand gesloopt.” En daarna begon het gedoe, want met Maus is ze in een bootje gaan slapen, en toen de politie hen daar aantroffen namen ze hem mee omdat hij nog een maandje voor iets anders moest zitten. Alleen, als vrouw buiten slapen zonder vent, dat is echt geen pretje want mensen proberen je te drogeren en dus ga je, uit angst, en ook om het warm te krijgen, nóg meer drinken. En ja...

„De eerste drie nachten heb ik hier gelegen.” Amee toont een foto van een kast in de fietsenstalling van het station. Slapen op een kussentje meegepikt van het terras, onder een stapel Vomar-folders voor warme en een jas over het hoofd „zodat het kon lijken alsof ik een man was”. Daarna kon ze dankzij haar casemanager - „Laura, een lieve schat” - terecht op een kamer voor beschermd wonen in de Transvaalwijk. En wellicht - toch goed nieuws - voor langere tijd, omdat er door een overlijden een kamer vrij is. Maar zonder haar Maus. En het is de vraag „hoelang het duurt voordat ik het verfloot”. Glimlach: „Ben ik nogal goed in.”

Freek Schravasande doet elke donderdag ergens vanuit Nederland verslag

Vluchtelingen bij het aanmeldcentrum in Ter Apel. FOTO KEES VAN DE VEEN

ASIELOPVANG

Verdriedubbeling aantal kinderen in noodopvang

Meer dan zeventuizend kinderen slapen in een gymzaal, leegstaand kantoor, schip of hotel. Het COA wijst naar de spreidingswet als oplossing.

Hugo Schiffers

AMSTERDAM

Het aantal kinderen in de noodopvang is sinds 2022 verdriedubbeld, dat blijkt uit cijfers die het Kinderrechtencollectief opvroeg bij het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) en deelde met Trouw. Momenteel verblijven er 7.019 kinderen in noodopvanglocaties, in juli 2022 waren dat er 2.282.

Kinderen moeten dus in een gymzaal, leegstaand kantoor, schip of hotelslapen. Op de eigen website schrijft het COA dat de tijdelijke opvanglocaties „vaak een lager kwaliteits- en voorzieningsniveau” hebben. In totaal verblijft bijna de helft van de asielzoekers in Nederland in een noodopvang.

„Er is te weinig gezondheidszorg, te weinig privacy en het is niet veilig”, zegt voorzitter van het Kinderrechtencollectief Marc Dullaert woensdag tegen de NOS. „In sporthallen slapen kinderen bijvoorbeeld achter schermen en ze kunnen alles horen. Het licht blijft lang aan, er is geen toezicht en er zijn te weinig toiletten.” In 2022 riep ook het Kinderrechtencomité van de Verenigde Naties Nederland op de situatie van kinderen in noodopvang te verbeteren.

De stijging van het aantal kinderen in

noodopvang vond plaats ondanks herhaaldelijke oproepen van de Tweede Kamer aan kabinetten om de afhankelijkheid van noodopvanglocaties af te bouwen. Vorig jaar werd bovendien door de Tweede Kamer een wet aangenomen om de omstandigheden voor kinderen in opvanglocaties te verbeteren.

Het COA wijst naar de spreidingswet om de afhankelijkheid van noodopvanglocaties af te bouwen. Deze wet uit 2024 verplicht gemeenten om opvangplaatsen te realiseren. Maar in cijfers die NRC in januari opvroeg bij het COA blijkt dat slechts vier van de tien gemeenten aan de spreidingswet voldoen.

Wat niet hielp was dat het kabinet-Schoof die wet probeerde in te trekken voordat hij effectief kon worden toegepast. Zo ver kwam het niet. Bovendien is de huidige asielminister Bart van den Brink (CDA) inmiddels weer begonnen met gemeenten onder druk te zetten om opvangplekken te creëren. Vorige maand zei hij tegen Nieuwsuur bereid te zijn hierbij „uiteindelijk” over te gaan tot dwang.

Een aantal gemeenten die de afgelopen tijd wel nieuwe opvangplekken wilden openen, zoals Loosdrecht en IJsselstein, werden geconfronteerd met protesten en rellen.

Sommige raddaaiers kwamen van ver buiten die gemeenten. Een 34-jarige man uit het Gelderse Ermelo werd veroordeeld tot zes weken cel, waarvan twee weken voorwaardelijk, voor het vernielen van het gemeentehuis in Loosdrecht, ruim vijftig kilometer van zijn woonplaats. Ook in IJsselstein werden afgelopen weekend bakstenen door de ruiten van het gemeentehuis gegooid. Voor zover bekend werd niemand opgepakt.

KAMACURKA

RECENSIE NEDERLANDSE INZENDING BIËNNALE

Een bezoeker brult 'Stop it! Rage! Engage!' in het duistere paviljoen

Dries Verhoevens kunstwerk, door het koninklijk paar geopend, is een beklemmende, maar ook kunstmatige ervaring.

Thomas van Huut

VENETIË

Een Biënnalebezoeker is ter aarde gestort. Met blote billen, broek op haar knieën, ligt ze neergesmaakt op de granieten vloer van het modernistische, Nederlandse Rietveldpaviljoen in Venetië. Eerder heeft ze gebruld, in een diepe, aardse grunt: „STOP IT!” „HEELP YOURSELF!” „SMILLEE!!!” En later, terwijl de duisternis langzaam valt in het paviljoen, buldert ze: „RAGE! ENGAGE!” en „DO IT!” „PAINT A FUCKING LANDSCAPE!” Een schreeuw om engagement en een ironische krijgs om veilige kunst op een geopolitiek onstuimige Biënnale?

The Fortress heet de beklemmende performance waarmee kunstenaar Dries Verhoeven (1976), samen met curator Rieke Vos, dit jaar Nederland vertegenwoordigt op de Biënnale van Venetië. Woensdagmiddag werd het paviljoen geopend, in aanwezigheid van de Nederlandse minister van Cultuur Rianne Litschert (D66), koning Willem-Alexander, koningin Máxima en de Oekraïense cultuurminister Tetyana Berezna.

Het is een Biënnale onder politieke spanning, onder meer vanwege de aanwezigheid van Rusland. In haar openingspeech vroeg minister Litschert aandacht voor de manier waarop Rusland in Oekraïne „niet alleen de mensen”, maar ook „moedwillig de Oekraïense cultuur en erfgoed probeert te vernietigen”. Deelname aan culturele evenementen door Rusland is volgens Nederland daarom onacceptabel. Litschert benadrukte dat ze met 21 andere Europese ministers van Cultuur een protestbrief schreef over Ruslands aanwezigheid aan de organisatie. Over de eveneens omstreden aanwezigheid van Israël werd niks gezegd, behalve door de kunstenaar, die kritiek uitte op de „doofmakende stilte” van de Nederlandse regering „over de genocide in Gaza”.

De Biënnale geldt als het internationaal belangrijkste podium voor nieuwe kunst. Maar het is ook een 'probleempodium', zoals Eelco van der Lingen - voormalig directeur van het Mondriaan Fonds en opdrachtgever van de Nederlandse inzending - het noemt in zijn bijdrage aan de publicatie van *The Fortress*. De plattegrond van de Giardini met paviljoens weerspiegelt oude koloniale machtsverhoudingen, en voor landen uit andere continenten zijn de reiskosten en visumprocedures een

Met 'The Fortress' van Dries Verhoeven stuurt Nederland voor het eerst een performance naar de Biënnale van Venetië. FOTO'S WILLEM POPELIER

Langzaam valt de duisternis in het modernistische Rietveldpaviljoen in Venetië, de rolluiken gaan dicht.

belemmering. Het maakt dat westerse landen altijd oververtegenwoordigd zijn. Tegelijkertijd kun je de Biënnale ook niet helemaal afschrijven. Daarvoor is de artistieke invloed te groot en is de decentrale opzet te veelzeggend als artistieke spiegel voor wat er aan de hand is in de (kunst)wereld.

Zwanenzang voor de Biënnale
Meedoen en problematiseren, dus. Verhoeven barricadeert de entree met rolluiken en ondersteunt de witgrijze gevel met roodbruine steunberen, alsof het gebouw op instorten staat. Eens per uur mag een aantal bezoekers naar binnen voor een performance van 25 minuten. Die architectonische ingreep maakt wat minder indruk dan je vooraf zou denken, zeker omdat op steenworp afstand het

Israëliëse paviljoen écht gesloten is (officieel vanwege renovatiewerkzaamheden, het land heeft elders een tijdelijke locatie) en het Russische paviljoen tijdens de persdagen juist wél open is alsof er

Biënnale van Venetië

De Biënnale van Venetië bestaat sinds 1895 en wordt gezien als de invloedrijkste internationale kunsttentoonstelling ter wereld. Iedere twee jaar presenteren landen in hun paviljoens in Venetië nieuwe kunst uit hun land. De Biënnale is dit jaar van 9 mei tot en met 22 november.

niks aan de hand is.

Binnen brult performer Jana Jacuka (1995) als eerste haar intense zwanenzang voor de Biënnale. Die performance, die tijdens de looptijd van de Biënnale door dertien wisselende artiesten wordt uitgevoerd, is indrukwekkend en beangstigend, haar geschreeuw laat je adrenaline kolken - maar tegelijkertijd is het, gek genoeg, ook enigszins vlak. Daarvoor is het beeld van één doorslagen Biënnalebezoeker misschien te letterlijk.

De openingsperformer Jacuka is een enorm talent. Naast haar eigen werk deed ze ook performances voor onder anderen Marina Abramovic. De klanken die ze uit haar keel weet te trekken zijn adembenemend en haar solovoorstelling *HA* (waarop de performance in *The Fortress* is gebaseerd) is een sensatie, abstracte verkenning van hoe lichaam, geluid, angst en bevrijding kunnen samengaan.

Maar hier is de context anders: „The Fortress” moet gaan over de onthechte betrokkenheid van de Biënnale en haar bezoekers. Je ziet er alles wat mis is in de wereld, maar op veilige afstand op een vakantiebesteding. „Al nippend aan mijn Aperol Spritz kan ik de illusie in stand houden dat ik geen deel heb aan de donkerte”, zei Verhoeven er eerder over in een interview met NRC. Door ernaar te kijken, hou je de duisternis juist op afstand.

Over de kracht van kunst schrijft Verhoeven in de publicatie bij *The Fortress* treffend: „Wat ka-

pot is in de wereld, wordt in de kunst symbolisch aan elkaar gelijmd.” Maar juist daarom voelt *The Fortress* eigenlijk nog te veilig. et volledig afsluiten van de ruimte zorgt ervoor dat een kleinere groep bezoekers met échte aandacht 25 minuten naar de performance moet kijken, maar het zorgt ook voor een kunstmatige situatie. De rolluiken gaan werken als theatergordijnen: de zaaldeuren gaan dicht, de show begint. Dat maakt de performance minder echt.

Dat het afsluiten van de ruimte afdoet aan de kracht van de performance is een beetje tegenstrijdig, want tegelijkertijd is de vergedelde duisternis waarmee *The Fortress* eindigt, ook Verhoevens spannendste gebaar. Het vergt heel veel vertrouwen in je medemens om met zo veel onbekende mensen in het compleet donker te zijn. Met het overwinnen van de angst groeit het vertrouwen.

Wat komt er na de duisternis? De rolluiken gaan open, en iedereen gaat naar buiten - een tikje meer adrenaline in het bloed. Daar lopen de andere Biënnalebezoekers, artsy *totebag* over de schouder, van paviljoen naar paviljoen.

Recensie Tentoonstelling

Dries Verhoeven: The Fortress. Nederlandse inzending voor de Biënnale van Venetië. Giardini, Venetië. 7/11-22 november. Performances wo t/m zo, iedere drie weken wisselen de performers. Info: labiennale.org ●●●○○○

nrcwebwinkel >

DRS LEENARTS

Goed beschermd
de zon in

- > Verschillende soorten zonbescherming, per stuk verkrijgbaar
- > Parfumvrij, geschikt voor de gevoelige huid
- > Ontvang bij elke bestelling een gratis lippenbalsem SPF25 t.w.v. €4,99

Zon op je bol? Heerlijk. Maar je huid goed beschermen? Nog veel belangrijker. Je huid krijgt in de zomer al genoeg te verwerken: UV, hitte, zweet, zout, chloor, airco, vaker douchen. Kies daarom voor zonbescherming van Drs Leenarts met bewezen verantwoorde ingrediënten, zonder parfum en andere irriterende stoffen. Zo ga je ontspannen de zon in - en je huid ook! Ontwikkeld door dermatoloog Marjolein Leenarts.

Gratis
lippenbalsem
bij elke
bestelling

Adviesprijs fabrikant
vanaf 16,99
12,74 per stuk

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/zonbescherming

REPORTAGE DEFENSIE

Samenwerken ja,
maar inlichtingen
delen marines India
en Nederland niet

Nu de veiligheid van de handelsroutes afneemt, willen de marines van India en Nederland meer samenwerken. Maar de maritieme relatie is nog pril, blijkt bij een bezoek aan het fregat Zr.Ms. De Ruyter.

Kees Versteegh

KOCHI

Rodger de Wit, commandant van het fregat Zr.Ms. De Ruyter en gekleed in smetteloos marinewit, wil net aan zijn praatje voor de pers beginnen als er luid geschreeuw klinkt. De Wit stopt abrupt. Een andere officier kijkt verstoord over de reling. Ah, de oliebevoorrading! Vanaf een platte boot met groene buizen, gevolgd door een flinke plas olie, gebaren verschillende Indiase zeelieden druk naar boven. Het bezoekende Nederlandse fregat moet zijn trossen onmiddellijk uitgooien zodat ze aan hun werk kunnen beginnen.

Na de onderbroken start begint De Wit alsnog met zijn praatje. De ongeveer tien Indiase journalisten, onder meer verslaggevers en fotografen, mogen daarna hun vragen op de Nederlandse commandant afvuren. Heeft de gespannen geopolitieke situatie in de wereld iets te maken met de komst van het fregat naar de grote marinehaven van Kochi in het diepe zuiden van India? Wat kan zijn schip allemaal? En hebben de commandant en zijn mannen al een bezoekje gebracht aan een van de vele plekken die herinneren aan de handelspost die Nederland ooit had in Kochi (ook bekend als Cochin), van 1663 tot 1795?

Die laatste vraag kan de commandant bevestigend beantwoorden („Ja, we zagen onder meer de Nederlandse begraafplaats”) en op de andere kwesties gaat hij zorgvuldig in. Het zweet parelt inmiddels op zijn voorhoofd. De temperatuur schommelt rond de 32 graden, de luchtvochtigheid is ongeveer 80 procent. Instructies die via alle speakers over het schip schallen, maken de communicatie niet gemakkelijker: „Er geldt vanaf nu een algeheel rookverbod op het hele schip in verband met olie uitladen.”

Op zich staat het vierdaagse bezoek aan de marinehaven - de De Ruyter ligt in een afgelegen deel - los van de spanningen in de wereld, licht commandant De Wit toe. Maar inderdaad, de internationale onzekerheden maken het bezoek, dat elke twee jaar aan een Indiase haven plaatsvindt - vorige keer deed Zr.Ms. Tromp Mumbai aan - dit keer absoluut urgenter. Toen De Wit en zijn mannen de Rode Zee uitkwamen en naar het oosten zwenkten richting

We zullen door gebieden varen die de Chinezen ten onrechte als de hunne claimen

Rodger de Wit
commandant van
Zr.Ms. De Ruyter

Arabische Zee, zo vertelt hij, „zijn onze radars en de luchtafweersystemen in hoge staat van paraatheid gebracht”.

Korte tijd eerder waren immers Iraanse drones en raketten neergekomen in Saoedi-Arabië. En als de plannen om een bestand in de Straat van Hormuz te handhaven waren doorgestaan, was zijn schip de eerst aangewezen geweest om namens Nederland mee te doen. Het fregat is gespecialiseerd in luchtverdediging.

Escorteren van tankers

Tijdens hun ontmoeting van deze week wisselden Nederlandse en Indiase marineofficieren hun ervaringen in het gebied uit. Ook de Nederlandse plaatsvervangend Commandant der Zeestrijdkrachten was daarvoor overgekomen. India namelijk is zeer actief bij het escorteren van Indiase tankers in en nabij de Straat van Hormuz. Beide partijen hebben tegenover elkaar ook het grote belang van de vrijheid van doorvaart op de internationale zeeën bevestigd. „Het helpt als je voor dezelfde waarden staat”, zegt De Wit.

Als ode aan de vrijheid in het algemeen brachten Nederlandse en Indiase officieren een gezamenlijk bezoek aan het monument voor overgekomen bemanningsleden van de Indiase marine en zeevloot, elders in de stad. „Dat was mooi.”

De Indiërs hadden zich geïnteresseerd getoond in het vervolg van de reis van vier maanden van De Ruyter. Die gaat namelijk door de nauwe Straat van Malakka - ook al zo'n gevoelig gebied - richting de Zuid-Chinese Zee. De Wit: „We zullen daar door gebieden varen die de Chinezen ten onrechte als de hunne claimen.” Andere westerse schepen deden dat eerder; China reageerde meestal met diplomatiek gemopper.

Premier Narendra Modi komt

Dan is het tijd voor een-op-een-vragen aan de commandant. NRC wil onder meer weten hoe ver de samenwerking met de Indiërs in de praktijk is gevorderd. Over iets meer dan een week komt premier Narendra Modi naar Nederland. Op 16 mei, zo is het plan, tekent hij samen met premier Rob Jetten een strategisch partnerschap. Het betreft een breed verdrag over technologische samenwerking, dat ook gaat over het vergroten van de veiligheid in

Welkomstritueel van de Indiase marine voor het fregat Zr.Ms. De Ruyter. FOTO MINISTERIE VAN DEFENSIE

Het fregat Zr.Ms. De Ruyter in de haven van Kochi, Zuid-India. FOTO'S MINISTERIE VAN DEFENSIE

Ontmoeting tussen een Nederlands en een Indiaas bemanningslid.

de wereld. Meer samenwerking van de marines van beide landen past daarbij.

Somalische piraterij in 2008

Die staat echter nog in de kinderschoenen, zo blijkt uit de antwoorden van De Wit. Zo zullen de Nederlanders wat ze in de Straat van Malakka en de Zuid-Chinese zee zien, niet met de Indiërs delen. Er bestaat immers geen inlichtingenrelatie zoals NAVO-partners onderling hebben.

Ook is er te weinig samenwerkingservaring waarop voort te bouwen valt. „We moeten echt met de allereenvoudigste dingen beginnen”, zegt de fregatcommandant. De meest roemruchte ervaring dateert alweer van 2008. Toen zond het Indiase fregat INS Tabar

een boot met Somalische piraten naar de zeebodem. Een Nederlands marineschip nam toen deel aan dit gemeenschappelijke optreden, dat later de credits kreeg de Somalische piraterij grotere deels te hebben gestopt.

„Het doel destijds was heel herkenbaar en actueel”, zegt De Wit, „namelijk de vrijheid van handelsroutes beschermen.” Maar de situatie was toen echt anders. „We hadden een zeer los georganiseerd samenwerkingsverband.” Om er iets hechter en duurzamer van te maken, is veel meer nodig. „We hebben deze week bijvoorbeeld naar de verschillen tussen onze trainingen gekeken. En we gaan met een Indiaas fregat nog iets gezamenlijks doen: samen manoeuvreren. Het is een

We moeten met de allereenvoudigste dingen beginnen

Rodger de Wit
commandant van
Zr.Ms. De Ruyter

heel klein beginstapje.”

Of het strategisch pact de frequentie van dit soort leermomenten opvoert, is nog de vraag. De kleine Nederlandse marine van zes fregatten (de Indiase heeft er veertien) krijgt veel verzoeken, zeker ook van de NAVO. De Wit: „Vooralsnog blijven deze bezoeken bij één keer in de twee jaar, voor zover ik weet.” Wel zijn er geregeld oefeningen in breder, multinationaal verband.

Weinig nieuws gehoord

„Nou, dat wordt een klein nieuwsitem”, zegt EV Sreekumar, verbonden aan de *Manorama Daily*, een grote krant in de regio, bij het verlaten van de De Ruyter. Hij heeft weinig nieuws gehoord, in vergelijking met de talloze

bezoeken aan Kochi van marineschepen van andere naties. „Geen idee”, had de Indiase journalist eerder, schaterend van het lachen, geantwoord op de vraag waarom hij naar het Nederlandse marineschip was gekomen. „Het moest van mijn bazen in Delhi.”

De nationale *Times of India* brengt op woensdag een klein bericht op haar Kochi-pagina, compleet met foto van de commandant. „Het Nederlandse marineschip De Ruyter is in Kochi, wijzend op de groeiende vriendschap tussen India en Nederland op het gebied van maritieme veiligheid.” En even verderop: „De commandant zei dat de bemanning de invloed van Nederlandse architectuur op de huizen had opgemerkt.”

HANTAVIRUS

Drie zieke passagiers van cruiseschip Hondius op weg naar Nederland

Een luchtfoto van het Nederlandse cruiseschip Hondius, voor de kust van Kaapverdië, afgelopen dinsdag. FOTO ARILSON ALMEIDA/AP

De MV Hondius arriveert de komende dagen op de Spaanse Canarische Eilanden. Daar zitten ze er niet op te wachten.

Boris Bouwman

AMSTERDAM

Drie passagiers van het Nederlandse cruiseschip MV Hondius, gelegen voor de kust van Kaapverdië, zijn woensdag van het schip geëvacueerd. Dat meldt de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO). Zij zijn vermoedelijk besmet met het hantavirus, waaraan afgelopen weken drie andere op-

varenden van het schip stierven. De geëvacueerde cruise passagiers worden naar Nederland vervoerd. Daar zullen ze medische zorg krijgen.

Een Nederlands echtpaar en een Duitse vrouw kwamen eerder te overlijden door een luchtweginfecatie na besmetting met het hantavirus. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) meldt dat er nog zeker vier andere besmettingen met het virus bevestigd zijn bij passagiers van het cruiseschip.

Eerder op de dag kwam tijdens een presentatie van de Zuid-Afrikaanse minister van Volksgezondheid in het parlement naar voren dat twee passagiers die positief testten op het hantavirus besmet waren met de Andesvariant. Het

gaat om een van de overleden opvarenden en om een Britse vrouw die in Zuid-Afrika in het ziekenhuis ligt.

Door de Andesvariant van het virus kunnen mensen hoge koorts en ademhalingsproblemen krijgen, soms met ernstige longproblemen en hartfalen tot gevolg. Volgens het RIVM kan 30 tot 50 procent van de besmette mensen overlijden aan het Andesvirus. De Andesvariant is het enige hantavirus dat zich van mens op mens kan verspreiden.

Opgedroogde ontlasting

De andere virussen worden verspreid door knaagdieren. Besmette knaagdieren worden niet ziek van het virus, maar kunnen wel andere

knaagdieren en mensen besmetten. In (opgedroogde) ontlasting en speeksel van besmette dieren kan het virus twee weken overleven. Via stofdeeltjes kan het virus op mensen, die bijvoorbeeld aan het werk zijn in de tuin, worden overgedragen. Knaagdieren kunnen het virus ook overdragen door voedsel te besmetten of mensen te bijten.

De WHO stuitte aan boord van de MV Hondius niet op ratten of andere knaagdieren. Mogelijk heeft een mens het hantavirus buiten het cruiseschip opgelopen, waarna het virus werd 'meegenomen' aan boord, stelde WHO-deskundige Maria Van Kerkhove dinsdag. Viroloog Ab Osterhaus noemt het tegenover persbureau ANP desondanks „uitzonderlijk” dat sprake

lijkt te zijn van een besmetting van mens op mens: de besmettelijkheid van het virus is volgens hem beperkt.

Mogelijk was een Nederlands echtpaar, dat op 1 april in Argentinië aan boord stapte, als eerst besmet, aldus de WHO. De 70-jarige man overleed na bijna drie weken ziek te zijn geweest eind april, zijn 69-jarige vrouw overleed kort erna in een Zuid-Afrikaans ziekenhuis. Ze was op weg naar huis met het stoffelijk overschot van haar man. De Duitse vrouw die stierf, was bemanningslid van de MV Hondius.

Vliegtuigmaatschappij KLM meldt in een verklaring dat de overleden vrouw „korte tijd” aan boord van een KLM-voertuig in Johannesburg is geweest. Vanwege „de gezondheidstoestand” werd ze echter niet meegenomen. Het vliegtuig is vervolgens wel naar Nederland vertrokken. KLM schrijft dat de GGD andere passagiers van het vliegtuig gaat informeren. Mensen met klachten moeten contact opnemen met hun huisarts.

Volgens de Argentijnse autoriteiten is het meest aannemelijke scenario dat het echtpaar tijdens vogelspotten is besmet, meldt persbureau AP. Het echtpaar zou tijdens een bezoek aan de zuidelijke stad Ushuaia een vuilnisbelt hebben bezocht, waar mogelijk knaagdieren met het virus rondscharrelde.

Er zouden woensdagochtend voor de evacuatie nog 88 passagiers en 59 bemanningsleden aan boord zijn, afkomstig uit 23 verschillende landen. Een besmette Brit ligt na evacuatie nog op de intensive care-afdeling van een ziekenhuis in Zuid-Afrika. In het Zürich wordt ook een oud-passagier behandeld. Omdat de gezondheidszorg van Kaapverdië volgens de WHO niet is toegerust op deze situatie, zal het schip verder doorevaren naar de Spaanse Canarische Eilanden. Maar de president van de Canarische Eilanden voelt niets van de komst van het schip.

De PC Hooftstraat in Amsterdam, winkeldorado voor gefortuneerd Nederland. FOTO MARCEL ANTONISSE/ANP

WELVAARTSVERDELING

CPB maant kabinet opnieuw iets aan groeiende inkomensverschillen te doen

Al jaren roept het Centraal Planbureau op iets te doen aan de groeiende economische verschillen tussen huishoudens.

Egbert Kalse

AMSTERDAM

Lijkt het maar zo, of klinkt er echt iets van frustratie door in de rapporten van het Centraal Planbureau over de relatie tussen vermogens- en inkomensongelijkheid en de staat van het Nederlandse fiscale stelsel? Neem deze zinnen uit de woensdag verschenen CPB-publicatie 'De hoogste bomen vangen minder wind: belastingdruk op inkomens en vermogens': „Welke mate van ongelijkheid wenselijk of acceptabel is, is een politieke vraag. Dat geldt ook voor de mate waarin het belastingstelsel een herverdelende werking zou moeten hebben, maar de meeste mensen zijn van mening dat herverdeling via de belastingen gewenst is.”

Tussen de regels door staat hier: beste regering, ongeacht je politieke kleur, doe iets aan de manier waarop inkomens en vermogens worden belast!

De zinnen maken deel uit van een uitputtende analyse die het Planbureau al vaker maakte: door een woud aan fiscale regels, boxen en aftrekposten blijft de vermogens- en inkomensongelijkheid in Nederland toenemen. Op papier is de inkomstenbelasting progressief, maar in de praktijk hebben de meest welvarende huishoudens meer mo-

gelijkheden om de belastingdruk op inkomens en vermogens te verlagen dan andere huishoudens.

Als de verschillen tussen specifieke groepen - bijvoorbeeld huurders versus woningbezitters, of werkenden in loondienst versus directeuren-grootheidshouders - blijven toenemen, stelt het CPB, kan dat de kansengelijkheid en de toekomstige welvaart schaden.

Verschillen in belastingdruk

Door allerlei fiscale regelingen, zoals die rond eigenwoningbezit en pensioenopbouw, ontstaan grote verschillen in belastingdruk bij mensen met gelijke bruto-inkomens. „Terwijl de economische onderbouwing daarvoor vaak ontbreekt”, aldus het CPB.

Vooropgesteld: verschillen in inkomens en vermogens kunnen bijdragen aan meer materiële welvaart, zolang ze het resultaat zijn van talent, inspanning en ondernemerschap. Het is aan de overheid om door herverdeling via belastingen dat deel van Nederland te ondersteunen dat onvoldoende in staat is de eigen toekomst vorm te geven.

Het grote probleem, constateert het CPB, is dat het Nederlandse belastingstelsel de ongelijkheid in Nederland toenemen. Op papier is de inkomstenbelasting progressief, maar in de praktijk hebben de meest welvarende huishoudens meer mo-

gelijkheden om de belastingdruk op inkomens en vermogens te verlagen dan andere huishoudens. Of om bepaalde soorten werk of vermogens te bevorderen, zoals arbeidsintensieve diensten of beleggen in startende ondernemingen.

Op papier hebben de hoogste inkomensgroepen de hoogste belastingdruk, de 1 procent met de hoogste inkomens betaalt officieel meer dan 40 procent belasting. Maar in de praktijk weten de meest welvarende huishoudens die belastingdruk fors te verlagen, tot minder dan 30 procent voor de allerrijkste 0,01 procent van de inkomens.

De meest welvarende huishoudens hebben de mogelijkheden om de belastingdruk te verlagen

Vooral huishoudens die hun vermogen (deels) in box 2 weten onder te brengen, profiteren buitensporig van lagere tarieven en vooral van de mogelijkheid betaling van belastingen schier eindeloos uit te stellen. Dat zijn onbedoelde en onwenselijke verstoringen, aldus het CPB.

Aan de vermogenskant speelt iets soortgelijks: soorten vermogen worden totaal verschillend belast. Zo worden de eigen woning en de

opbouw van pensioen nauwelijks belast, waar vermogen in box 3 (sparen en beleggen) een veel hogere belastingdruk kent. Daardoor zijn met name laagbelaste vermogenssoorten de afgelopen jaren fors gestegen (woning, pensioen en aanmerkelijk belang), terwijl de vermogens in box 3 eerder daalden.

Het CPB neemt op basis van de groei in inkomensongelijkheid en tussen groepen vermogenden een opmerkelijk stevig standpunt in. Dat doet het zoals van economen verwacht mag worden: met „beleidsaanbevelingen” en „denkkrachten” die „voor minder economische verstoringen” moeten zorgen.

De implicaties zijn niettemin fors: het planbureau adviseert afschaffing van de arbeidskorting, de hypotheekrenteaftrek en het lage winstbelastingtarief voor ondernemers.

Het extra geld dat de fiscus daardoor kan ophalen, kan de overheid dan gebruiken om elders lasten te verlichten. Zo ontstaat een minder complex en minder verstrend stelsel, dat tegelijk de verschillen in belastingdruk bij een gelijk inkomen verkleint.

Misbruik box 2 aanpakken

Ook dient een einde gemaakt te worden aan de ruimte voor welvarende huishoudens om in box 2 te sparen in plaats van te ondernemen. Dat zal leiden tot ingewik-

kelde definitiediscussies, waar schuwt het CPB, en is daarom lastig. Simpel is het paal en perk te stellen aan 'misbruik' van box 2. Dat kan door verdere inperking van de mogelijkheid fiscaal voordelig te lenen uit de eigen bv en van het eindeloos doorschuiven van de belastingheffing op vermogen. Stimuleren dat ondernemersvermogen innovatie aanjaagt, moet juist worden gestimuleerd.

Voor de inkomstenbelasting suggereert het CPB verhoging van de hoogste tarieven én reductie van aftrekposten. Ook een hoger eigenwoningforfait en welvarende ouderen laten meebetalen aan de AOW kunnen volgens het Planbureau bijdragen aan een eerlijker stelsel dat minder economische verstoring oplevert.

Dat er met de huidige ongelijkheid en de aantoonbaar negatieve effecten ervan - op de welvaart, op de (afnemende) legitimiteit van belastingheffing en de de belastingmoraal - iets moet gebeuren, staat volgens het Planbureau vast. Dat is zoals het CPB zelf ook vaststelt een politieke en maatschappelijke keuze, maar het overweldigende bewijs dat in de richting wijst van een iets redelijker verdeling van de belastingdruk, is eigenlijk niet te negeren, suggereert het CPB. Omdat Nederland als geheel daar beter van wordt.

Advertentie

ZO SIMPEL IS HET NIET

HOE WERKT DE CHINESE ECONOMIE?

Hoe werd China zo snel zo industrieel dominant? Doen we in Europa iets verkeerd? En is de Chinese combinatie van keiharde concurrentie en sterke staatssturing wel houdbaar?

Stelling & Schinkel over Economie

Luister elke donderdag in de gratis NRC Audio app of andere podcastapps

NRC.nl/zosimpelishetniet

Fotografie Folkert Koelewijn

Annemarie Kas

MATLOCK

De vergadering begint met een kort gebed. Eén van de raadsleden van het district Derbyshire roept de anderen op met „wijsheid, integriteit en zorg” met elkaar om te gaan. „Vervang elk gevoel van ego door een gezamenlijk doel, bedachtzaam en met de belangen van allen voorop.”

Nog geen half uur later zijn die goede voornemens vergeten in de raadszaal van Derbyshire, met houten lambrisering en vaalgroen tapijt en vooral grijzende en kalende mannen in de banken. Vlak voor vergadering begon had de fractievoorzitter van Reform UK bekend gemaakt dat de leider van de grootste oppositiepartij duizenden ponden minder toelage krijgt. Alex Dale van de Conservatieve Partij kreeg ongeveer 19.000 pond (bijna 22.000 euro) per jaar, maar daar gaat in één klap 6.000 pond van af.

Alle partijen in de oppositie zijn kwaad. „Dit is oneerlijk”, zegt de één. „Rechtstreeks uit Trumps handboek”, zegt een ander. „Kleinzielig en gemeen.” Weer een ander. Dan komt Alex Dale zelf aan het woord: „Dit is lage politiek. De oppositie aanvallen omdat je niet van kritiek houdt. Het is het begin van dictatorschap.”

Pinnig verdedigt Reform-fractievoorzitter Alan Graves het besluit. De verlaging is in lijn met enkele andere districtsraden, zegt hij. En het gaat niet om Dale persoonlijk, maar om zijn functie. „Je hebt geen toelage nodig om ons ter verantwoording te roepen.” Over zijn eigen raadsleden zegt hij: „Wij zijn geen zakkenvullers. Sommige van onze raadsleden wisten vooraf niet eens dat ze een toelage zouden krijgen.” Maar aan die bedragen verdient niks. De verlaging voor Dale wordt aangenomen, want Reform UK heeft een absolute meerderheid in deze raad.

Zo bestuurt Reform UK in Derbyshire, een district in midden-Engeland. Het is één van de handvol districten waar Reform voor het eerst bestuurders leverde, na winst bij verkiezingen mei vorig jaar. Ook op andere plekken waar de partij van Nigel Farage bestuursverantwoordelijkheid draagt, gaat het er ruig aan toe. Samengevat: geruzie, controversie, verbroken verkiezingsbeloften en raadsleden die opstappen.

Donderdag zijn er verkiezingen in Engeland, Schotland en Wales; voor allerlei bestuurslagen kiezen de Britten nieuwe vertegenwoordigers. Reform UK boekt waarschijnlijk overal flinke winst. In Engeland zou de partij een meerderheid kunnen krijgen in tientallen gemeenten en districten. Ondanks tot dusver discussabele prestaties op lokaal en regionaal niveau.

Verzorgingstehuizen moeten dicht

Ze heeft één verschil opgemerkt sinds Reform aan de macht is, zegt Trisha Barrable, inwoner van Derbyshire. De gaten in het wegdek worden sindsdien sneller gerepareerd. „Alleen kunnen ze het niet betalen om de hele weg opnieuw te asfalteren. Dus ze lappen alleen de gaten op. Een tijdelijke oplossing.” De slechte conditie van de wegen is voor veel Britten een grote ergernis en een symbool van het falen van lokale politiek. Derbyshire is één van de gebieden waar het wegdek er het slechtst aan toe is. In de heuvels slaat bij een flinke bui het stromende water de gerepareerde gaten zo weer open. „Soms zie je het water in de ene afvoer

Nigel Farage gooit de auto van een verslaggever vol, twee maanden geleden in Buxton, Derbyshire. PAUL TONGE / ANP

REPORTAGE BRITSE VERKIEZINGEN

Reform UK staat op forse zetelwinst. Maar besturen gaat nog niet soepel

Bij lokale verkiezingen deze donderdag wordt het radicaal-rechtse Reform UK van Nigel Farage mogelijk de grootste partij in Engeland. Op de paar plekken waar de partij al bestuurt, zie je: geruzie, controversie en opstappende raadsleden.

verdwijnen, om in de volgende weer naar boven te komen omdat het nergens heen kan.”

Trisha Barrable en haar man Tony laten hun hondje Lily uit in een keurig onderhouden plantsoen middenin Matlock, het stadje waar de districtsraad vergadert. Op de kleine markt verkopen marktloopliu hun waar vanuit de achterbak van hun auto's. Verse vis, brood, traktaties voor honden. Dit was jarenlang *True Blue*-terrein, de Conservatieven hadden hier de macht. Maar vorig jaar won Reform de verkiezingen met een verrassend grote meerderheid.

De Barrables zouden zelf niet op Reform stemmen, maar ze zien wel de aantrekkingskracht van de radicaal-rechtse partij. „Ze hebben een simpele boodschap die aanspreekt”, zegt Tony Barrable. „Immigratie is het probleem, zeggen ze. Ah, denken mensen dan, dus daar gaan zij wat aan doen.” Immigratiebeleid wordt in Londen bepaald, gemeenten en districten gaan over zaken als het speciaal onderwijs, thuiszorg, bibliotheken en het onderhoud van de wegen.

In Derbyshire (een gebied met ongeveer 825.000 inwoners) dreigt de sluiting van acht verzorgingstehuizen. De Conservatieven waren al bezig om die tehuizen te verkopen, maar toen dat mislukte besloot Reform dat ze dicht moeten. Zoiets beziet Trisha Barrable

met argusogen. Het echtpaar heeft een dochter die speciale hulp nodig heeft. Ze is veertig jaar, maar zit mentaal gezien in haar tienerjaren. „Ze woont in een huis waar ze ondersteuning krijgt. Dat is geweldig, maar Reform heeft duidelijk weinig op met dat soort voorzieningen. Daar maak ik me zorgen over.”

Uitgaven voor dergelijke instellingen zijn mede de reden dat veel gemeenten en districten in Engeland financieel krap zitten. De kosten voor speciaal onderwijs en thuiszorg stijgen, terwijl budgetten van de landelijke regering amper meegroeiën. Reform UK beloofde vorig jaar lokale belastingen gelijk te houden of zelfs te verlagen. Dat is mislukt. In elk van 'hun' vijf districten ging de belasting begin dit jaar omhoog, meestal met het maximaal toegestane percentage van 5 procent. In Derbyshire bleven ze daar, met 4,9 procent, symbolisch net onder.

De verhogingen zijn een gevolg van een inschattingfout van Reform. Het wegsnijden van overbodige uitgaven blijkt zo simpel niet. In het VK zijn de lagere overheden financieel al jarenlang uitgekleed. Reform kwam met een vergelijkbaar initiatief als het mislukte 'Department voor Overheidsdoelstellingen' (DOGE) van president Donald Trump en zakenman Elon Musk in de

Verenigde Staten. Partijleider Nigel Farage zei in maart dat Derbyshire „geduld moest hebben en dat bezuinigingen vaak niet binnen een dag te regelen zijn”. Maar zijn landelijke DOGE-team is voor zover bekend nog steeds niet langs geweest in Derbyshire; het bezocht volgens de Britse krant *The Independent* hoe dan ook maar een handvol gemeenten.

Partijleider Farage komt in deze campagne vooral met voorstellen voor landelijk beleid. Zijn belangrijkste boodschap: *Get Starmer Out*. In de landelijke opiniepeilingen is Reform al langer dan een jaar de grootste, met ongeveer een kwart van de stemmen. Farage zet zijn partij neer als de officiële oppositie tegenover Labour en premier Keir Starmer. De Conservatieven komen deze campagne bijna niet aan bod en verliezen donderdag waarschijnlijk honderden raadszetels, die rechtstreeks naar Reform gaan.

Een *Anyone but Reform*-beweging

Vooraf rond immigratie zijn Farages voorstellen controversieel en verregaand. In april kwam de partij met het plan om vluchtelingen die al asiel hebben gekregen, met terugwerkende kracht alsnog uit te zetten als ze op 'illegale' wijze naar het VK zijn gekomen. Als ze met een bootje het Kanaal overgingen, of asiel aanvraagden nadat hun legale visum was verlopen. Dit zou om ongeveer 400.000 personen gaan; allemaal migranten die al zijn begonnen aan het opbouwen van hun leven in het VK.

Begin deze week zei Zia Yusuf, woordvoerder binnenlandse zaken van de partij, dat Reform de uitzetcentra voor migranten vooral zou neerzetten in gemeenten waar de Green Party de grootste is, omdat de Groenen „een wereld zonder grenzen” willen. Reform-gemeenten en kiesdistricten met een Reform-Lagerhuis, zouden worden ontzien. De linkse Groenen vonden het „walgelijk”, en zeiden dat zij als ideaal een wereld zonder grenzen hebben, maar dat zoiets niet haalbaar is in de huidige internationale orde.

De Groenen tegen zo een mooie kans zich af te zetten tegen Reform, maar alle partijen voelden zich genoodzaakt te reageren. „Geen serieuze partij en geen serieus beleid. Dit is overduidelijk ter plekke verzonnen voor een video op sociale media”, zeiden de Conservatieven. Labour noemde het „grotesk” en zei dat Farage niet geeft om verbetering van het asielsysteem. Door dit soort plannen ontstaat volgens peilbureaus een *Anyone but Reform*-beweging. Linkse stemmers besluiten strategisch te stemmen om te voorkomen dat Reform de grootste wordt.

Klachten over gedrag van Reform

Britse media proberen bloot te leggen dat Nigel Farage extreemrechts gedachtegoed omarmt. Er kwamen verhalen naar buiten over zijn racistische praxisgedrag als puber op school. En, recent, over de manier waarop Farage en Reform beïnvloed worden door extreemrechtse online influencers.

Farage bleek, een primeur van *The Guardian*, bij te verdienen met filmpjes voor Cameo, waar beroemdheden video's opnemen tegen betaling. Hij verdiende bijna 375.000 pond met duizenden filmpjes, soms voor omstreden types. Farage nam video's op voor neonazi's en noemt een extreemrechtse bijeenkomst „het beste dat ooit gebeurd is”. En hij sprak iemand moed in terwijl duidelijk was dat diegene was veroordeeld voor geweld bij racistische rellen: „Blijf geloven in de goede dingen, blijf het goede doen.”

Reform UK beloofde vorig jaar lokale belastingen gelijk te houden of te verlagen. Dat is mislukt.

Farage stopte met de video's en ontkende van de achtergrond van de verzoeken te weten. Zo vindt hij altijd wel een uitweg en lukt het hem zich te distantiëren van schadelijke kwesties. Iets vergelijkbaars geldt voor zijn financiën. Vorig jaar bleek het nieuwe huis in Farages kiesdistrict Clacton-on-Sea niet op zijn naam te staan, maar op die van zijn vriendin, waarmee ze een hogere aankoopbelasting ontweken. Niet tegen de regels, wel enkele tienduizenden ponden goedkoper.

Na donderdag krijgt Reform er een lading politici bij, met waarschijnlijk opnieuw strubbelingen en ophief, zoals bij een nieuwe partij lijkt te horen. In Derbyshire viel het tot nu toe mee met de lading, dat is mede dankzij de ervaren fractievoorzitter Alan Graves - en de weigering om met journalisten te praten. In Staffordshire, een buurtdistrict, kwamen tientallen klachten binnen over gedrag van raadsleden sinds Reform daar de macht heeft. Bij raadsvergaderingen is standaard beveiliging aanwezig. In Kent intimideerde de fractievoorzitter de rest van de fractie, bleek uit uitgelekte beelden van een online vergadering. De andere raadsleden moesten haar besluiten „gewoon accepteren”, zei ze. „You'll have to suck it up.”

Bij de raadsvergadering in Derbyshire blijkt wel hoe snel macht went. De raadsleden van Reform zijn vooral witte mannen van middelbare leeftijd, sommigen met broches met Engelse vlaggetjes op hun borst. Ze lopen zelfverzekerd rond. Toen ze vorig jaar begonnen zag hij nog „een zekere vorm van respect en nederigheid” bij hen, zegt Gez Kinsella van de Groene Partij. „Dat is verdwenen. Jullie zijn veranderd dit afgelopen jaar.”

Verkiezingen Lappendeken aan bestuurslagen

Elk jaar begin mei is er een verkiezingsronde in het Verenigd Koninkrijk, soms wat kleiner, soms groter. Dit jaar is een relatief omvangrijke ronde met verkiezingen in Wales, Schotland en Engeland. In Wales en Schotland kiezen inwoners een nieuw parlement. Elk land van het Verenigd Koninkrijk (op Engeland na) heeft een eigen parlement en regering, die gaan over zaken als onderwijs, huisvesting en gezondheidszorg. Het Lagerhuis in Londen gaat over overkoepelend, VK-breed beleid en over beleid in Engeland.

In Engeland zijn verkiezingen voor 136 gemeenten en districten, plus een handvol burgemeestersposten. In hoofdstad Londen zijn voor alle 32 stadsdelen verkiezingen. Sommige districten hebben een roulatiesysteem waarbij elk jaar de helft of een derde van de zetels wordt vervangen. Dit jaar zijn bijna 5.000 zetels te verdelen.

Algemene verwachting is dat Labour de grootste verliezen lijdt. De partij heeft iets meer dan 2.500 zetels te verdedigen en peilingen wijzen op een verlies van rond de 1.800 zetels. De Conservatieven hebben nu bijna 1.400 zetels in handen en zouden daar rond de 1.000 van verliezen. Reform UK, de Green Party en de Liberaal-Democraten boeken waarschijnlijk de grootste winsten.

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN GROEPS-CURSUS 675- 2e persoon half geld extra

Voor wie?

✓Ondernemers

✓Aanpakkers

✓Mensen die resultaat willen, geen theorie

Cursusdata vd Valk Breukelen: vrijdag 12 juni en 26 juni incl. koffie, broodjes en lopend buffet. Gratis parkeren
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

Slappe was

Omdat ik redelijk in m'n slappe was zit kan ik wat meer inzetten, meer risico nemen. Dan word ik ook niet zo snel zenuwachtig van een overnight want ik kan eventueel wat bijstorten. Dat helpt ook om er een beetje ontspannen in te blijven zitten.

Nodig en nuttig

Het oprispen was echt nodig en nuttig.

Maandsalarisje

Vandaag is het feest! Ik heb 7.000 euro winst gemaakt in 7 maanden live trading. Mijn kapitaal groeide van 25.000 naar 32.000 euro. Vanaf nu keer ik mezelf €1.000 per maand salaris uit.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

Advertentie

Advertentie Zedline Media - info@zedline.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 169,-
119,-

BATAVIA

Fixxbrush onkruidborstel set

- › Werelds meest effectieve onkruidborstel
- › Ideaal voor het verwijderen van onkruid en mos uit voegen
- › Onkruid verwijderen zonder rugpijn, pijnlijke knieën, blaren en vermoeidheid

Ontdek de beste onkruidborstel tot nu toe. Met deze onkruidborstel verwijder je moeiteloos onkruid en mos uit voegen, zonder schadelijke chemicaliën te gebruiken. Zeg vaarwel tegen rugpijn, pijnlijke knieën en urenlang onkruid verwijderen.

De Fixxbrush is ontworpen om het verwijderen van onkruid een stuk makkelijker te maken. De innovatieve re-oscillerende borstelkop maakt hem uniek; hij biedt ongeëvenaarde controle en werkt moeiteloos om snel ongewenst onkruid, mos en vuil te verwijderen.

Pas de telescopische steel aan op werkhoogte en gebruik de tweede handgreep voor extra comfort bij langdurig gebruik.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/onkruidborstelset

FLOTILLA

Israël houdt 'ontvoerde' activisten van Gazavloot langer vast

De twee voeren mee met een internationale vloot die met hulpgoederen onderweg was naar Gaza.

Hugo Schiffers

AMSTERDAM

Israël houdt twee activisten die Gaza per boot probeerden te bereiken langer vast. Een Israëlische rechter gaf dinsdag toestemming om de Braziliaan Thiago Avila en de Spanjaard Saif Abu Keshek zes dagen langer vast te houden voor verhoor door de politie.

De twee voeren mee met een internationale vloot die sinds 12 april met hulpgoederen onderweg was naar Gaza. Het scheepskonvooi, genaamd Global Sumud Flotilla, werd vorige week onderschept door het Israëlische leger. Dat gebeurde in de internationale wateren voor de kust van het Griekse eiland Kreta. De rest van de ongeveer 175 gedetineerde opvarenden werd op Kreta vrijgelaten.

De Israëlische strijdkrachten namen Avila en Abu Keshek mee naar Israël op verdenking van het onderhouden van banden met een terroristische organisatie en „illegale activiteiten”. In een gezamenlijk statement reageerden Brazilië en Spanje vrijdag al dat sprake was van ontvoering van hun staatsburgers. De regeringen van beide landen eisten de onmiddellijke vrijlating van de activisten „met volledige garanties voor hun veiligheid”.

Ook de advocaten van Avila en Abu Keshek spreken van een „ille-

gale ontvoering” en stellen dat er nog geen formele aanklachten tegen het activistenduo zijn ingediend, aldus persbureau AFP. De omstandigheden waarin ze zouden worden vastgehouden zouden bovendien „neerkomen op psychologische foltering”, stelt advocaat Haleel Abu Salih dinsdag in een verklaring aan internationale journalisten.

„Zowel Thiago als Saif wordt in afzondering vastgehouden”, aldus Abu Salih. „Ze krijgen telkens een blinddoek om wanneer ze uit hun cel worden gehaald, zelfs als ze een medische behandeling ondergaan.” Volgens hun advocaten zijn de twee al bijna een week in hongerstaking.

De regeringen van Spanje en Brazilië eisten de onmiddellijke vrijlating van de activisten 'met volledige garanties voor hun veiligheid'

Avila heeft tegen zijn advocaten gezegd dat hij op zee ook al „met zijn gezicht over de vloer werd weggesleept en zo hard was geslagen dat hij twee keer bewusteloos raakte”, aldus Adalah - de burgerrechtenorganisatie waar de advocaten van de activisten aan verbonden zijn. Andere opvarenden van de activistenvloot zeggen eveneens mishandeld te zijn door Israëlische militairen.

Door de verlenging van het voorarrest escaleert het diplomatieke conflict rondom de aanhouding van de activisten nog verder.

De relatie tussen Israël en Spanje en Brazilië was de afgelopen tijd al bekoeld vanwege de harde kritiek van de Braziliaanse president Lula da Silva en de Spaanse premier Pedro Sanchez op de Israëlische verwoesting van Gaza. Sanchez beschuldigde Israël vorige week al op sociale media van het schenden van internationaal recht „door een civiele vloot aan te vallen in wateren die niet tot Israël behoren”.

Signalen van mishandeling

In reactie op de Israëlische rechterlijke uitspraak sprak president Lula dinsdagavond op X van een onrechtvaardige actie die „alomtrentend moet worden veroordeeld”. Ook de mensenrechtenorganisatie van de Verenigde Naties eist woensdag „onmiddellijke en onvoorwaardelijke vrijlating” van Avila en Abu Keshek, en een onderzoek naar de „verontrustende signalen” dat de twee in gevangenschap zouden zijn mishandeld. „Het is geen misdaad om solidair te zijn met de Palestijnen en een poging te doen om humanitaire hulp te bieden aan de bevolking van Gaza, die daar dringende behoefte aan heeft,” aldus een woordvoerder van de VN-mensenrechtenorganisatie.

Avila, een van de hoofdorganisatoren achter de actie, voer vorige jaar ook al twee keer mee met een activisten-vloot richting Gaza, onder meer met de Zweedse activist Greta Thunberg. Beide keren werd Avila gearresteerd en meegenomen naar Israël, waarna hij na enkele dagen het land werd uitgezet. Avila wist afgelopen maart wel Cuba te bereiken als deel van een vloot die de Amerikaanse blokkade van het Caribische eiland wilde verbreken.

De Braziliaanse activist Thiago Avila werd dinsdag naar de rechtbank in de Israëlische kuststad Ashkelon gebracht. FOTO: ILIJA YEFIMOVICH/AFP

Anti-Amerikaans billboard dat verwijst naar president Donald Trump en de Straat van Hormuz op het Valiasr Square in Teheran. FOTO: AFP

STRAAT VAN HORMUZ

Is een akkoord tussen VS en Iran inderdaad 'dichterbij dan ooit'?

President Trump is weer gestopt met de Amerikaanse begeleiding van schepen door de zee-engte voor Iran. Hij wil een akkoord afwachten.

Bas Blokker

AMSTERDAM

Waarom zou Donald Trump dinsdag twee ministers laten zeggen dat de Verenigde Staten voorlopig doorgaan met het begeleiden van schepen door de Straat van Hormuz, om een paar uur later op Truth Social te schrijven dat hij die operatie „met wederzijds goedvinden” wilde opschorten „voor een korte periode om te zien of een overeenkomst kan worden afgerond en getekend”? Operatie 'Project Freedom' heeft niet langer dan twee dagen geduurd en slechts enkele schepen zijn onder bescherming van de Amerikaanse marine door de zee-engte voor de kust van Iran geleid - er liggen zo'n vijftienhonderd schepen aan beide zijden van de Straat te wachten.

Minister van Defensie Pete Hegseth zei dinsdag dat de internationale scheepvaart „onder een Amerikaanse paraplu” vrijuit door de Straat van Hormuz kan bewegen. „De weg is vrij.” Minister van Buitenlandse Zaken Marco Rubio zei dat veel landen de VS om hulp hadden gevraagd bij het bevaarbaar maken van de zeestraat. „Maar we doen dit niet alleen omdat we zijn gevraagd, maar ook omdat we het enige land zijn dat dit kan doen. (...)

Dit is een gunst die we de wereld verlenen.”

Volgens de dagelijkse nieuwsbrief van *Lloyds List*, een publicatie voor scheepvaartnieuws, waren reders en scheepseigenaren „niet overtuigd” van de effectiviteit van de Amerikaanse „bubbel”, zoals de ministers de beschermingsmaatregelen noemden. Project Freedom bood volgens hen „onvoldoende helderheid of geloofwaardige bescherming om de doorvaart te hervatten”. Als om hun woorden te onderstrepen werd een Frans containerschip dinsdag onder vuur genomen, waarbij enkele opvarenden gewond raakten.

Diezelfde avond kondigde president Trump een pauze aan van Project Freedom in afwachting van het resultaat van vredesonderhandelingen.

Druk van binnen en buiten de VS

Het is niet Trumps eerste tournee sinds de VS en Israël eind februari de aanval op Iran openden. Doorgaans komen analisten en duiders snel met suggesties voor de bewegingen van de president. Zijn het omhoogschietende olieprijs, dalende beurskoersen, sombere peilingen over het gevoel van de Amerikaanse bevolking? Voelde hij de kwetsbaarheid van Amerikaanse veiligheidsga-

ranties tegenover de telkens toch weer doeltreffende Iraanse aanvallen? Ditmaal waren de eerste reacties in Amerikaanse media vooral onzeker. Wat beweegt de president?

De druk vanuit het binnenland op Trump is groot. Peilingen tonen dat Amerikanen met de dag ontevredener zijn met de gevolgen van de oorlog: de stijgende prijzen aan de benzinepomp, van vliegtickets (gemiddeld 8 procent hoger binnen de VS sinds het begin van de oorlog)

Operatie 'Project Freedom' heeft niet langer dan twee dagen geduurd

van boodschappen. De verleiding om met een geruststellende boodschap de beurskoersen of de olieprijs te beïnvloeden is groot. De Truths van Trump hebben onmiddellijk effect. Woensdag deed zijn pauze-bericht, en vooral de hint op een duurzamer akkoord de prijs van een vat ruwe olie met ruim 6 procent dalen naar 102 dollar. Maar het is een korte-termijnstrategie, die in het tegendeel kan verkoren als de vijandelijkheden later oplaaien.

Trump zal ook druk ervaren van

buiten de VS. Hij kan zich nogal bruut opstellen tegenover landen die hij als onbelangrijk beschouwt - denk aan de strafmaatregel die hij nam toen de Duitse bondskanselier Merz opmerkte dat de VS worden „vernederd” door Iran.

Maar zijn toon tegenover China is heel anders. Een en andermaal heeft de regering in Washington de Beijing gevraagd te helpen de Straat van Hormuz - door Iran afgesloten ná de Amerikaans-Israëlische aanvallen - weer open te krijgen. China heeft dat evenmin willen doen als andere landen. Maar intussen is China heel actief betrokken bij het conflict.

Heeft Trump een schuin oog gericht op volgende week? Donderdag en vrijdag staat voor hem een ontmoeting met de Chinese president Xi Jinping op het programma. Een eerdere afspraak zegde Trump af „wegens de oorlog”.

Memorandum

Dat minister Rubio tegen de pers zegt: „De oorlog is voorbij”, dat president Trump zegt dat de oorlog voorbij is als Iran zijn voorwaarden, waaronder de heropening van de Straat van Hormuz, accepteert (en dat hij anders de bombardementen „op een veel hoger niveau” hervat), zijn ook signalen aan het buitenland dat het niet aan de VS

ligt als het conflict voortduurt.

Die laatste mededeling van Trump verscheen woensdag, vlak nadat nieuwsite Axios berichtte dat het Witte Huis denkt vlak bij een overeenkomst met Iran te zijn op basis van een memorandum van één pagina.

De nieuwssite sprak met twee regeringsfunctionarissen en twee andere bronnen die waren ingelicht over de ontwikkelingen rond de vredesbesprekingen. Drie kwesties staan volgens hen in elk geval in het memorandum: een moratorium van Iran op het verkrijgen van uranium, het opheffen van des Amerikaanse sancties en het openen van de Straat van Hormuz die nu door Iran én de VS wordt geblokkeerd.

Een woordvoerder van het Iraanse ministerie van Buitenlandse Zaken vertelde woensdag in een interview met een Iraanse nieuwsorganisatie dat de regering het Amerikaanse voorstel bestudeert. De bronnen van Axios zeiden dat ze „binnen 48 uur het Iraanse antwoord op de voorstellen” verwachtten.

En dat de partijen niet eerder „zo dicht bij een overeenkomst” waren geweest. Die ontwikkeling past naadloos bij de reden die Trump gaf voor het pauzeren van Project Freedom.

Bootvluchtelingen op Lanzarote

PUNTA DEL
BANQUETE

Vluchtelingen rusten uit en warmen op nadat ze hulp hebben gekregen van vrijwilligers van het Rode Kruis in Punta del Banquete, deze woensdag op het eiland Lanzarote. Ze zijn kort daarvoor aangekomen op het meest oostelijke eiland van de Canarische Eilanden, nadat ze de oversteek vanuit West-Afrika hebben gemaakt in een rubberboot. In 2024 kwamen bijna tienduizend mensen om op deze Canarische route. (NRC)

FOTO ADRIEL
PERDOMO/EPA

Advertentie

L'OR BARISTA

NU €40 CASHBACK*

+ KOFFIE-VOUCHER T.W.V. €20

TESTPANEL
8,7
JAN 2026
KCD/SCHEURING.BE

BIJ AANKOOP VAN EEN L'OR BARISTA KOFFIEMACHINE

REPORTAGE LEERSUMSE VELD

'Bebouwing is hier nooit ver, brand komt snel in de buurt van mensen'

Na de grote natuurbranden van vorige week ging landbouwminister Jaimi van Essen op werkbezoek bij de heide in Leersum.

Enzo van Steenberg

LEERSUM

Als er hier, op het Leersumse Veld, een brand ontstaat - nú, met deze wind - dan „gaat-ie als een malle over de heide“, zegt Marcel Geluk, natuurbrandspecialist van de Veiligheidsregio Utrecht. Hij wijst naar een randje bomen in de verte: „Dat bospereel zou de brand remmen, dus je kunt zeggen: deze natuur is hier zo ingericht dat een brand beheersbaar is.“

Maar de gevaren blijven groot, zegt Geluk. Net achter de bomen ligt een grote school, over de weg een asielzoekerscentrum, aan de andere kant van het natuurgebied het dorp Leersum. „In Nederland is bebouwing nooit ver weg, een brand komt snel in de buurt van mensen. We moeten echt meer doen om met natuurbranden om te gaan. Specialistische spullen hebben we nodig, maar we zullen de natuur ook anders moeten inrichten. Op een gegeven moment hebben alleen meer brandweertuig's geen zin, dan zijn we kansloos.“

Alarmerende woorden deze woensdag bij het werkbezoek van minister Jaimi van Essen (Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur, D66) aan het Leersumse Veld op de Utrechtse Heuvelrug. Hij laat zich bijpraten over de risico's van natuurbranden en maatregelen om die te voorkomen of beheersbaar te houden. Van Essen zou hier in de zomer langskomen om te praten met vertegenwoordigers van regionale en lokale overheden, de brandweer en organisaties die natuur beheren, maar na de grootschalige natuurbranden van vorige week is het bezoek naar voren gehaald.

De minister hoorde vorige week van de branden via pushberichten, en al snel kreeg hij appjes en foto's binnen van burgemeesters die midden in de brandgebieden zaten. Het werd de grootste golf aan natuurbranden in de afgelopen jaren, met die op 't Harde, de Veluwe, als uitschieter. Donderdagmiddag ging het tegelijkertijd om vijf grote branden en vele kleinere eromheen. Buitenlandse brandweerlieden schoten te hulp. Op sommige plekken moesten brandweermensen zichzelf in veiligheid brengen. Een asielzoekerscentrum werd ontruimd, een vliegveld tijdelijk gesloten. Van Essen: „Je hoopt dan dat het niet op nog meer plekken misgaat, want dan waren we door onze hoeven gezakt.“

„We staan hier relatief rustig, nu er geen slachtoffers zijn gevallen. Maar dat blijft niet zo als we niet méér doen“, zegt Ina Adema aan de rand van het veld. Zij is commissaris van de Koning in Noord-Brabant en namens de Kring van commissarissen gaat ze over natuurbrandpreventie. In 2024 stelde het toenmalige kabinet eenmalig 70 miljoen euro beschikbaar voor betere beheersing van natuurbranden, waarvan nog 45 miljoen beschikbaar is. Er wordt onder meer een landelijk expertisecentrum opgezet, en dat is volgens Adema hard nodig.

Ze wijst naar een aantal dode bomen in het heideveld: „Staatsbosbeheer zal zeggen: goed voor de biodiversiteit. Maar de brandweer ziet droge bomen die een brand kunnen versnellen. Ik denk dat iedereen z'n best doet om samen te werken, maar we hebben Den Haag nodig om knopen door te hakken. Anders lopen we vertraging op bij de preventie van natuurbranden.“

Boswachter Rein Zwaan van

Staatsbosbeheer heeft een tak van een grove den in zijn handen. Die is alomtegenwoordig in Nederlandse bossen, maar ook extreem brandbaar. Er is meer diversiteit nodig aan bomen, zegt hij. Er moeten bomen worden gekapt, nieuwe aangeplant, gebieden in-

Ik schrok van het lijntje dat we boven het droogste jaar van 1976 zaten

Jaimi van Essen minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

gericht met meer variatie. Er gebeurt al veel, vertelt Zwaan. Rond het Leersumse Veld zijn de afgelopen jaren veel waterpunten geslagen, zodat de brandweer altijd snel water bij de hand heeft. De bereikbaarheid van paden voor

brandweervoertuigen is sterk verbeterd en er wordt al gewerkt aan het planten van verschillende bomen.

3.500 liter water

Op de zandweg staat een enorme brandweerwagen, speciaal ontwikkeld om natuurbranden te bestrijden. De brandweerlieden die er naast staan noemen het de „rode tank“. Er zijn er zeventien van in de provincie Utrecht, en er komen er nog vier bij. Minister Van Essen gaat op de rijdersstoel zitten en pakt de joystick op het bedieningspaneel. 3.500 liter water kan erin, de wagen heeft een grote spuitkop voorop en meerdere op andere plekken, die op verschillende standen kunnen spuiten.

Als hij is uitgestapt vertelt Van Essen over een statistiek die hij voorbij zag komen. „Ik schrok van het lijntje dat we boven het droogste jaar van 1976 zaten. Het maakt weer eens duidelijk hoe belangrijk het is dat er altijd water beschikbaar is, en dat we rekening houden

met brandveiligheid als we aan natuurherstel doen.“ Van Essen wil naast de 45 miljoen euro voor natuurbrandpreventie kijken of er iets mogelijk is met de pot van 2,2 miljard euro die voor natuurherstel is gereserveerd. Komende vrijdag wil hij het onderwerp aan de orde brengen in de eerste minister-raad na het reces.

„Ik denk dat de collega's van Defensie het er ook wel over willen hebben“, glimlacht hij. De brand op 't Harde ontstond op een militair oefenterrein en ook op verschillende andere oefenterreinen van Defensie braken branden uit. Defensie wil onderzoeken of protocollen rond het oefenen bij droogte moeten worden herzien.

Mensen die op de Utrechtse Heuvelrug wonen, en bij andere natuurgebieden, zullen er rekening mee moeten houden dat er soms een brand in de buurt woedt, zegt Marcel Geluk van de Veiligheidsregio. Net zoals mensen die bij een dijk wonen, leven met de potentiële dreiging van het water.

Commissaris van de Koning Adema (links) en minister Van Essen (wit overhemd) krijgen uitleg van de brandweer. FOTO RAMON VAN FLYMEN / ANP

Reizigers bereiden zich in eigen land voor op de hadj; een deelnemer oefent op gebedsteksten; **Buchary Hidayatullah** (73) rust uit tijdens de hadj-repetitie.

REPORTAGE PELGRIMAGE INDONESIAË

'Onthoud de naam van de poort waardoor je naar binnen gaat'

In de omgeving van Jakarta oefenen moslims hun hadj in een nagebouwd decor. De Indonesische overheid subsidieert deze voorbereidingsdagen en de pelgrimstocht, maar is dit jaar een stuk duurder uit door de brandstofprijzen.

Door **Saskia Konniger** Fotografie **Muhammad Fadli**

TANGERANG

Beszweet graait de Indonesische pelgrim Buchary Hidayatullah (73) naar kiezels. Als hij zijn evenwicht dreigt te verliezen, laat hij zich vallen op het bankje van het grindveldje, dat de vlakte van Arafat bij Mekka in Saoedi-Arabië moet voorstellen. Snel stopt zijn vrouw Zainah (59) hem een handje van haar geraapte steentjes toe. „Geen zorgen,” zegt prediker Fahrur Rozi, een dertiger. „Als we daar zijn, hoeft u niet zelf de steentjes te zoeken. Jullie krijgen allemaal een zakje kiezels om naar de zuilen te gooien.”

Hidayatullah oefent voor de hadj in Saoedi-Arabië. In mei gaat hij met een groep van veertig mensen uit de regio Banten op bedevaart naar Mekka. Ter voorbereiding doen ze een pelgrimstraining in 'Ayo Manasik', een terrein in het zuiden van Jakarta waar op verschillende heiligdommen uit Mekka zijn nagebouwd. Achter de klokkentoren van de stad staat een replica van de Kaaba, de kubus met daarin de heilige steen, waar pelgrims zeven keer omheen lopen.

De pelgrims in Tangerang hebben een 'hadj plus'-pakket geboekt bij een bedevaartsbureau. Alles wordt voor ze geregeld. Ze verblijven in een comfortabel hotel. Medewerkers van het reisbureau regelen de bagage. Ook het visum wordt zo voor de meeste deelnemers geregeld. Terwijl Hidayatullah even op adem komt, gooien de bedevaartsgangers-in-spe kiezels naar drie zuilen die bij Mekka de duivel representeren. Prediker Rozi, die ook met de groep zal meereizen, dicteert de gebeden die bij dit ritueel gereciteerd kunnen worden.

Elk jaar gaan zo'n twee miljoen pelgrims uit de hele wereld in Saoedi-Arabië op bedevaart. Uit Indonesië komt de grootste groep. Saoedi-Arabië heeft per land quota ingesteld van ongeveer één pelgrim per duizend islamitische inwoners. Indonesië heeft 280 miljoen inwoners, waarvan ruim 90 procent moslim is. Dit jaar mogen 221.000 Indonesische pelgrims op hadj.

Mensen kunnen het hele jaar door de *oemrah*, een kleinere hadj, volbrengen in Mekka. Maar de meest bijzondere bedevaart is de jaarlijkse hadj, die volgens de islamitische kalender dit jaar in mei valt. Profeet Mohammed zou elke moslim, die daartoe in staat is, de opdracht hebben gegeven om eens in zijn of haar leven op bedevaart naar Mekka te gaan.

Speciaal ministerie

Om de jaarlijkse exodus in goede banen te leiden heeft de Indonesische overheid in 2025 een speciaal Ministerie voor de Hadj opgezet. De meeste mensen registreren zich hier, omdat de overheid dan niet alleen het visum regelt maar ook een groot deel van de reiskosten op zich neemt, die per pelgrim doorgaans in de duizenden euro's loopt. De overheid organiseert naast de hadj-visa honderden vluchten en coördineert in Mekka en Medina honderden hotels, tientallen gaarkeukens en medische hulpverleners.

Door de oliecrisis zijn de kosten hoog. Het nationale hadj-budget kan dit jaar oplopen tot mogelijk honderd miljoen euro, een stuk meer dan begroot. Indonesië steunt af op een enorm begrotingstekort, maar de hadj-subsidie afschaffen zou electorale zelfmoord zijn.

Miljoenen mensen staan op de wachtlijst en de wachttijd ligt tussen de tien en twintig

jaar. Mensen met diepere zakken kunnen via de private weg sneller een hadj-visum bemachtigen.

Omdat veel pelgrims uit dorpen komen en nog nooit op reis zijn geweest, organiseert de overheid speciale voorbereidingsdagen. Het komt vaak voor dat mensen ziek worden of verdwalen. Ook wordt er gewaarschuwd voor fraude. Vorig jaar overleed een Indonesische pelgrim die via een alternatieve reisorganisatie zonder visum Mekka probeerde te bezoeken. De pelgrim moest de poging met zijn leven bekopen. De tourleider bleek een charlatan en liet zijn klant zonder water achter in de Saoedische woestijn. Ook mensen met reiservaring, zoals Hidayatullah en zijn mede-pelgrims, nemen liever geen risico en laten zich uitgebreid voorlichten.

„Het is belangrijk om je te richten op goede gedachten. Laat geen negatieve emoties toe”, instrueert prediker Rozi. „Probeer in de tijd die we niet in groepsverband door-

brengen zelf zoveel mogelijk rituelen en gebeden te doen. Maar denk eraan, het kan in Saoedi-Arabië wel vijftig graden worden. Als je niet oppast, raak je uitgeput en word je ziek. Rust op tijd en drink genoeg.”

Als de groep langs de nagebouwde Kaaba loopt, met daarin een replica van de heilige zwarte steen die profeet Mohammed aanwees als centraal heiligdom van de islam, drukt de prediker zijn pelgrims op het hart om goed te kijken bij welke poort ze het Kaaba-plein opgaan. „Onthoud de naam van de poort en de naam van je hotel”, waarschuwt hij. „En draag je identiteitskaart met een stevig koord om je nek.”

Geld gestolen

Vanaf een koffieterras kijkt Suwito (70), hij heeft zoals veel Indonesiërs één naam) toe. Hij was 39 jaar toen hij voor het eerst op hadj ging. De reis verliep niet zonder kleerscheuren. „Ik was gezegend met een goed inkomen. Ik ben dankbaar dat ik toen al mijn reis kon betalen.” Maar ter plekke had de voormalig vliegtuigenieur iets te enthousiast gepraat over inkomsten die hij wilde doen. „Ik zei tegen mijn vrouw: ik heb een dikke rol biljetten in mijn zak. Ik ga lekker veel souvenirs kopen.” Tijdens de omgang rond de Kaaba werd hij gerold. „Kun je dat geloven? Op zo'n heilige plek. Dat was een wijze les.”

Er waren meer uitdagingen. „In de reis die ik daarna deed koos ik voor een langer, minder luxe, verblijf, omdat ik veel wilde bidden. Maar op de vlakte van Arafat was ik zo gelukkig om zo dicht bij Allah te zijn, dat ik te lang zonder iets te drinken in de brandende zon zat.” Suwito werd onwel en belandde in een kliniek. De pelgrim kan er inmiddels om lachen. Hij helpt sinds zijn pensionering familie en bekenden bij hun bedevaart.

Oefenlocatie bij Jakarta

vaart en werkt samen met commerciële reisbureau's die hij vertrouwt. Als mensen de reis niet kunnen betalen, legt hij naar eigen zeggen uit eigen zak bij.

Tussenpersonen, reisbureaus en hotelgenaren verdienen goed aan de hadj. Volgens nieuwsmiddeel Nikkei Asia verdient Saoedi-Arabië jaarlijks twaalf miljard dollar per jaar aan de hadj. Is het wel gepast om geld te verdienen aan zo'n heilige plaats? „Dat is de mens eigen, *only natural*”, verklaart de ingenieur gelaten. Voor hem blijft Mekka ondanks alle commercie eromheen heilig. „Toen ik om de Kaaba heen liep, liepen de tranen over mijn gezicht. De bedevaart is fysiek zwaar, maar die tranen heelden mij. Allah gaf mij vrede.” Hij benadrukt dat het afzien en de offers die hij bracht diepgang aan zijn geloof hebben geven.

Zeven keer drie kilometer

Aan de rand van het Ayo Manasik-terrein is in een overdekte gang de *sa'i* nagebootst, de rituele tocht tussen de heuvels Safa en Marwa. Pelgrims lopen die route ter nagedachtenis aan Hajar, de vrouw van Ibrahim (ook bekend als Abraham) die water zocht voor haar zoon Ismaël.

Volgens de voorschriften moeten de gelovigen zeven keer drie kilometer heen en weer lopen. Hidayatullah en zijn medepelgrims bladeren in een gebedenboekje, zoekend naar het gebed dat bij het sa'i-ritueel gereciteerd dient te worden. De tekst is in het Arabisch en Indonesisch. „Als je de Arabische tekst bent vergeten of niet kunt oplezen, dan kun je het in Indonesisch doen hoor,” stelt Rozi zijn leerlingen gerust.

Na de rondleiding langs de nagebouwde heiligdommen is in een overdekt leslokaal ruimte voor vragen. Helpers leggen aan de mannen uit hoe ze hun witte doeken omslaan. Tijdens de bedevaart is iedereen gekleed in eenvoudige witte kleding, een teken van gelijkheid. Voor vrouwen voldoen dekkende witte gewaden.

Iedereen dezelfde koffer

De spirituele tocht begint bij het aandoen van de kleding. Regels zijn strikt. Je moet rein zijn. „Je nagels knippen, goed wassen,” legt de prediker uit. Een helper geeft logistieke tips. Alle bedevaartklanten krijgen eenzelfde soort koffer, zodat de crew, die zich bij vertrek en aankomst op het vliegveld over hun bagage zal ontfermen, gemakkelijk alles bijeen kan houden.

Enkele vrouwen informeren naar het maximum gewicht. En mogen ze extra koffers meenemen voor souvenirs? Herawati (37), die net als Suwito één naam heeft, voelt zich gezegend dat zij en haar man in staat zijn om het hadj-plus pakket te betalen. Ze hebben acht jaar op de reis gewacht. „Ik ben zo gelukkig”, zegt ze stralend. „Door deze training ben ik in mijn hoofd al in Mekka.” Ze heeft het voornemen om in Mekka zoveel mogelijk te bidden. „De prediker heeft aangewezen welke plekken rond de Kaaba een extra spirituele lading hebben”, vertelt ze. „Ik ga precies op die plekken extra aandachtig bidden, want daar hoort Allah de gebeden goed.”

Informaticastudent Willie Hidayatullah (22) is de jongste van de groep. De familie Hidayatullah heeft zeven jaar op het visum gewacht. „We gaan met het luxe-pakket, omdat het anders nog langer zou duren. Mijn vader is al 73, wie weet hoelang het nog kan.” Vader en zoon vertellen dat de islam diep in de familie is geworteld. „Ik voel God in mijn hart”, vertelt vader Hidayatullah. „Ik ben ermee opgegroeid. Voor mij is de islam de enige en juiste weg.”

Brandstofprijzen

Hidayatullah ging voor het eerst naar Mekka toen hij zeventien was. „Ik studeerde in Koeweit. Religie en Arabisch.” Een reis naar Mekka was onderdeel van de studiebeurs. Net als Herawati wil zoon Willie in Mekka zoveel mogelijk gebeden reciteren. „Ik zie er erg naar uit.” Is hij bang dat de reis vanwege de oliecrisis en stijgende brandstofprijzen afgezegd wordt? „Dat zou ik heel erg vin-

De pelgrims lopen alvast binnen en buiten het kamp; de gebeden en bijbehorende rituelen worden minutieus geoefend; ook **schoolkinderen** bezoeken het hadj-trainingskamp – om kennis te maken met de gebruiken.

Veel pelgrims uit dorpen reizen voor het eerst af, dus organiseert de overheid voorbereidingsdagen

den. Het is niet Indonesië, maar het zijn andere landen die oorlog voeren.”

Terwijl de hadj-groep zich naar de bus begeeft, lopen kinderen van een schoolklas uit de buurt in witte kleding rond de nagebouwde Kaaba. Juffen lopen mee. De leerlingen, tussen de vier en zes jaar oud, krijgen een rondleiding over de bedevaart. Als ze in de schaduw over de slok nemen uit hun roze waterbeker, vertelt een jonge prediker over het heilige *zamzam* water, dat in Mekka uit de grond komt. Er zijn veel regels. „Het heilige water moet je staand drinken, je mag niet zitten.” Als een jongetje gekke sprongen maakt, wordt hij lachend terechtgewezen.

Bij de entree van het hadj-trainingspark zitten de ouders op hun knoest te wachten. Moeder Ernie (47) zit met andere ouders onder een rondboog. Om hen heen liggen gepende tassen vol koekjes en drinkflessen. Haar zoon van zeven is klaar met de les en

speelt tikkertje met zijn klasgenoten. Net als de meeste andere ouders die *NRC* aanschiet, vindt Ernie het heel fijn dat haar zoon op deze manier kennis maakt met Mekka. Zelf zou ze graag op hadj gaan. „Duizend procent!” Maar de kosten zijn, ondanks de overheids-subsidie voor de meeste Indonesiërs erg hoog. Ze heeft zich nog niet geregistreerd. „Ik ben nu te druk met de opvoeding van mijn kinderen.”

Ze pakt haar telefoon en laat een foto van haar zoon zien. „Ik heb drie kinderen. De middelste is twaalf, maar heeft de mentale capaciteiten van een kind van vier. In het begin kon ik hem niet accepteren”, vertelt ze geëmotioneerd. „Maar door het gebed heb ik er vrede mee gekregen, al is het leven met een gehandicapte zoon erg hectisch. Nu kan ik rustig weg. Maar als ik ooit ben en er meer rust is, zou ik graag een keer naar Mekka gaan.”

BURGERSLACHTOFFERS IN OEKRAÏNE

April was een van dodelijkste maanden

Elke maand van dit jaar is aanzienlijk bloediger dan de overeenkomstige maand in 2025, meldt onderzoekscollectief CIT.

Eva Cukier

AMSTERDAM

April was voor burgers in Oekraïne en in Rusland een van de dodelijkste oorlogsmaanden sinds het begin van de Russische invasie in 2022. Dit blijkt uit tellingen van het onafhankelijke onderzoekscollectief Conflict Intelligent Team (CIT), dat met behulp van vrijwilligers het aantal burgerslachtoffers bijhoudt aan beide kanten van de frontlinie. In april vielen op het grondgebied van beide landen ten minste 309 burgerdoden en raakten 2.228 burgers gewond.

Merendeel op Oekraïense grond

Dat is iets minder dan in juli 2025, toen er in beide landen 363 doden en 2.230 gewonden werden geteld. Hoewel de cijfers niet compleet zijn, valt het overgrote deel van de slachtoffers op door Kyiv gecontroleerd Oekraïens grondgebied.

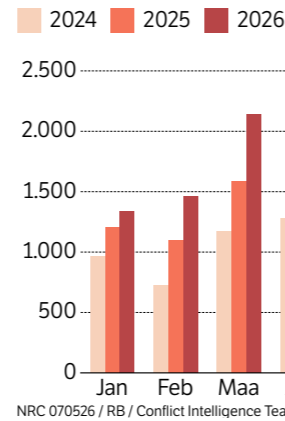
Het lichaam van een burgerslachtoffer ligt op straat in Kyiv na een Russische raketaanval, op 16 april. FOTO SERHII OKUNEVA/AFP

„Elke maand van dit jaar is aanzienlijk bloediger geweest dan de overeenkomstige maand in 2025, en zelfs nog bloediger dan in 2024”, zo schreef het CIT woensdag op zijn Telegram-kanaal. Daarmee zal dit jaar „ongetwijfeld” nog dodelijker worden dan het vorige oorlogsjaar, zo meent het collectief dat werd opgericht door de Russische onderzoeksjournalist Roeslan Levijev en eind 2023 begon met zijn tellingen.

Een totaal aantal doden en gewonde burgers van het hele conflict geeft het CIT niet. In april schatte VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR het totaal aantal gedode burgers sinds 2022 op 15.578 en het aantal gewonden op 43.352. De VN-missie in Kyiv telde over 2025 voor Oekraïne alleen 2.514 burgerdoden en 12.142 gewonden. Het Russische cijfer is moeilijker te schatten doordat onafhankelijke instanties en betrouwbare bronnen ontbreken.

Groei slachtoffers

Aantal Oekraïense en Russische burgerdoden

NRC 070526 / RB / Conflict Intelligence Team

ten oosten van Moskou. Er zouden 35 gewonden zijn gevallen, schreef het Russische persbureau Interfax.

De oorzaak van de gestage toename van het aantal burgerslachtoffers ligt waarschijnlijk in de toegenomen droneaanvallen. Rusland maakt steeds intensiever gebruik van Shahed/Geran-drones en vuurt volgens het CIT per week wel tweeduizend exemplaren af, waar dit aantal begin dit jaar nog rond de duizend lag.

De aanvallen duren langer, soms wel twintig uur aaneen, en treffen zo meer mensen die overdag op de been zijn.

Ondertussen voert Oekraïne steeds meer droneaanvallen uit op Russische olieraffinaderijen en andere infrastructuur nabij bewoonde gebieden, waardoor grote branden ontstaan.

Het door Rusland afgekondigde staakt-het-vuren, waarop Oekraïne reageerde met een eigen bestand, lijkt nu al weinig waard. Woensdag beschuldigde Oekraïne Rusland van het afvuren van tientallen drones en raketten op burgergebieden. Het Conflict Intelligence Team noemt het bestand niet meer dan een „politiek spel”, dat niet zal leiden tot „minder lijden onder de burgerbevolking.”

In de eerste helft van deze week alleen al vielen in Oekraïne 27 doden en tachtig gewonden als gevolg van Russische aanvallen, waarvan twaalf in de door Rusland bezette stad Zaporizja en vijf in het oostelijk gelegen Kramatorsk. Ook de noordelijke stad Tsjernihiv werd aangevallen.

In Rusland stierven twee personen als gevolg van een Oekraïense drone-aanval in de stad Tsjeboksary, op zevenhonderd kilometer

ANALYSE ROEMENIË

Roemeense sociaal-democraten hebben geen antwoord op populisme

De pro-Europese regering van Roemenië werd dinsdag weggestemd door sociaal-democraten en radicaal-rechts. In Brussel leidde de samenwerking tot kritiek, in Boekarest is men niet verbaasd. „Dit is de Balkan, alles is hier mogelijk in de politiek.”

Mark Duursma

AMSTERDAM

Een onwaarschijnlijke politieke alliantie van links en radicaal-rechts brak hem op. Ruim tien maanden na zijn aantreden maakte een motie van wantrouwen dinsdag een einde aan het premierschap van Ilie Bolojan. Met Bolojan verliest Roemenië zijn pro-Europese regering. Brussel en de rest van Europa hebben er een zorg bij: krijgt uiterst rechts politieke macht in Roemenië, een cruciale partner binnen EU en NAVO? De radicaal-rechtse oppositiepartij AUR staat in peilingen op 37 procent van de stemmen.

De aanloop naar de motie van wantrouwen van 5 mei was rumoerig. Eind 2024 verklaarde het Constitutioneel Hof de eerste ronde van de presidentsverkiezingen ongeldig. De verrassende overwinning van de radicaal-rechtse en pro-Russische kandidaat Calin Georgescu werd toegeschreven aan buitenlandse - lees Russische - beïnvloeding. Zowel in Roemenië als daarbuiten leidde het besluit tot kritiek. In mei 2025 won de pro-Europese Nicusor Dan de tweede ronde van de presidentsverkiezingen van AUR-kandidaat George Simion, een bondgenoot van Georgescu. Opluchting in de EU: Roemenië was behouden.

Premier Bolojan, zelf van de gevestigde liberale partij PNL, leidde sinds juni 2025 een coalitie van vier pro-Europese partijen. Zijn grootste uitdaging was het terugdringen van het begrotingstekort (7,9 procent eind 2025) en de inflatie (9,9 procent in maart). Noodgedwongen koos hij voor drastische maatregelen: belastingverhoging, bevoezien van lonen en pensioenen in de publieke sector, bezuinigingen op overheidsuitgaven. De sociaal-democratische partij PSD, vanouds de rivaal van de PNL, zegde twee weken geleden het vertrouwen in Bolojan op, vanwege de bezuinigingen en zijn onbuigzame leider-schapsstijl.

Motie van wantrouwen

De volgende stap van de PSD wekte verbazing en afkeuring. Samen met AUR brachten de sociaal-democraten een motie van wantrouwen tegen de premier in stelling. De motie werd dinsdag met 281 stemmen aangenomen, in het 464 zetels tellende parlement. Bolojan blijft nog 45 dagen in functie, met beperkte bevoegdheden. Nieuwe verkiezingen zijn onwaarschijnlijk, omdat de president AUR buiten de regering en Roemenië op het Europese pad wil houden. Verwacht wordt dat de bestaande coalitie het opnieuw probeert, met iemand van een andere partij of een technocraat als premier.

Op korte termijn lijken de gevol-

Demonstratie afgelopen zondag in Boekarest, als steun voor de pro-Europese premier Bolojan. Hij werd dinsdag weggestemd. FOTO DANIEL MIHAILESCU/AFP

„Het is onverantwoordelijk om aan te sluiten bij diegenen die democratie, Roemenië en Europa ondermijnen

Valérie Hayer
voorzitter van de liberale fractie
Renew Europees Parlement

De weggestemde premier Ilie Bolojan. FOTO OCTAV GANEVA/REUTERS

gen van de politieke crisis dus beperkt. Dat geldt niet voor het besluit van de Roemeense sociaal-democraten om samen te werken met radicaal-rechts, ook al was dat volgens PSD eenmalig. Door AUR niet langer uit te sluiten, draagt PSD bij aan de normalisering van uiterst rechts. De Europese socialisten steunen het besluit van de Roemeense partij, blijkt uit een bericht van PES, de Europese sociaal-democratische fractie, op X: „Sociaal-democraten staan klaar om stabiliteit en vertrouwen te herstellen, en te garanderen dat mensen voorop staan”.

De samenwerking van links met radicaal-rechts in Roemenië leidt tot kritiek van andere partijen in het Europees Parlement. Linkse kritiek op de samenwerking van christen-democraten en radicaal-rechts in het Europees Parlement is volgens hen niet langer geloofwaardig. Valérie Hayer, voorzitter van de liberale fractie Renew in het Europees Parlement, tegen de Roemeense tv: „Het is onverantwoordelijk om aan te sluiten bij diegenen die democratie, Roemenië en Europa ondermijnen”.

Sociaal-democratische Europarlementariërs verdedigden het besluit tegenover nieuwssite Politico door te zeggen dat een cordon sanitaire rond uiterst rechts bedoeld is voor Brussel, niet voor nationale

politiek. Ook wijzen ze er op dat AUR in Brussel deel uitmaakt van de fractie Europese Conservatieven en Hervormers (met uit Nederland SGP en BBB), een minder radicale fractie dan Patriotten voor Europa (met de PVV). Uniek is de samenwerking niet: in Litouwen en Slowakije regeren sociaal-democraten met radicaal-rechtse partijen.

‘Links is een lastig concept’

Van een koerswijziging van de PSD is geen sprake, zegt Sorin Ionita, directeur van Expert Forum, een Roemeense denktank die zich richt op openbaar bestuur en burgerschap. „Links is een lastig concept in post-communistische landen, sociaal-democratische partijen hebben een totaal andere achtergrond dan in West-Europa. De PSD is in wezen een fascistische partij, ontstaan in de jaren tachtig, in de Ceausescu-tijd. Ze was altijd al nationalistisch, populistisch, gevoelig voor complotten, tegen het Westen en tegen de Hongaarse minderheid. Ze zit dicht tegen AUR aan.”

Toch verwacht Ionita geen formele samenwerking tussen de twee partijen. „Daar hebben ze geen van beide baat bij. AUR koestert het imago van anti-systeem partij, dan kun je niet samenwerken met een gevestigde partij als PSD.” Er zijn andere opties. Sonita: „Dit is de Balkan, alles is mogelijk in de politiek. Je hoeft niet in de regering te zitten om politieke macht te hebben.”

De Britse krant *The Guardian* benoemde vorige week het falen van links en het succes van rechts in Midden- en Oost-Europa in een hoofdredactioneel commentaar. Roemenië staat niet alleen. In Bulgarije treedt vrijdag de regering aan van de pro-Russische premier Rumen Radev, na een monsterverzege bij de verkiezingen in april. In Hongarije wordt Péter Magyar zaterdag beëdigd als nieuwe premier; hij is pro-Europees maar bepaald niet progressief. In Slovenië keert populist Janez Jansa waarschijnlijk terug als premier omdat verkiezingswinnaar Robert Golob er niet in slaagde om een regering te vormen.

Rechtse nationalisten komen aan de macht omdat linkse politiek geen antwoord heeft op maatschappelijke onderstromen in de regio, aldus *The Guardian*: de erfenis van het leven in de invloedssfeer van de Sovjet-Unie, de blijvende invloed van conservatief-christelijke zienswijzen, onvrede over blijvende ongelijkheid tussen Oost en West binnen de EU. De krant is somber: „Het huidige onvermogen van progressieve politiek betekent dat de oostelijke flank van de EU waarschijnlijk een broedplaats blijft voor Orbán-achtig populisme”.

Advertentie

nrcwebwinkel

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

FDB MÖBLER
M1 tuinstoel

Adviesprijs
fabrikant 429,-
299,-

- Klassiek en traditioneel Scandinavisch design
- Gemaakt van FSC-gecertificeerd en geolief teakhout
- Ontworpen door Thomas E. Alken

FDB MÖBLER
M20 tuinstoel

In de kleuren: ● ●

Adviesprijs
fabrikant 429,-
299,-

- Weerbestendig en sneldrogend
- Robuust én stapelbaar design
- Modern comfort voor elke buitenruimte

FATBOY
Bolleke mini set

3 stuks in de kleuren: ● ● ●

Adviesprijs
fabrikant 139,-
109,-

- Slim design met ophanglus
- Draadloos en geschikt voor buiten
- Tot 24 uur sfeerlicht en 3 lichtstanden

WELTEVREE
Stringlight

Adviesprijs
fabrikant 399,-
299,-

- Prachtig, kleurrijk verlichtingssnoer van 12 meter
- Kan het gehele jaar buiten blijven (IP44)
- Ontworpen door Floris Schoonderbeek

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

Adviesprijs
fabrikant 399,95
319,95

- Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
- Meerdere verstelbare standen
- Inclusief ademend en waterafstotend kussen

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/voorjaar

REPORTAGE EUROPEAN UNIVERSITY INSTITUTE

‘We willen in Fiesole geen fabriek voor eurocraten zijn’

Verscholen tussen de Toscaanse heuvels in Fiesole, vlak bij Florence, ligt het European University Institute (EUI), tegelijk gerenommeerd en vrij onbekend, en precies vijftig jaar oud. Hoe blijft zo'n onderzoeksinstituut relevant in populistische en eurosceptische tijden?

Door **Ine Roox** Fotografie **Clara Vannucci**

FLORENCE

Kan het toeval zijn dat het Stendhal-syndroom, waarbij iemand onwel wordt door de overweldigende schoonheid van kunst, ook wel het syndroom van Florence wordt genoemd? Er zijn weinig mooiere plekken dan een oude abdij in Fiesole, in de heuvels boven de Italiaanse Renaissancestad, om je te verdiepen in politieke en sociale wetenschappen, rechten, economie of geschiedenis. Tussen docenten, studenten en promovendi denken aan het European University Institute (EUI) zo'n vijftienhonderd academische bollebozen na over de toekomst van Europa.

De Europese onderzoeksinstituut is precies vijftig jaar oud en heeft docen-

ten met een dijk van een reputatie in huis. Zoals de Portugese oud-Commissievoorzitter José Manuel Barroso, de Belg Jos Delbeke, hoogleraar klimaatbeleid en internationale koolstofmarkten en voorheen directeur-generaal Klimaatactie van de Europese Commissie, en de internationaal bekende Britse politicoloog Simon Hix. En zeker ook de recente aanwinst Sabine Weyand, meer dan drie decennia toponderhandelaar handel namens de Europese Commissie, tot ze onlangs plots in een administratieve rol werd geduwd.

In Brussel wordt gefluisterd dat de Duitse politicoloog de prijs betaalde voor haar zeer principiële aanpak in de onderhandelingen met de Amerikaanse president Donald Trump - op een foto genomen in Schotland, naast Trump en Commissievoorzitter Ursula van der Leyen, die breed lachen en duimpjes

De nieuwe generatie leest niet alleen geen boeken, zelfs een paar bladzijden is soms te veel

omhoog steken, trekt Weyand als enige een zuur gezicht. De Duitse gaat vanaf volgend academiejaar als deeltijds onderzoekster in Fiesole aan de slag. Weyand, „verruilt de hectiek van de Brusselse beleidsvorming voor de academische rust van Florence”, schreef de Europese nieuwswebsite Euractiv een tikje meewarig. Wat verklaart deze ietwat ingeslapen reputatie?

Het EUI is een Europese topuniversiteit en een intergouvernementele organisatie, vorig jaar met een omzet van 105 miljoen euro, ongeveer gelijk gefinancierd door de Europese Unie, bijna alle EU-lidstaten (met uitzondering van Hongarije, Tsjechië en Litouwen) en partners, zoals bedrijven en onderzoeksinstituten. Het instituut werd opgericht door de zes oorspronkelijke lidstaten van de voorloper van de EU: de Benelux, Frankrijk, Duitsland en Italië.

Doel was om via onderzoek en onderwijs bij te dragen aan de culturele en wetenschappelijke nalatenschap van Europa. De Italiaanse regering, en vooral toenmalig minister van Buitenlandse Zaken Aldo Moro, spande zich sterk in om de instelling naar Italië te halen.

„Fiesole” blijft relatief onbekend, niet alleen bij het brede publiek, maar ook in Brussel zelf, waar het Europacollege in Brugge als de kweekvijver van EU-beleidsvormers geldt.

Fiesole is geen „fabriek voor eurocraten”, zegt de Duitse politicoloog Patrizia Nanz (60), sinds twee jaar rector. „Brugge focust op een eenjarig masterprogramma, maar wij zijn een Europese onderzoeksinstituut, gericht op promoties en doctoraal onderzoek. We hebben ook een masteropleiding in internationale bestuurskunde.” In Fiesole wordt fundamenteel wetenschap-

Het European University Institute produceert jaarlijks zo'n vijftienhonderd publicaties, vaak over migratie, populisme, extreemrechts en democratische erosie.

pelijk onderzoek verricht, zegt Nanz. „Wij produceren geen beknopte papers met quick fixes, snelle oplossingen voor de korte termijn, want dat doen de denktanks al.”

De Duitse rector kent de private sector goed, ze werkte in de uitgeverijwereld en als adviseur van regeringen. In Fiesole worden jaarlijks zo'n vijftienhonderd publicaties geproduceerd, vaak over migratie, populisme, extreemrechts en democratische erosie. Urgente kwesties, en toch komen de conclusies van zo'n onderzoek niet altijd voorbij de drempel van het instituut, erkent Nanz: „Beter communiceren over wat het EUI precies doet, is een van de nieuwe doelstellingen.”

Fiesole denkt ook na over de toekomstige rol van universiteiten in een wereld met AI en andere technologie, en de interactie met politiek en maatschappij. Een met publiek geld gefinancierde onderzoeksinstituut is het aan zichzelf verplicht om „meer richtinggevend te zijn voor de maatschappij inzake technologie, defensie en veiligheid”, zegt de rector.

Factcheckfilter voor sociale media
Daarom heeft Fiesole een 'AI-lab', mede opgericht door de Portugese jurist, ondernemer en docent Francisco de Abreu Duarte. De jonge dertiger promoveerde in Fiesole, begon daarna een startup die juridische zaken met kunstmatige intelligentie combineert, en keerde terug naar het EUI als docent. De nieuwe generatie studenten leest niet alleen geen boeken meer, zelfs een paar bladzijden is soms te veel, vertelt Duarte. „Dat maakt ze nog niet lui, of dom. Deze jongeren zijn opgegroeid met Instagramstories, en beknopte teksten. Hun brein is anders geprogrammeerd.” Duarte experimenteert met AI en technologie om kennis op een alternatieve manier over te brengen. „Ik heb een avatar van mezelf gemaakt waarin mijn alter ego essentiële punten van de leerstof samenvat. Ze lezen mijn cursus niet, maar de video's downloaden ze allemaal”, zegt hij.

Het AI-lab werkt ook aan innovatieve infrastructuur die bruikbaar is in de wereld van media en informatie. Nieuwsmedia en de academische wereld zijn hun rol als poortwachters voor betrouwbare informatie kwijt, zegt Duarte, maar met slim gebruik van AI kan die rol worden hersteld. „In de strijd tegen desinformatie komen we nu nog altijd te laat. Om nepnieuws te ontmaskeren, kunnen journalisten vandaag nog niet veel anders dan achteraf factchecks te publiceren.”

Dat kan volgens hem beter. „De technologische infrastructuur van de VS proberen in te halen, heeft geen zin, want we hebben in Europa een aanzienlijke achterstand”, zegt de docent. „Maar we kunnen deze Amerikaanse systemen wel een stuk Europees ma-

Wij produceren geen beknopte papers met quick fixes

Patrizia Nanz rector van het EUI

nrc webwinkel

Adviesprijs
fabrikant 59,90
49,98

HEAT IT® Dé oplossing tegen jeuk en pijn bij insectenbeten

- › Veilig en betrouwbaar. Ook speciale kindermodus
- › Werkt met een simpele app op je smartphone
- › Solide & compact, altijd bij de hand

Verlicht jeuk en pijn snel met heat it®: een chemievrije methode die de huid kort verwarmt tot 52 °C. Met 12 standen geschikt voor het hele gezin.

Plug in via je smartphone, open de app en behandel direct de beet - vaak merk je binnen seconden al verlichting. Gemaakt in Duitsland en wereldwijd al 1,6 miljoen keer verkocht. Deze aanbieding bevat 2 x heat it®, handig voor onderweg of als zomers cadeau.

Gebruikers beoordelen heat it® gemiddeld met een 4,8 uit 5 sterren.

Per set van 2 stuks

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/insect

Het European University Institute in Fiesole, vlak bij Florence. De onderzoeksinstituut bestaat vijftig jaar.

Detachering • Recruitment • Tech Solutions

Dit zou zomaar kunnen passen

Professioneel, inhoudelijk en ambitieus

Senior Manager Assembly

Bedrijf
GEA is een wereldwijd toonaangevende leverancier van proces- en productietechnologie. Binnen de divisie PFA – Pharma & Food Applications richt GEA Food Solutions Bakel zich op de bouw van klantspecifieke food processing machines en productielijnen in een E2O machinebouwomgeving.

Functie
Als Senior Manager Assembly geef je leiding aan de productieorganisatie in Bakel. Je stuurt teams aan, bewaakt prestaties en realiseert structurele verbeteringen op het gebied van kwaliteit, leverbetrouwbaarheid en continu verbeteren, in nauwe samenwerking met engineering.

Locatie: Bakel / **Ervaring:** +10 jaar / **Sector:** Engineering & Development / **Opleiding:** Hbo/wo technisch / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER
Rob Engels, +31 6 455 788 00

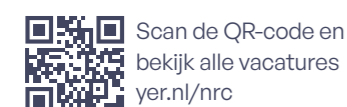
L&D Specialist

Bedrijf
YER is marktleider in recruitment, detachering en talentontwikkeling, die hoogopgeleide professionals verbindt met vooruitstrevende organisaties en zich richt op groei, innovatie en duurzame successen.

Functie
Als L&D Specialist bij YER beheer en optimaliseer je het learning platform en de leerlijnstructuur, waarbij je regie voert over in- en externe leerlijnen en zorgt voor een schaalbare, logische en effectieve leeromgeving. Je bepaalt mede hoe leren bij YER wordt vormgegeven, vandaag en in de toekomst.

Locatie: Amsterdam / **Ervaring:** 3-5 jaar / **Sector:** Consultancy / **Opleiding:** Wo Master / **Voorwaarden:** € 70.000 - € 80.000/jaar

Contactpersoon YER
Ernestine Simonis, +31 6 292 390 25

YER. Mensgericht. Ambitieuw. Deskundig.

Financieel Adviseur Overheid

Bedrijf
YER is marktleider in de wereld van recruitment, detachering en talentontwikkeling. Detachering bij YER betekent dat je de zekerheid van een dienstverband combineert met de afwisseling van verschillende projecten.

Functie
Als Senior Financieel Adviseur ben je de strategische sparringpartner van management en directie en stuur je de financiële koers van de gemeente. Je leidt de planning- en controlcyclus en zorgt voor sterke, betrouwbare financiële processen, rapportages en besluitvorming.

Locatie: Nederland / **Ervaring:** +5 jaar / **Sector:** Staffing / **Opleiding:** Hbo/wo / **Voorwaarden:** Uitstekende arbeidsvoorwaarden

Contactpersoon YER
Floris Tax, +31 6 443 077 97

Project / Change Lead

Bedrijf
YER is marktleider in recruitment, detachering en talentontwikkeling, die hoogopgeleide professionals verbindt met vooruitstrevende organisaties en daarbij inzet op technologie, data en innovatie voor duurzame groei.

Functie
Als Project / Change Lead coördineer je meerdere organisatiebrede digitale projecten tegelijk, breng je structuur en prioriteit aan, en zorg je dat verbeterinitiatieven daadwerkelijk worden doorgevoerd met focus op proces, samenwerking en verandering.

Locatie: Amsterdam / **Ervaring:** 3-5 jaar / **Sector:** Consultancy / **Opleiding:** Wo Master / **Voorwaarden:** € 70.000 - € 90.000/jaar

Contactpersoon YER
Ernestine Simonis, +31 6 292 390 25

Eisers in de rechtbank zijn bang dat vertrouwelijke gegevens van burgers in handen vallen van de Amerikaanse autoriteiten. FOTO PHIL NIJHUIS/ANP

REPORTAGE RECHTZAAK TEGEN DE STAAT

'Als je erkent dat Trump erbij kan, hoe kún je dan doorgaan?'

Drie burgers probeerden via de rechter te voorkomen dat IT-dienstverlening voor DigiD werd verlengd. Dat lukte niet.

Marloes de Koning

DEN HAAG

Voorafgaand aan het kort geding bij de rechtbank in Den Haag moeten de drie burgers die het hebben aangespannen nog een beetje op elkaar ingespeeld raken. Dat komt doordat ze elkaar nog maar net kennen, en nu samen een inderhaaste poging doen te voorkomen dat het cruciale online identificatieprogramma DigiD onder Amerikaanse beheer komt te staan. De gedaagde is de Staat der Nederlanden.

Karin Ramaker ageert al langer tegen de overname van het bedrijf Solvinity, IT-dienstverlener voor DigiD, door het Amerikaanse bedrijf Kyndryl. Ze lanceerde in december een online petitie die inmiddels bijna 200.000 keer is getekend. Daarin betoogt ze dat de gegevens van Nederlandse burgers na die overname niet veilig zijn.

Jacqueline Roig raakte ervan overtuigd dat ze in actie moest komen nadat eind april staatssecretaris Eric van der Burg (BZK) toestemming had gegeven het contract met Solvinity te verlengen tot augustus 2028. Want zodra dat bedrijf Amerikaans wordt, kan DigiD kwetsbaarder worden voor spionage uit de VS. Derde eiser is een zenuwachtige man die liever niet met zijn naam

in de media wil, terwijl hij veel wil zeggen (zijn naam is bij de redactie bekend). „We doen dit om op te komen voor de democratie en het Europees privacyrecht”, zegt hij onder meer. Roig en Ramaker knikken bevestigend. „Eigenlijk zou het helemaal niet nodig moeten zijn dat wij hier staan. De Tweede Kamer is heel eensgezind in dit dossier,” zegt Roig, die in de softwaresector werkte en nu een sabbatical heeft. „Wat heeft het voor zin dat we stemmen als daar vervolgens niet naar wordt geluisterd?”

Een meerderheid in de Tweede Kamer heeft via moties laten blijken dat ze niet wil dat DigiD bij een Amerikaans bedrijf terecht komt. Zover is het nog niet, maar volgens de drie probeert het ministerie niet eens DigiD in eigen of ander beheer te laten nemen.

Continuïteit van DigiD

„Heb je de spreeknotitie van Pieter ontvangen,” vraagt advocaat Sharan de man. Hij doelt op Pieter van Oordt, de privacy officer van Logius, ict-onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij zocht onlangs de publiciteit omdat hij ervan overtuigd is dat er binnen de ministeries naar wordt gestreefd de overname door te laten gaan. Hij is inmiddels op non-actief gesteld en van plan een bodemprocedure te beginnen, vertelt hij telefonisch. Een dag voor de zitting schrijft

de staatssecretaris in antwoord op Kamervragen dat de contractverlenging onvermijdelijk zou zijn. „Het is niet mogelijk om voor augustus 2026 over te stappen naar een andere partij zonder dat hierbij de continuïteit en veiligheid van DigiD en andere voorzieningen in gevaar komen,” aldus Van der Burg. Logius heeft bovendien voorlopig niet de kennis en capaciteit in huis om het zelf te doen.

“Ook als het niet lukt, zijn we wel ertegen opgestaan

Jacqueline Roig eiser

Tijdens de korte civiele rechtszaak kleurt landsadvocaat Jeroen Naves in wat met 'continuïteit' wordt bedoeld: als DigiD een tijdje niet werkt, kunnen burgers bijvoorbeeld geen belastingaangifte meer doen, of toeslagen aanvragen.

De betogen laten de informatieongelijkheid zien. De landsadvocaat is betrokken bij onderhandelingen met Solvinity en Kyndryl. Die gesprekken zijn erop gericht te voorkomen dat buitenstaanders - zoals de Amerikaanse regering - te makkelijk toegang krijgen tot persoonsgegevens van burgers, mocht de overname doorgang vinden. Hij weet meer dan hij mag delen, laat hij een aantal keer blijken.

„Als je erkent dat dat Trump er met zijn vingers bij kan zitten als die aandelenoverdracht plaatsvindt”, zegt Sharan, „hoe kún je dan doorgaan?” Hij betoogt dat de staat met de verlenging onrechtmatig handelt, doordat die daarmee het risico aanvaardt dat persoonsgegevens van burgers bereikbaar worden voor autoriteiten in de VS. De eisers nemen hun zorgen als uitgangspunt, en baseren zich in hoge mate op wat ondernemers en ict-experts in media zeggen.

De advocaat, die maar een paar dagen heeft gehad om zich voor te bereiden, zegt een aantal keer dat er andere routes zijn voor de betrokken ministeries. Via (sociale) media hebben diverse bedrijven zich gemeld en er zijn ict-experts die zeggen dat zo'n overstap binnen een paar maanden kan lukken. Als eiser Roig even het woord krijgt, benadrukt ze dat haar zorgen worden versterkt door het gebrek aan transparantie. Als burger heb je geen mogelijkheid om te weten of de Amerikaanse inlichtingendienst toegang tot je gegevens heeft geëist, zegt ze. „Ik begrijp uw zorg”, zegt de rechter.

Overname is nog geen feit

Het verweer van de landsadvocaat overlapt inhoudelijk met de recentste antwoorden op Kamervragen. Zorgvuldigheid heeft tijd nodig, benadrukt de advocaat. En voegt er-

aan toe dat „de zorgen worden gedeeld”. De staat is ruim vertegenwoordigd bij de zitting: naast landsadvocatenkantoor Pels Rijcken zijn er hoge ambtenaren en de woordvoerder van de staatssecretaris.

Hij herhaalt een aantal argumenten die vermoedelijk zwaar hebben gewogen voor de rechter, die vanwege de tijdsdruk eerst meldt dat hij de eisen afwijst, en later de argumenten op papier zal zetten. Die argumenten blijken vooral over de volgorde in het proces te gaan: de overname is nog geen feit. Die moet namelijk goedgekeurd worden door de minister van Economische Zaken, die wacht op een oordeel van het Bureau Toetsing Investerings.

Bovendien is het niet onmogelijk dat het contract tussentijds wordt opgezegd, zei de landsadvocaat daarnaast. Een van de gronden waarop dat zou kunnen, is dat het bedrijf van eigenaar is veranderd. Dat is nieuwe informatie, want daar was nog geen duidelijkheid over.

Met de zitting is de juridische druk op de procedure niet verdwenen. Er zijn inmiddels meerdere zaken waarbij mensen of organisaties inspraak eisen of pogen de gang van zaken bij te sturen.

Jacqueline Roig hield voor de zitting al rekening met een negatief vonnis: „Lukt het niet dan lukt het niet. Maar dan zijn we er in ieder geval wel tegen opgestaan.”

Advertentie

nrcwebwinkel >

Adviesprijs fabrikant
vanaf 129,95
103,95

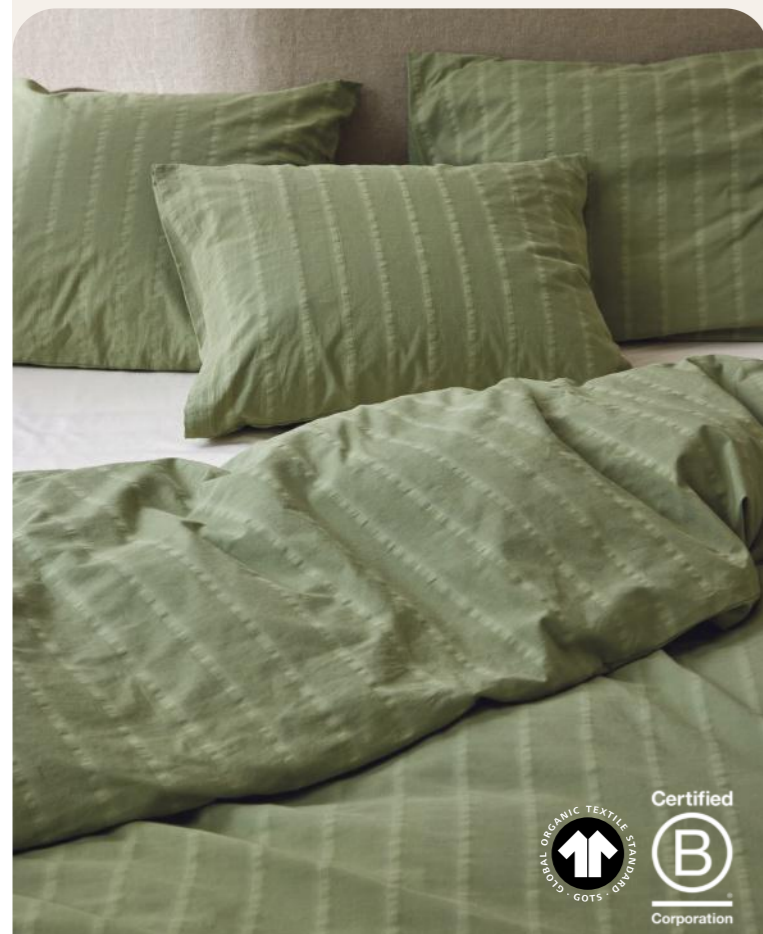
YUMEKO

Luchtig en fris 100% biologisch beddengoed

- > Licht en ademend seersucker katoen
- > De natuurlijke structuur maakt strijken overbodig
- > GOTS-gecertificeerd en 100% biologisch katoen

Hou je van een hotelwaardig katoenen dekbedovertrek, mét een casual twist? Dan is deze speelse seersucker overtrekset iets voor jou. Seersucker heeft subtiele, geweven lijnen die de stof luchtig en fris houdt. De kenmerkende kreukstructuur maakt strijken overbodig. Yumeko's 100% biologisch katoen wordt geteeld zonder pesticiden of andere schadelijke chemicaliën. Ontdek de frisse voorjaarskleuren online.

In de kleuren:

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/yumeko

VERDUURZAMING

Is de transfer van Donald Pols naar Tata Steel verraad aan de groene zaak of juist een kans?

Donald Pols verraste dinsdag met de mededeling dat hij verantwoordelijk wordt voor de verduurzaming van Tata Steel, een van de grootste CO₂-uitstoters van Nederland.

Jorg Leijten
AMSTERDAM

De spraakmakendste transfer van het jaar. Van vriend naar vijand. De brandweerman die pyromaan wordt. Het is slechts een bloemlezing uit de reacties die de overstap van Donald Pols van Milieudefensie naar Tata Steel de afgelopen 24 uur losmaakte op sociale media. De directeur van de milieuorganisatie wordt per 1 juni medeverantwoordelijk voor de verduurzaming van een van de meest vervuilende bedrijven van Nederland, en gaat ook de communicatie daarover doen. Milieudefensie is „zeer teleurgesteld” over de stap en heeft per direct afscheid genomen van Pols.

Tata Steel is momenteel goed voor een CO₂-uitstoot van 12 megaton per jaar. Dat is 7 procent van de jaarlijkse uitstoot in Nederland. Milieudefensie schreef vorig jaar juist 28 van de meest vervuilende bedrijven aan waarin zij worden gevraagd naar hun klimaatplannen, die de milieugroep vervolgens beoordeelde. Afgelopen jaren begon Milieudefensie al zaken tegen Shell en ING omdat ze te weinig deden om opwarming van de aarde tegen te gaan.

Ook Tata Steel ontving een brief van Milieudefensie. Het bedrijf uit IJmuiden is momenteel met de overheid in gesprek over staatssteun voor verduurzaming. Onderdeel daarvan is het sluiten van twee kookfabrieken. Daarin worden vermalen steenkolen onder hoge temperatuur bewerkt tot kooks, waarbij giftige stoffen als benzeen en zware metalen vrijkomen. De kooks worden gebruikt om van ijzererts ruwzetter te maken. Het levert Tata Steel regelmatig miljoenenboetes op: de uitstoot leidt tot schade aan het milieu en gezondheidsrisico's voor omwonenden met onder meer een grotere kans op longkanker en om eerder te overlijden.

Pikante overstap

Enkele jaren terug maakte een voormalig milieu-inspecteur van de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied ook al de overstap naar Tata Steel. En nu werft Tata weer iemand die vanuit zijn eigen rol de staalfabrikant controleert. Het maakt de overstap van Pols wel pikant. Kan hij wel beleid gaan verdedigen waar hij eerder tegen ageerde? Of is het juist een slimme stap om noodzakelijke verduurzaming te laten verzorgen door iemand met een hart voor het milieu? Anderhalf jaar deed Faiza Oulahsen

Ik wil soms twee stappen vooruit, terwijl er een bedrijf er maar één zet

Faiza Oulahsen
Ex-Greenpeace, nu
KPMG Nederland

erover voordat ze na lang twijfelen het definitieve besluit nam om weg te gaan bij Greenpeace. Als activiste zat ze onder meer twee maanden in een Russische cel na protesten tegen olieboringen door Gazprom en sprak ze namens Greenpeace mee aan de Klimaat Tafel Industrie in de aanloop naar het Klimaatakkoord. Maar toen stapte ze over naar het bedrijfsleven. Na dertien jaar was ze toe aan een nieuwe uitdaging.

Ze werd directeur duurzaamheid bij accountant KPMG Nederland. Het werd door sommigen uit de activistenwereld gezien als „het overlopen naar de andere kant”, zo vertelt ze. Maar zo simpel zit het niet.

Ze hoort weleens mensen zeggen: de politiek, dáár gebeurt het. Of: activisme dat is dé manier. „Maar dat is te simplistisch. Sociale verandering teweegbrengen is een van de lastigste dingen die er is. Het gebeurt niet op één plek. Je hebt de politiek, mensen van buitenaf en ook mensen bij bedrijven zelf nodig.” Voor elke onderneming die ze als activist wist te veranderen had Oulahsen minstens één bondgenoot van binnen uit: „een groene voorvechter met een soortgelijke agenda”.

'Moralistisch vingertje'

Want vergis je niet, zegt ze, je hebt als activist een andere set gereedschap dan iemand die het beleid vormgeeft. Bij Greenpeace trapt ze naar eigen zeggen deuren in, wees ze bedrijven op hun verantwoordelijkheid „met een moralistisch vingertje” en ging weer weg. „Bij een bedrijf begint het dan pas: oké maar hoe ga je dan veranderen?” En daar zit de grote uitdaging. „Ik zie nu hoe lastig en complex de uitvoering is. En ik wil soms twee stappen vooruit, terwijl er een bedrijf er maar één zet. Maar moet je die dan helemaal niet zetten?”

Arjan Keizer werkte als duurzaamheidsmanager bij Shell en probeerde in die rol het bedrijf van binnenuit te veranderen. „Conservatieve bedrijven doen andere aannames dan progressieve ondernemingen over de gevolgen van beleid. Daar kunnen echt andere uitkomsten uit komen over de vraag of een *business case* waarin verduurzamingsmaatregelen worden meegenomen, uit kan. Door die aannames bij te sturen kun je verschil maken.”

Shell is een olietanker, stelt Keizer. Juist met het bevragen van het bestuur en mensen in de organisatie stimuleren anders te denken, kun je een bedrijf bewegen tot een groenere koers. „Een in-

Donald Pols, voormalig directeur van Milieudefensie. FOTO KOEN VAN WEELJANP

koopmanager stelt de inkoopkaders. Die heeft dan al invloed.” Bovendien hebben medewerkers intern toegang tot informatie waarover bijvoorbeeld activisten niet beschikken, zo vertelt hij. Dat is een groot verschil. „Wat wordt er beloofd en wat kan er worden gedaan? Hoe komt een *business case* rond? Je krijgt veel meer inzicht in besluitvorming.”

Enkele jaren geleden vertrok Keizer bij Shell, onder meer uit teleurstelling over het bedrijf dat onder druk van Amerikaanse aandeelhouders de groene koers afzwakte. Hij startte de beweging 'Medewerkers voor onze toekomst'

waarmee hij nu mensen helpt het debat over verduurzaming aan te gaan binnen bedrijven. Keizer ziet wel een verschil tot informatie waarover bijvoorbeeld activisten niet beschikken, zo vertelt hij. Dat is een groot verschil. „Wat wordt er beloofd en wat kan er worden gedaan? Hoe komt een *business case* rond? Je krijgt veel meer inzicht in besluitvorming.”

Klimaatzaken

Mark van Baal, de oprichter van Follow This, dat op aandeelhoudersvergaderingen moties indient om klimaatbeleid van bedrijven bij te sturen, moest naar eigen zeggen wel even slikken toen-ie dinsdag het nieuws van de Milieudefensie-overstap vernam. Maar hij ziet ook kansen. „Voor veel mensen is Tata

Of er komt verandering, of ze gaan met ruzie uit elkaar. Andere smaken zie ik niet

Mark van Baal
Follow This

Steel de vijand. Ik zie het meer als een conservatief bedrijf dat je in beweging moet brengen. We kunnen nog niet zonder olie en gas, en evenmin zonder staal. Dus moet je de verandering zelf maar mede gaan bewerkstelligen.”

Pols heeft bij Milieudefensie zaken in beweging gekregen die niet voor mogelijk werden geacht, zegt Van Baal. „Hij begon rechtszaken tegen grote bedrijven waarvan mensen intern zeiden: dat is niet onze rol, dat gaat niet lukken. Maar het lukte wel.”

Milieudefensie startte in 2019 een klimaatzaak tegen Shell. Via de rechter probeerde de organisatie de CO₂-uit-

stoot van het energiebedrijf (en die van zijn klanten) terug te dringen met 45 procent vóór het jaar 2030. De rechtbank in Den Haag stelde Milieudefensie in 2021 in het gelijk. Het was wereldnieuws. In hoger beroep kreeg Shell de reductieplicht van tafel. Het was volgens het Hof een te algemeen percentage om op te leggen aan één bedrijf. Milieudefensie is een nieuwe zaak gestart.

Pols neemt nu ook informatie over de positie van Milieudefensie tegenover Tata Steel mee naar het bedrijf. Dat zou gevoelig kunnen liggen als het bedrijf bijvoorbeeld een rechtszaak tegen Tata Steel voorbereide vanwege tekortschietend verduurzamingsbeleid. Milieudefensie zegt daar niet bang voor te zijn. „Interne documenten vallen onder de geheimhoudingsplicht. Verder kent Donald vanzelfsprekend de standpunten van Milieudefensie. Maar daar zijn we heel transparant over.”

Reputatierisico

Voormalig Shell-medewerker Keizer en Oulahsen noemen de stap van Pols „verrassend maar dapper”. „Donald zit straks binnen een bedrijf en zal goed moeten kijken: wat zijn nu de knoppen waarin ik moet draaien welke partijen van buiten, zoals duurzaamheidsorganisaties, kan ik daarbij gebruiken”, zegt Oulahsen. „Verduurzaming is een systeemverandering waar je op veel plekken mensen nodig hebt die grensverleggend en activistisch te werk gaan. Je gaat van fossiel naar duurzaam. Dat is echt heel ingewikkeld.”

Oulahsen snapt de gevoeligheid wel. Maar ze kan tegelijkertijd weinig met mensen die online roepen dat Pols nu voor „de vijand” gaat werken. „Je verandert het systeem niet alleen van de buitenkant. En hij steekt nu zijn hand op voor het vuile werk.”

En vergeet niet, zegt Keizer, dat zijn reputatie „enorm” op het spel staat. „Hij heeft ongetwijfeld eisen gesteld over de ruimte die hij krijgt om te veranderen. En zijn kinderen, de toekomstige generatie, gaan ongetwijfeld ook vragen stellen: wat heb je nou bereikt? Daar besluit je niet lichtzinnig over.”

Komende jaren moet blijken of Pols de juiste stap heeft gezet, zegt Van Baal. „Of er komt echt verandering, of ze gaan met fikse ruzie uit elkaar. Andere smaken zie ik niet. En dan kunnen we ook pas oordelen over de vraag of het een verstandige overstap was.”

NRC heeft voor dit artikel Pols zelf ook benaderd voor een reactie. Hij heeft daarop niet gereageerd.

Advertentie

Stel je vragen aan
onze correspondenten!

NRC CORRESPONDENTEN- AVOND

Koop nu je tickets op nrc.nl/correspondentenavond

Dinsdag 2 juni
Pakhuis de Zwijger

Eens in de twee jaar komen de ruim twintig correspondenten van NRC tegelijk naar Nederland. Ter gelegenheid hiervan organiseert NRC een bijzonder programma in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. Wil je weten hoe onze correspondenten verslag doen over landen waar journalisten niet welkom zijn? En hoe je als journalist opereert in een wereld die bol staat van de desinformatie? Stel je vragen aan onze correspondenten.

nrc >

BEURS

AI-hype jaagt koers chipmaker Intel op

Marc Hijink

AMSTERDAM

De reddingsoperatie van chipmaker Intel lijkt goed uit te pakken. In augustus 2025 nam de Amerikaanse overheid voor 8,9 miljard dollar een aandeel van ongeveer 10 procent in Intel. Het was Donald Trumps idee om Intel niet langer te steunen met subsidies voor nieuwe fabrieken, maar met een rechtstreekse financiële injectie. Ook de Japanse techinvesteerder Softbank nam een belang van 2 procent in Intel.

Sindsdien is het aandeel van Intel in waarde vervijfvoudigd, met een piek (12 procent koersstijging) afgelopen dinsdag. Aanleiding: een gerucht waarover Bloomberg berichtte: Apple zou overwegen Intels fabrieken te gebruiken om chips te produceren voor de Amerikaanse markt. Apple laat zijn rekenchips nu door het Taiwanese TSMC maken.

Halfgeleiders

Intel wil net als marktleider TSMC niet alleen eigen chips produceren, maar ook halfgeleiders maken voor andere chipontwerpers. Die schaalgrootheid is nodig om te kunnen concurreren en te blijven investeren in nieuwe chiptechniek.

Die opdrachtgevers bleven tot nu toe uit, maar onder leiding van de nieuwe topman Lip-Bu Tan stap voor stap weet Intel zijn productie-techniek toch te verbeteren.

De groeiverwachtingen voor kunstmatige intelligentie (AI) jagen ook de koersen op van de chipbedrijven die de rekenkracht moeten leveren. Dat is niet alleen meer Nvidia, marktleider in de gespecialiseerde grafische chips die in de meeste AI-modellen gebruikt worden. Ook fabrikanten van geheugenchips profiteren: de beurswaarde van het Zuid-Koreaanse Samsung en Micron, de Amerikaanse fabrikant van geheugenchips, zijn omhooggeschoten.

KWARTAALCIJFERS

Philips denkt zelf de hogere kosten van de Iran-oorlog te kunnen opvangen

Meer productiviteit en lagere kosten corrigeren de impact van de Iran-oorlog en de hogere heffingen door de VS.

Daan van Lent

AMSTERDAM

Anders dan concurrent GE Healthcare vorige week heeft Philips geen winstwaarschuwing gegeven bij bekendmaking van zijn kwartaalcijfers. Het Nederlandse medischetechnologieconcern gaf wel aan dat de kosten zullen stijgen door de Iran-oorlog. Maar versnelling van de dit jaar aangekondigde plannen voor productiviteitsverhoging en kostenreducties kan de impact van hogere kosten door de oorlog en door de

Amerikaanse invoerheffingen opvangen, verwacht Philips.

GE Healthcare verlaagde vorige week zijn winstverwachtingen vanwege de oplopende kosten van energie, vervoer en chips door de sluiting van de Straat van Hormuz. Hogere prijzen en verstoring van de toelevering door de Amerikaanse bedrijf de productie van medische apparaten stijgen. Door die bijgestelde prognose daalde niet alleen de beurskoers van GE Healthcare zelf, maar ook die van de belangrijkste concurrenten Siemens Healthineers en Philips.

Philips-topman Roy Jakobs gaf woensdag in een call met journalisten aan dat Philips ook stijgende kosten verwacht, maar zijn prognoses uit februari niet bijstelt. Die behelzen 3 tot 4,5 procent omzetgroei en een operationele winstmarge van 12,5 tot 13 procent.

Philips zag vorig kwartaal zijn omzet licht dalen, van 4,1 miljard naar 3,9 miljard euro, maar de „vergelijkbare omzet“ is 4 procent toegenomen, aldus het concern. De orderontvangst nam met 6 procent toe, terwijl de nettowinst steeg van 72 naar 146 miljoen euro. Het bedrijfsresultaat ging omhoog van 154 naar 241 miljoen euro.

De winstmarge nam iets toe, naar 9 procent. Afgelopen kwartaal behaalde Philips 126 miljoen euro kostenbesparing. Daarmee stelt het bedrijf goed op weg te zijn om de beoogde 1,5 miljard aan kostenbesparingen tussen 2026 en 2028 te halen. Een belangrijke bijdrage aan die efficiëncywinst levert AI; volgens Jakobs wordt inmiddels 30 procent van de softwareprogramma's met kunstmatige intelligentie gecodeerd.

Voor Philips zijn de kostenreducties door de Iran-oorlog minder

makkelijk te kwantificeren dan de impact van de Amerikaanse invoerheffingen, aldus Jakobs. In februari stelde Philips dat die heffingen het bedrijf dit jaar 200 tot 300 miljoen euro kosten.

Bij ziekenhuizen neemt de belangstelling toe voor de nieuwe MRI-scanners zonder helium

Philips is geen gerechtelijke procedures begonnen tegen de Amerikaanse regering om betaalde heffingen terug te krijgen, zoals Heineken. Wel heeft Philips zich direct gemeld bij de Amerikaanse overheid toen deze vorige maand een portaal opende waar bedrijven ten onrechte betaalde heffingen kunnen claimen. „Gelijk al op de eerste dag“, zei Jakobs.

Elektrische tandenborstels

Philips probeert de stijgende kosten door de Iran-oorlog zelf op te vangen en zal zeker niet alles doorberekenen aan klanten. Voor medische apparaten is dat toch al lastig, omdat die vaak via langlopende contracten worden verkocht, gaf Jakobs aan. Voor de scheerapparaten, elektrische tandenborstels en andere persoonlijke verzorgingsapparaten, waarvan de verkoop in het eerste kwartaal met 9 procent steeg, zijn prijzen makkelijker te verhogen. Daarbij zal Philips kijken wat er in de markt gebeurt, aldus Jakobs.

Bij ziekenhuizen neemt volgens de topman de belangstelling toe voor de nieuwe MRI-scanners, die zonder helium gebruikt kunnen worden. Helium is een belangrijke grondstof voor de MRI-scanners in ziekenhuizen. Volgens Jakobs zijn die, samen met andere apparatuur voor medische diagnose, verantwoordelijk voor een derde van het mondiale heliumgebruik. Van die helium komt 20 procent uit het Midden-Oosten.

MRI-scanner van Philips in sportmedisch centrum Athleticum in Hamburg. FOTO CHRISTIAN CHARISIUS/GETTY

Ahold Home Shop Center, Eindhoven. FOTO OLIVIER MIDDENDORP

SUPERMARKTCONCERN

Frans Muller, de 'architect' van Ahold Delhaize, vertrekt als topman

Na negen jaar gaat Muller volgend jaar weg bij het bedrijf, de Frans-Britse Thierry Garnier volgt hem op.

Timo Nijssen

AMSTERDAM

Ahold Delhaize krijgt een nieuwe topman. In april zal Frans Muller als ceo vertrekken bij het moederbedrijf van onder meer Albert Heijn, bol en een reeks aan supermarktketens in Europa en in de Verenigde Staten. Muller is dan 66 en gaat met pensioen. Zijn beoogde opvolger is de Brits-Franse Thierry Garnier, die nu nog bij het Britse doe-het-zelfwinkelbedrijf Kingfisher werkt.

Het winkelconcern kondigde ook het vertrek aan van Claude Sarrailh, nu nog de ceo van de Europese en Indonesische tak van Ahold Delhaize. Hij vertrekt naar de veel kleinere Italiaanse supermarktketen Esselunga. Voor hem is nog geen opvolger aangekondigd.

Met het vertrek van Muller (1961) verdwijnt de man die wordt gezien als de architect van het fusiebedrijf. Toen Ahold en Delhaize groep in 2016 samengingen, stond hij aan het roer van de Belgische fusiepartner. De Nederlander werkte toen pas betrekkelijk kort bij Delhaize, sinds 2013. Daarvoor werkte hij bij Metro, het Duitse moederbedrijf van de Makro-groothandels.

Altijd nummer 1 of 2

Bij Delhaize zag Muller dat er een consolidatieslag aan de gang was onder supermarkten in de VS, waar het Belgische concern destijds twee derde van zijn omzet haalde. Ook voor Ahold waren de VS destijds al de belangrijkste markt.

„Mijn overtuiging is dat je in de geografie waar je zit de nummer 1 of 2 moet willen zijn“, zei Muller in 2015 tegen NRC. „Mensen kennen je, je bent aantrekkelijker als werkgever, het geeft inkoopvoordelen, alles is gemakkelijker. Zo liepen we tegen de Ahold-optie aan.“ Gecombineerd zijn de ketens van Ahold Delhaize de grootste supermarkt van de Amerikaanse oostkust.

Na de fusie deed Muller wel een stap terug: binnen het combinatiebedrijf werd hij de nummer twee. Als deputy ceo werd hij verantwoordelijk voor de integratie van de twee losse bedrijven. Voor klanten veranderde de naam aan de gevel van hun supermarkt niet - zelfs niet in België, waar zowel winkels van Albert Heijn als van Delhaize zijn. Maar aan de achterkant vielen er tal van systemen, processen en logistieke operaties samen te voegen.

„Een mooie en cruciale rol“, blikt Muller in 2015 vooruit. Het was een functie waarmee hij het concern als geen ander kon leren kennen. Een goed opstapje bovendien om in 2018 wel de topfunctie over te nemen, toen hij de van Ahold afkomstige Dick Boer volgde. Sinds Mullers aantreden nam de netto-omzet gestaag toe. In 2018 was dat nog 62,7 miljard euro, vorig jaar 92,4 miljard. De supermarkten en webwinkels van Ahold Delhaize boekten vorig jaar 2,3 miljard euro winst.

Bij zijn aantreden als topman zinde Muller op verdere groei via overnames en fusies. In 2023 nam Ahold Delhaize de Roemeense supermarktketen Profi

over. Toch greep het concern ook vaak mis. Zo gingen er over twee Amerikaanse concurrenten geruchten rond dat Ahold ze wilde inlijven, maar in beide gevallen kwam het er niet van. En vorig jaar verschenen er berichten dat Ahold zijn Franse concurrent Carrefour wilde overnemen, maar die gesprekken zouden zijn stukgelopen.

„We hebben een groeistrategie en we dachten dat er in Europa verdere consolidaties konden plaatsvinden“, zei Muller tegen NRC. Hij leek zijn ambities toen al wat te hebben bijgesteld: „Onze eerste prioriteit is groeien met de winkels die we hebben, daar meer omzet behalen en nog meer klanten enthousiast maken.“

Komend jaar blijft Muller nog aan. Zijn kandidaat-opvolger Thierry Garnier (1966), komt van buitenaf en heeft een opzeggingsverplichting van een jaar bij zijn huidige werkgever. De voordracht van Garnier moet bovendien nog worden goedgekeurd door aandeelhouders.

Ruime ervaring supermarktbranche
Garnier leidt op dit moment het Britse Kingfisher, dat een aantal doe-het-zelfketens in verschillende Europese landen bezit. Ervaring in de supermarktbranche heeft hij ook volop.

Voor Garnier in 2019 bij Kingfisher begon, werkte hij 22 jaar lang in verschillende functies bij de Franse supermarktreus Carrefour. Op het laatst stond hij aan het hoofd van de Aziatische divisie, die hij vanuit China leidde. Sinds 2021 was Garnier ook toezicht- houder in het bestuur van de Britse su-

permarktketen Tesco. Daar vertrekt hij per direct, Tesco en Ahold Delhaize zijn rechtstreekse concurrenten in Tsjechië.

Ervaring in de voor Ahold zo belangrijke Amerikaanse markt heeft Garnier genoeg niet. Maar bij Kingfisher bleek hij goed in staat om lessen uit het ene continent toe te passen op het andere.

Zo zegt Garnier op zijn LinkedIn-profiel in China veel te hebben geleerd op het gebied van digitale transformatie. Carrefour stond in die tijd sterk onder druk in China. Net als veel andere westerse retailers voelde Carrefour stevige concurrentie van lokale spelers als Alibaba en JD.com, die de op webwinkelen gerichte Chinese consumenten veel beter wisten te bedienen. Onder Garniers leiding ging Carrefour in China een samenwerking aan met techbedrijf Tencent om de supermarkten net zo high tech te maken als die van de veel jongere concurrenten.

Vrijwel tegelijk met Garniers vertrek in 2019 trok Carrefour zich alsnog grotendeels terug uit China. Maar bij het Britse doe-het-zelfbedrijf paste Garnier toe wat hij in China had geleerd en zorgde hij voor een flinke stijging van de webwinkelverkoop. Waar de Kingfisher-webshops bij zijn aantreden nog goed waren voor 7 procent van de omzet, is dat inmiddels ruim 20 procent.

Die digitale ervaring kan goed van pas komen bij Ahold Delhaize. Hoewel de webwinkels van dat concern sinds afgelopen jaar winstgevend zijn, leunt het bedrijf nog altijd sterk op zijn fysieke winkels.

Advertentie

SIR DAVID ATTENBOROUGH
100 JAAR

Sir David Attenborough wordt 100 jaar. We kijken terug op zijn leven en carrière. Hoe beïnvloedde Attenborough de natuurfilm? Hoe veranderde hij van rasoptimist naar klimaatactivist?

Luister de podcast NRC Onbehaarde Apen

NRC Onbehaarde Apen – Elke week
NRC Audio-app

nrc.nl/onbehaardeapen
Ook via Spotify en Apple Podcasts

nrc

BEN TIGGELAAR
MOOI WERK

Wat doe je als
de verruwing
toeslaat op je werk?

ILLUSTRATIE NRC

Ben Tiggelaar schrijft wekelijks over leiderschap, werk en management.

onder ruim tienduizend Amerikanen, dat tijdens de eerste termijn van Trump als president van de Verenigde Staten (2017-2021) de raciale en religieuze vooroordelen onder zijn aanhangers significant groeiden.

■ Trumps aanmoedigingseffect?

Hoewel Trump zich met name negatief uitte over immigranten, moslims en Mexicanen, namen onder zijn aanhangers de vooroordelen tegenover allerlei minderheden toe. Ook de houding tegenover Hispanics, zwarte Amerikanen, Aziaten, Joden en homo's werd negatiever.

De onderzoekers stelden vast dat dit niet alleen komt door de uitlatingen van Trump. Ook de sociale normen van de groep waartoe mensen behoren, hebben invloed. Wanneer Trump-aanhangers informatie kregen waaruit bleek dat medestanders positief dachten over de ideeën van de president, waren ze meer geneigd hun vooroordelen tegenover minderheden te uiten.

Ruisch en Ferguson stelden vast dat bij de tegenstanders van Trump dit soort vooroordelen juist verminderden in dezelfde periode, waardoor de kloof tussen de aanhangers en tegenstanders van Trump aanzienlijk groter werd.

Rechte aanmoediging

Betekent dit dat mensen negatiever gaan denken over minderheden, door leiders als Trump? Misschien. Maar het betekent vooral ook dat mensen die al vooroordelen of andere controversiële ideeën koesterden, dat ook hardop durven te zeggen als personen naar wie zij opkijken én de mensen om hen heen er niet zo over lijken te denken. Onderzoekers noemen dat ook wel het *emboldening effect*, in goed Nederlands: het aanmoedigingseffect.

Dit effect is een zusje van het 'Overton-ven-

ster'. Zo noemen politicologen de verzameling van meningen die je hardop kunt uitspreken in een maatschappij. En het is een broertje van de 'zwijgspiraal', een theorie uit de communicatiewetenschap die beschrijft dat je, wanneer je denkt dat je mening niet lekker valt, liever zwijgt, om sociaal isolement te voorkomen.

Wat is de grote lijn? Misschien gaat het over het algemeen helemaal niet zo slecht met onze maatschappij. Maar het lijkt me intussen ook niet ver gezocht dat mensen met een stevige rechtse mening over onderwerpen als migratie en inclusie zich door de verkiezingsuitslagen van de laatste jaren aangemoedigd voelen eens wat meer van zich te laten horen. Thuis, op straat, en ook op het werk. En dat kan behoorlijk bedreigend voelen als je lid bent van een minderheids-groep.

Praktisch

Terug naar het bedrijfsuitje en de borrel, waar ik mee begon. Zojuist, tijdens het officiële gedeelte, ging het nog over gedeelde waarden als respect en solidariteit. Nu worden opeens dingen gezegd, zogenaamd grappig, die je niet verwacht van je collega's, maar eerder van een groepje aangeschoten corpsballen. Wat doe je in zo'n geval?

Het beste advies dat ik ken, is 'grommen bij de grens'. Ik gebruikte de term al eens eerder op deze plek en ken hem uit het onderwijs. Wie als leraar orde wil houden in de klas, moet bij ondermijnd gedrag niet wachten en hopen dat het overgaat, maar meteen duidelijk aangeven waar de grens ligt.

Vertaald naar de werkomgeving: als collega's dingen zeggen of doen die niet passen bij de normen van de organisatie, moet je dat niet laten passeren, maar er meteen iets van zeggen. Dat geldt ook bij kantoorhumor. Grappen die collega's buitensluiten of beledigen, zijn niet leuk.

Grommen bij de grens werkt het beste als je het met elkaar afspreekt. Ook hier geldt: je spreekt je makkelijker uit als je weet dat je sociaal gesteund wordt.

Grommen is niet leuk om te doen. De overtreder zal niet opeens het licht zien, je bedanken en zijn leven beteren. Wel zal hij voortaan iets eerder zijn mond houden. Zeker als jij erbij bent.

En dat is prima. Meestal gaat externe betuiging vooraf aan zelfbeheersing. Dat heb ik niet zelf bedacht, dat komt van de beroemde socioloog Norbert Elias. Dit proces heet beschaving. En daarvan heb je niet gauw te veel.

Onverwachte vondst ruimterots met ijle atmosfeer in uithoek van zonnestelsel

STERRENKUNDE

Met hulp van een burgerwetenschapper hebben Japanse astronomen een dampkring kunnen zien rondom een piepklein object in een baan voorbij Neptunus.

Berend Nieuwhof

AMSTERDAM

Op 10 januari 2025, gedurende tien seconden, verduistert een uit de kluiten gewassen rotsblok in een uithoek van het zonnestelsel een heel gemiddelde ster. Vanuit Japan nemen drie telescopen de gebeurtenis waar, waaronder één van een amateurastronoom. Aan de hand van die metingen concluderen Japanse sterrenkundigen nu in *Nature Astronomy* dat dat rotsblok, zo'n 550 kilometer in diameter, een zeer ijle atmosfeer bij zich draagt. Het is, na dwergplaneet Pluto, het eerste object buiten de baan van Neptunus waarbij een dampkring is ontdekt.

Dat is verrassend, want zo'n klein hemellichaampje is doorgaans slecht in het vasthouden van een atmosfeer. De zwaartekracht van een dergelijk rots-

blok is zodanig zwak dat moleculen in de atmosfeer door hun warmte-energie al hard genoeg trillen om te ontsnappen - zelfs bij de lokale temperaturen van 50 graden boven het absolute nulpunt. De onderzoekers rekenden uit dat een atmosfeer rondom 2002 XV-93, zoals het rotsblok heet, al na zo'n duizend jaar volledig verdampt zou moeten zijn. Een oogwenk, op kosmische tijdschalen.

En toch hebben de sterrenkundigen een atmosfeer gezien. Niet direct, maar via de lichtkracht van de ster waar XV-93 voorlangs schoof. Vlak voor diens verduistering daalde de helderheid niet abrupt, zoals je bij een atmosfeerloos rotsblok zou verwachten, maar geleidelijk gedurende zo'n drie seconden. Dan volgt een scherpe daling, een volledige verduistering van vijftien seconden, en weer een geleidelijke toename.

Dit helderheidsprofiel, waargenomen door een telescoop van het centraal in Japan gelegen Kiso-observatorium, werd aangevuld door data die een amateurastronoom vergaarde in Fukushima. Een waardevolle toevoeging, vertelt hoofdonderzoeker Ko Arimatsu (Universiteit van Tokyo) per mail: „Meneer Hosoi, de hobbyist, is zeer vaardig op het gebied van sterverduisteringen. Zijn telescoop stond aan de rand van het verduisterde gebied, een cruciale plek om een atmosfeer te detecteren. In ons vak kunnen zelfs kleine telescopen van groot belang zijn als ze op de juiste plek staan.”

Koude vulkanen

Samengenomen laten de observaties weinig te gissen over: alleen een atmosfeer kan de aard van deze verduistering verklaren. En wel een flinterdunne, volgens de modellen die de sterrenkundi-

gen op de waarnemingen loslieten. Afhankelijk van of de dampkring van XV-93 voornamelijk uit methaan, koolstofdioxide of stikstof bestaat, ligt de atmosferische druk tussen de 124 en 177 nanobar - een nanobar is een miljardste van één bar, de luchtdruk bij zeeniveau op aarde. Zelfs vergeleken met Pluto (10 microbar) is de atmosfeer dus enorm dun, maar nog altijd honderd keer zo dik als sterrenkundigen verwachten rondom een klein object rond de baan van Pluto.

Er zijn twee manieren waarop XV-93 deze atmosfeer bemachtigd kan hebben, legt Arimatsu uit. „Het gas kan afkomstig zijn uit het binnenste van het object, via koude vulkanen. Daarbij ontsnapt het gas via scheuren in het ijzige oppervlak. De andere mogelijkheid is een recente botsing met een kleiner brok ijs, waarbij de inhoud rondom de planeetoïde is blijven hangen. Momenteel kunnen we geen van beide opties uitsluiten, al zou ik de voorkeur geven aan gas van binnenuit: we verwachten dat botsingen zeer zeldzaam zijn.”

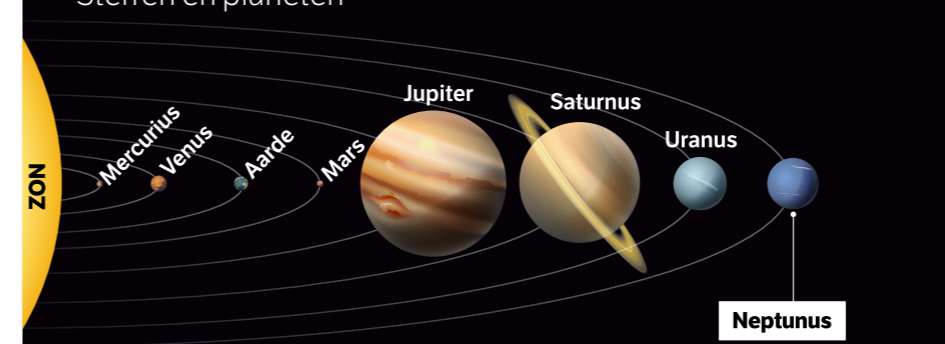
Volgens de onderzoekers kan het antwoord uit vervolgwaarnemingen blijken, onder andere met behulp van amateurastronomen als Hosoi. Nieuwe sterverduisteringen vinden namelijk vaak genoeg plaats om de atmosferische druk gedurende langere tijd te volgen. Blijkt daaruit dat de atmosfeer langzaam verdamp en dus niet vanuit het binnenste van de planeetoïde wordt aangevoerd, dan moet een botsing de oorsprong van de atmosfeer zijn. Als de atmosfeer stabiel blijkt, is dat juist een sterke aanwijzing voor een interne bron van gas. In elk geval is duidelijk dat ijzige objecten voorbij de baan van Neptunus actiever zijn dan gedacht, zegt Arimatsu.

Burgerwetenschappers als Hosoi kunnen helpen om sterverduisteringen in kaart te brengen via beroepsvereniging IOTA/EA, de Oost-Aziatische tak van de International Occultation Timing Association. De vereniging verbindt professionele astronomen met amateurs, om gebruik te maken van een grote hoeveelheid kleine telescopen. Op basis van voorspelde sterverduisteringen kan de juiste telescoop snel schakelen naar de juiste ster om data te verzamelen, zoals de waarnemingen van Hosoi cruciaal bleken voor het onderzoek naar XV-93.

Ruimterotsblok 2002 XV-93, die een achtergrondster verduistert. ARTIST'S IMPRESSION KO ARIMATSU/NAOJ

Sterren en planeten

NRC 070526 / RB

Overleden

Onze lieve, zorgzame vader en opa, mijn lieve man was een iconisch gezicht in Nijmegen-Oost, zwaaide altijd en nam de tijd voor een gesprek.
We gaan hem ontzettend missen.

Kho Jan Po

* Batavia, Nederlands-Indië 28 september 1938
† Nijmegen 3 mei 2026

Mildred Kho-Teng

Mei Ling en Bart-Jan
Hannah, Eva, Leah

Yu Han en Pascale
Thirsa, Meike, Nienke, Pontus

U bent van harte welkom om met ons het leven van Jan Po te vieren tijdens een informele bijeenkomst in uitvaartcentrum Villa Oud-Mariënboom, Groesbeekseweg 424, Nijmegen op vrijdag 8 mei van 14.00-16.00 uur.

Aansluitend zal Jan Po in besloten kring naar het crematorium worden begeleid.

Wij willen u vragen een enkele, onverpakte bloem mee te nemen.

Correspondentieadres: familie Kho
p/a Uitvaartcentrum Oud-Mariënboom
Groesbeekseweg 424, 6523 PP Nijmegen

Wij vragen u deze advertentie als persoonlijk bericht te beschouwen.

Tot ons grote verdriet maar dankbaar voor de liefde die ze ons heeft gegeven is onze lieve echtgenote, moeder, schoonmoeder en oma overleden.

Jonkvrouwe Drs. Marjoleine Dodonea Eekhout

echtgenote van

Drs Albert Kamphuis

Geboren te Leiden op 31 maart 1953 Overleden te Eindhoven op 3 mei 2026

Bennebroek: Stephanie en Steven van Vessum - Kamphuis

Casper en Tobias

Eindhoven: Bernice Kamphuis en Jan Hopstaken

Aurélië en Alexander

's-Gravenhage: Sabine Kamphuis

Utrecht: Roline en Oisín Ryan - Kamphuis

Luwin

Correspondentieadres:
Achelstraat 4
5628 PL Eindhoven

Tot ons grote verdriet is onze altijd positieve, dappere en zo dierbare vriendin overleden

Jonkvrouwe drs. Marjoleine Dodonea Eekhout

echtgenote van Albert Kamphuis

* Leiden † Eindhoven
31 maart 1953 3 mei 2026

Den Haag:
Cécile en Casper Starink - van Hövell

Rotterdam:
Martine en Arnold Vredendregt - van Rossen

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht

Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Blijde berichten

nrcadverteren.nl/familieberichten

Ons bereikte het droeve bericht van het overlijden van onze oud-collega, emeritus- hoogleraar

prof. dr. L. (Louwrens) Hacquebord

In 1994 werd Louwrens Hacquebord benoemd tot hoogleraar Arctische en Antarctische Studiën bij de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen. Ook vervulde hij enkele jaren de rol van vice-decaan aan deze faculteit. In 2013 ging hij met emeritaat.

Louwrens was een zeer gerespecteerd poolonderzoeker. Hij was archeoloog en fy-sisch geograaf en droeg in belangrijke mate bij aan het Nederlands onderzoek in Spitsbergen, Jan Mayen, Nova Zembla en Antarctica. Hij heeft het Arctisch Centrum van onze faculteit als centrum voor interdisciplinair poolonderzoek een stevig fun-dament gegeven. Hij deelde zijn kennis op vele manieren met het brede publiek en met beleidsmakers. Louwrens heeft ook in sterke mate bijgedragen aan de internationale positie van Nederland als waarnemer in de Arctische Raad en als consulta-tieve partijstaat bij het Antarcticaverdrag. Voor zijn vele verdiensten werd hij in 2011 benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.

Met zijn heengaan verliest de faculteit een gedreven en nationaal en internationaal gerespecteerd oud-hoogleraar.

Zijn nabestaanden wensen wij veel sterkte bij het verwerken van dit verlies.

Mladen Popović, decaan van de Faculteit der Letteren
Dirk Jan Wolfram, voorzitter clusterbestuur
Kees Bastmeijer, directeur Arctisch Centrum

BRIEVEN OVER HOLOCAUST

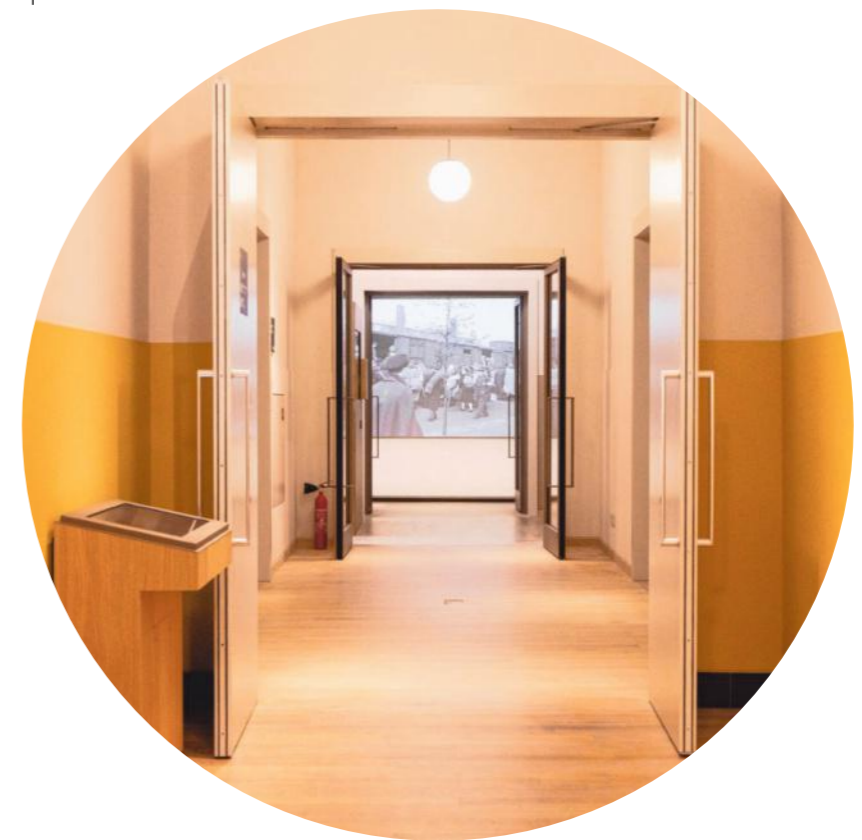

FOTO: LEBRINA LATUPEIRISSA

Het is hier gebeurd, in ons land, met onze families en medeburgers

Jos Palm schreef een artikel dat mij geschokt heeft, zowel door de inhoud als door het moment van publiceren door de NRC, op de dag van de jaarlijkse dodenherdenking (*Israël bombardeert de herinnering aan de Holocaust kapot*, 4/5). Onderdeel van de herdenking is dat we stilstaan bij de moord op ruim honderdduizend Nederlandse Joden, 75 procent van de totale Joodse bevolking in ons land. Hij heeft daar nogal wat bij aan te merken.

Palm stelt dat iedere bom die nu op Gaza en Libanon valt, een aanval is op de herinnering aan de Holocaust. Daarmee stelt hij impliciet: omdat het Joden zijn in Israël die nu vreselijke dingen doen, is het logisch dat we steeds minder voelen bij de moord op Joden hier in WOII. Ze doen het zelf ook!

Doorredenerend vindt hij het logisch dat het antisemitisme tegen de Joden die nu en hier leven toeneemt. Hij noemt het een denkfout van anderen, maar vindt deze wel heel begrijpelijk. Het is dezelfde redenatie zoals we veel horen van rechtse politici over anti-azc-terrorisme: afkeuring, maar wel begrip tonen en het daarmee de facto legitimeren.

De reden dat wij hier zoveel ontzetting voelen bij de herinnering aan de Holocaust, is omdat het hier is gebeurd, in ons

land, met onze families, met onze medeburgers. Toch vindt Palm het nodig om af te doen aan de nagedachtenis aan de Holocaust omdat er elders in de wereld ook massamoorden hebben plaats gevonden. Blijkbaar is het niet goed om de doden uit eigen land te herdenken als we niet ook het leed in de hele wereld herdenken.

Palm denkt bovendien dat antisemitisme hier vanzelf zal afnemen als onze regering Israëliëse oorlogsmisdaden zou afkeuren. Dat noemt hij een cruciale stap in „de depolitiseren van de Holocaust”, wat dat ook mag betekenen. Daarmee denkt hij wel erg lichtzinnig over antisemitisme als eeuwenoud maatschappelijk verschijnsel. En dan vermijden we nog de discussie over de complexe achtergronden van het wederzijdse geweld in Israël/Palestina.

Natuurlijk zijn er massale gruwelijkheden gepleegd door de hele historie, in de hele wereld. Maar één keer per jaar laten we het verdriet over onze doden hier weer even tot ons doordringen en voelen we de hoop dat het hier niet weer zal gebeuren. Daarnaast is er genoeg ruimte voor empathie en terecht activisme over leed en onrecht elders.

Max van Dormolen Castricum

Israëliëse uniekheid

Volgens Jos Palm (4/5) staat de herinnering aan de Holocaust onder druk. Dat klopt niet. Wat onder druk staat is slechts de westerse, geconstrueerde ‘herinnering’ aan Auschwitz als rechtvaardiging van een Joodse staat ten koste van Palestijnen. Als algemene waarschuwing tegen elk racisme en elke genocide staat de Holocaust juist niet onder druk, maar dringt zij zich steeds meer op!

De kern van de geconstrueerde ‘herinnering’ is dat (het lot van de) Palestijnen uitgewist wordt. De echte westerse blindheid, de blindheid waar we blind voor zijn, is die voor de uitwissing van de Palestijnen als van enige morele betekenis voor het zionistische project.

Europees antisemitisme betekende dat Joden weg moesten uit Europa. Het nieuwe Europese racisme betekent dat Palestijnen weg moeten uit historisch Palestina. De westerse, geconstrueerde herinnering maakt geen einde aan racisme, maar verschuift het slechts naar andere

slachtoffers, naar Palestijnen en indirect naar andere niet-westerlingen. Hoog tijd om er afscheid van te nemen! Daar ligt de sleutel. De uniekheid van de Holocaust is een feit, maar de daaruit afgeleide uniekheid van Israël, dat als enige staat ter wereld een etnostaat mag zijn, moet afgevoerd worden. Elke staat hoort de staat te zijn van alle mensen die op het grondgebied thuishoren. Zo ook Israël. **Jaap Bosma** Hoogeveen

Compassie

Ooit was *holocaust* een neutraal Engels woord met, volgens mijn vaders woordenboek uit 1937, de betekenis: „brandoffer (bij de Joden); algemene slachting”. Ik kwam het bijvoorbeeld tegen in Virginia Woolfs *To the Lighthouse* (1927).

Het woord is nu verbijzonderd tot wat de Joden (en menig ander) is aangedaan tijdens WOII. Maar Jos Palm (4/5) heeft gelijk: er hebben zich in de loop der eeuwen helaas vele soorten *holocausts* voltrokken en ook vandaag de dag is dat gaande (zwarte Soedanezen, Oeigoeren, Rohingya). Als we „dat nooit weer” echt menen, moeten we ons over al die ‘slachtingen’ goed laten informeren en ze op zijn minst luid en duidelijk afkeuren. Wat Israël momenteel doet, mag daarbij niet buiten beschouwing blijven.

Bij mijn weten is Israël het enige land dat is gecreëerd om een bepaalde godsdienstige groep een eigen geografische plek te geven. Is het dan verwonderlijk dat dat land en zijn daden ver-

volgens met die godsdienst worden geassocieerd? Herdenken van de Holocaust vraagt, terecht, compassie met de Joden. Evenzo is compassie nodig met wat in naam van de Joden anderen is en wordt aangedaan sinds de stichting van de staat Israël. En dus ook met die vele slachtoffers van die vele andere *holocausts* vroeger en nu.

Francine Giskes Texel

Wanstaltige overtuiging

Alle nazi's waren (aanvankelijk) Duitsers. Niet alle Duitsers waren nazi's. Dat geldt ook voor Joden. Veel zionisten waren/zijn Joden, maar niet alle Joden zijn zionisten. Niet alle Joden staan achter de huidige wandaden van de Israëliëse regering, ook niet alle Joden die in Israël wonen. Antisemitisme vanwege die wandaden is absoluut onterecht. Er is nog een overeenkomst tussen de Shoah en het zionisme: een volk aanvallen en uitroeien op basis van een wanstaltige overtuiging. Het ‘beloofde land’ confisqueren op basis van eeu-

wenoude geschriften uit tijden dat de mens nog niet eens wist dat de aarde om de zon draaide. Fictie als leidraad. Jos Palm heeft gelijk met de stelling dat Israël met zijn bombardementen de herinnering aan de Holocaust bezoedelt, maar dat geldt al vanaf 1948, sinds de gewelddadige verdrijving van de Palestijnen van hun geboortegrond. Is het wel de herinnering aan de Holocaust die we hoog moeten houden? We kunnen ons, gezien alle genocide in heden en verleden, inmiddels beter richten op de gelijkwaardigheid van ieder mens en beseffen, dat ook de ‘kleine’ protesten en hatelijkheden tegen bijvoorbeeld azc's behoren tot een dergelijke verfoeilijke racistische mentaliteit. De huidige tijd vraagt niet om lessen uit het verleden, want de mens is nooit wijzer geworden van de geschiedenis, maar om knalhard optreden tegen iedereen die op basis van fictie anderen afwijst en terroriseert.

Reina Merhotte Gokceovacik, Turkije

Antisemitisme vanwege Israëliëse wandaden is absoluut onterecht

Een leeg vertrek in het gebouw van de Tweede Kamer op de dag van de ambtenarenstaking. FOTO BART MAAT

In elke commerciële organisatie van enige omvang weet men al lang dat de relatie met de klant cruciaal is, ziet *Stephan Makatita*. Bij de overheid stuiten de burgers op verwarrende informatie en stoeve communicatie. Dat kan anders.

Bij elke grote organisatie ziet het bestuur er hetzelfde uit. Er is iemand die de koers bepaalt (ceo), iemand die over de financiën gaat (cfo), iemand die verantwoordelijk is voor personeel en organisatie (chro). Dat geldt net zo goed voor ministeries. De secretaris-generaal, de directeur Financieel-Economische Zaken, de directeur Personeel en Organisatie: de functies zijn bekend en stevig verankerd. Maar daar houdt de vergelijking op.

In elke commerciële organisatie van enige omvang zijn de afgelopen twee decennia ook andere rollen gemeengoed geworden: de Chief Marketing Officer, die verantwoordelijk is voor hoe de organisatie wordt ervaren, de Chief Digital Officer die de digitale transformatie aanstuurt. En dan is er de Chief Experience Officer (cxo), die bewaakt dat klantinteractie samenhangt. Die rollen ontstonden niet uit luxe. Organisaties die de relatie met hun klanten niet actief stuurden, verloren die relatie. Natuurlijke selectie, een darwinistische beweging: de markt corrigeerde.

Bij de overheid ontbreekt die bestuurlijke verankering van de relatie met burgers. En er is geen markt die corrigeert. Dat maakt het probleem hardnekkig, en tegelijkertijd minder zichtbaar dan zou moeten.

Het contact dat de overheid met burgers heeft is namelijk geen bijzaak, maar een bestuurlijke kernzaak. Burgers kunnen niet uitwijken. In veel domeinen heeft de overheid een monopoliepositie in het leven van haar burgers. Juist daarom zou de burger het vertrekpunt moeten zijn van waaruit het complete functioneren van de overheid wordt ontworpen, en niet het eindpunt van een proces dat elders is begonnen. Dat klinkt misschien als een semantisch onderscheid, maar het is organisatorisch gezien een fundamenteel ander uitgangspunt.

De praktijk ziet er nu anders uit. Beleid, uitvoering, digitalisering en communicatie zijn elk logisch ondergebracht in eigen kolommen. Begrijpelijk, want het zijn verschillende disciplines met elk een eigen logica. Maar burgers ervaren niet de kolommen. Zij ervaren het geheel.

Bedrijven sturen je niet van het kastje naar de muur. Waarom de overheid dan wel?

Neem iemand met dementie. Rond die persoon zijn vaak zeven of meer zorgverleners en instanties betrokken. Informatie wordt niet automatisch volledig gedeeld. Plannen sluiten niet altijd op elkaar aan. Wat de ene instantie registreert, komt niet altijd overeen met wat de andere ontvangt. Coördinatie bestaat, maar is verdeeld over rollen zonder integraal mandaat. In de praktijk wordt de samenhang bewaakt door de mantelzorger.

Niemand bewaakt de samenhang

Dat is geen uitzondering. De overheid organiseert haar taken per domein en per wet. De Staatscommissie Rechtsstaat beschreef het in 2024 uitvoerig: de overheid stuurt burgers van het kastje naar de muur. De Nationale ombudsman ontving in 2024 ruim 27.000 hulpvragen, en noemde zijn jaarverslag niet toevallig: *Zet de burger centraal*.

Wie is verantwoordelijk voor de burger die van loket naar loket wordt gestuurd? Voor iemand die een uitkering aanvraagt en onderweg tegenstrijdige informatie krijgt? Voor de brief die niet aansluit op een eerder besluit? Wie kun je aanspreken als de AI-assistent die

voor steeds meer mensen het eerste contactpunt is met de staat, andere informatie oplevert dan op de overheidswebsites staat?

De toeslagenaffaire is inmiddels het bekendste voorbeeld van wat er gebeurt als niemand verantwoordelijk is voor de burger als geheel. Dus wie bewaakt binnen een ministerie die samenhang? Wie heeft het mandaat om knelpunten op te lossen die in geen enkel organisatieprogramma een duidelijk plek hebben?

Het antwoord is simpel, en dat is precies het probleem: niemand.

Ik zag die verschuiving in de commerciële sector van dichtbij: hoe klantgerichtheid langzaam maar onomkeerbaar transformeerde van marketingprincipe naar iets wat de hele organisatie doordrong. Toen ik die ervaring wilde inzetten in de publieke sector, viel direct iets op. De intentie om burgers centraal te stellen, is oprecht en in de diepte haarvaten aanwezig. Ik voel haar overal. Maar het zijn goede intenties zonder structuur. Verbeteringen worden gerealiseerd binnen organisaties, binnen programma's, binnen projecten. Terwijl de burger de optelsom ervaart, niet de onderdelen.

Digitalisering maakt dat gemis steeds zichtbaarder. Burgers oriënteren zich online, verwachten consistentie, en gaan ervan uit dat informatie klopt, ongeacht via welke route zij die vinden. Wat vroeger verborgen bleef achter loketten en formulieren, is nu onmiddellijk zichtbaar. Een overheid die zichzelf niet consistent presenteert, verliest grip op hoe zij wordt begrepen, en uiteindelijk op het vertrouwen van burgers.

De Rijksoverheid heeft eerder laten zien dat zij nieuwe vraagstukken bestuurlijk kan verankeren. In 2008 besloot het kabinet bij elk ministerie een Chief Information Officer in te stellen. Die persoon is verantwoordelijk voor het digitaliseringsbeleid en de informatiesystemen van een ministerie. Wat in de praktijk decennialang werd gezien als een technische beheerfunctie, werd stap voor stap een strategische kernverantwoordelijkheid. De overheid is er aantoonbaar volwassen op geworden. Niemand trekt de cio's nog in twijfel.

De juiste stap is bij informatievoorziening dus al gezet. Bij de burgerervaring niet. Dat is een gemiste kans. Maar het is een kwestie van tijd voordat ook de burgerervaring een vaste plek krijgt op bestuursniveau.

Totale burgerervaring

Wat er moet gebeuren, is duidelijk. Elk overheidsdepartement benoemt iemand die doet wat in commerciële organisaties de Chief Experience Officer doet: de verantwoordelijkheid nemen voor de volledige reis die een burger aflegt, van eerste contact tot besluit, over alle kanalen en organisaties heen.

Concreet zou zo'n cxo eindverantwoordelijk zijn voor de totale burgerervaring binnen het departement: niet als communicatiefunctie of projectcoördinator, maar als volwaardig lid van de bestuursraad, rechtstreeks onder de secretaris-generaal, met het mandaat om op te treden waar de burger vastloopt. Als de overheids-cxo's daarnaast met elkaar overleggen, ontstaat rijksbrede samenhang.

De overheid klaarde deze klus al eerder, in 2008 met de informatievoorziening. De vraag is dus niet of ze het kan. De vraag is welk ministerie als eerste verantwoordelijkheid neemt.

Stephan Makatita is zelfstandig op het gebied van strategische digitale transformatie voor overheid en bedrijven.

COLUMN
 AYLIN BILIC

Iedereen zijn eigen stilte

Twee jaar geleden betoogde ik in *NRC* dat het debat over de Nationale Dodenherdenking aan het verschuiven was en mensen minder loyaal leken aan de oorspronkelijke betekenis. Inmiddels kunnen we wel stellen dat het debat allang verschoven is en veel mensen het liefst hun private politieke opvattingen terug willen zien in de herdenking.

Aanvankelijk was de Nationale Dodenherdenking voor mij, als migrantenkind van Turkse ouders, iets abstracts: zes miljoen vermoorde Joden, kransen, stilte. Indrukwekkend, maar op afstand. Ik deed mee, maar in mijn hoofd was ik ergens anders. Soms gingen mijn gedachten uit naar een overleden tante. Veel later, ik was bijna 20, toen Harry Mulisch sprak op 4 mei, kwam het pas echt binnen. Hij gaf woorden aan iets wat ik tot dan toe niet kon begrijpen: dat voor wie de oorlog heeft meegemaakt, herdenken geen ritueel is maar een werkelijkheid die nooit verdwijnt.

Ik denk weleens dat mijn individuele herdenking als kind eerder regel is dan uitzondering. Natuurlijk gaat het tegenwoordig nog steeds over de in de Tweede Wereldoorlog omgekomen Nederlandse militairen, verzetsstrijders en zeelieden, zoals in het begin werd gekaderd. Maar al gauw werd de reikwijdte breder.

Nederlanders hebben hun eigen herdenking gecreëerd, die soms niets te maken heeft met oorlog en geweld. Met name migranten, die nou eenmaal minder zijn verbonden met de vaderlandse geschiedenis, kunnen op 4 mei hun gedachten vrijelijk laten gaan naar bijvoorbeeld een in de Eerste Wereldoorlog overleden grootvader in het Turkse Konya, terwijl de buurvrouw in gedachten verdrietig door concentratiekamp Bergen-Belsen wandelt. En datzelfde geldt eigenlijk ook voor de Nederlanders die hier al generaties wonen; de Nationale Dodenherdenking steeds meer geïndividualiseerd.

De toeloop naar de Dam vermindert. Vóór corona trok de herdenking daar zo'n 20.000 mensen. Tegenwoordig is dat een kwart minder: naar schatting 14.000 tot 15.000 mensen namen maandag de moeite om de stilte en de kranslegging bij te wonen. Misschien had dat dieptepunt te maken met angst. Ik voelde me in elk geval ongemakkelijk en ben thuis voor de televisie gaan zitten, terwijl ik op loopafstand woon en doorgaans in de menigte sta. Na een hele dag te zijn opgejut door de berichten over bekladding en de schoonmaak ervan, besloot ik om de herdenking over te slaan. **Aylin Bilic** is headhunter en publicist.

tievoorders die het Nationaal Monument met bloedrode verf bekladden zijn tot veel meer in staat, dacht ik. Twee minuten stilte is juist voor hen een perfecte kans.

Ik keek gebiologeerd naar het scherm. Er waren ook vrouwen met hoofddoekjes, waar zouden zij aan denken? Aan hun grootouders die begraven zijn in de bergen van Marokko of aan een gesneuveld familielid op vredesmissie in Afghanistan? Iedereen zijn eigen herdenking. Gold dat ook voor de leden van de actiegroep die het monument bekladde? Wie een nationaal monument gebruikt als decor voor eigen politieke woede, verliest niet alleen gevoel voor verhouding maar ook voor waardigheid. Na de achtste slag van de torenklok van het paleis held ik mijn adem in.

Herdenken is geen optelsom. Als je alles herdenkt, berdenk je uiteindelijk niets

Dat de herdenkingsstilte is behouden, lijkt een prestatie sinds de ceremonie zo politiek is geworden. Volgens sommigen moet het Nationaal Comité 4 en 5 mei de herdenking nóg breder maken en moet er ook aandacht zijn voor actuele oorlogen in de wereld, zoals Gaza. Maar herdenken is geen optelsom van allerlei oorlogen en conflicten in de wereld. Als je alles herdenkt, herdenk je uiteindelijk niets.

AT5-hoofdredacteur Judith Zilvermit zei tijdens haar 4 mei-lezing te aarzelen om te vertellen wanneer ze Pesach heeft gevierd omdat het antisemitisme opleeft. Van die ingetogenheid hebben de moslims in mijn omgeving geen last: zij voelen zich vrij genoeg om woorden te geven aan islamitische feesten. Op de basisschool van mijn dochter liet een vader openlijk zijn woede blijken dat in afwezigheid van zijn dochter de schoolfotograaf was geweest en er geen rekening werd gehouden met het Suikerfeest.

Er hing dit jaar iets in de lucht dat elk moment had kunnen kantelen, niet omdat mensen dat willen, maar omdat steeds meer mensen een eigen betekenis willen toevoegen. En dat willen ze de samenleving op allerlei manieren laten weten. Daar zit het echte probleem: een stilte die ergens anders voor moet dienen, is geen Dodenherdenking. De saamhorigheid verdwijnt als de betekenis verwaterd.

Commentaar

TIMMY DE BULTRUG

De parabel van bultrug Timmy gaat over decadentie

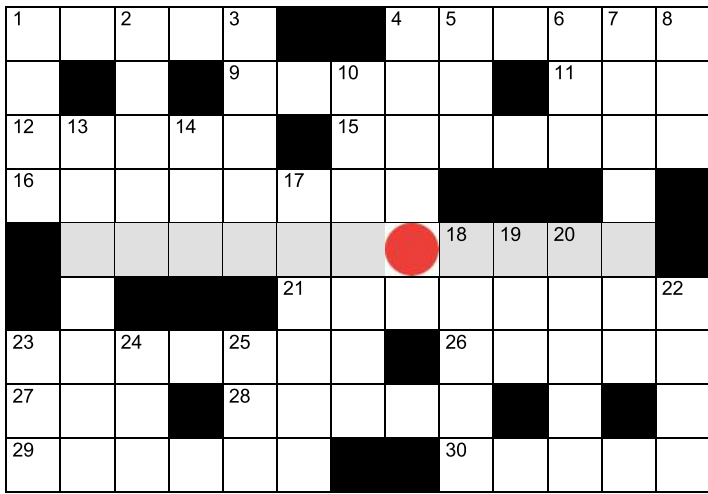
Go Willy, go", was het devies dat de orka kreeg vlak voordat hij een reuzensprong moest wagen over een aantal rotsblokken om daarna de zee in te zwemmen. De orka luisterde, sprong en spoot een afscheidsgroet aan zijn soulmate Jesse, die hem had gered van een uitdodingsdood. Iedereen zou wel een Willy uit de film *Free Willy* in zijn leven willen hebben. Niet alleen om een orka te aaien, maar vooral om daarna als held door het leven te kunnen gaan. Het is ongetwijfeld deels dat sentiment geweest waarom fans langs het Duitse eiland Poel bultrug Timmy stonden toe te juichen in een poging de walvis te stimuleren in beweging te komen. IJdele hoop en onzinnig, volgens de experts. Zij vonden dat het twaalf meter lange dier van 12.000 kilo met rust gelaten moest worden. Waar in de film *Free Willy* het grote geld de orka wilt doden, was het nu het grote geld dat de bultrug wilde redden. Experts konden dan wel beweren dat rust en palliatieve zorg het meest 'humaan' waren, twee Duitse multimiljonairs dachten daar anders over. Dat Timmy alleen maar zou lijden onder een reddingsoperatie en daarna waarschijnlijk zou verdrinken omdat hij te verzwakt zou zijn om honderden kilometers te overbruggen om in veiliger water terecht te komen: het kon ze niet schelen. Timmy moest gered. Kosten 1,5 miljoen euro.

Deze bultrug werd niet vernoemd naar de beroemdste walvis die sterker was dan de mens: Moby Dick

Geld en gezond verstand gaan wel vaker niet samen, zo ook nu niet. De operatie kwam op gang en daarna ging zo goed als alles mis. De vrijlating verliep niet volgens protocol, de Timmy-zender hapde en de betrokkenen van de reddingsoperatie hebben inmiddels ruzie met elkaar. Timmy zelf is van de radar en waarschijnlijk dood. De reddingen van Timmy waren niet alleen dieronvriendelijk, maar ook een toonbeeld van decadentie. De anderhalf miljoen euro was er niet omwille van Timmy, maar voor de mens zelf. De mens die toekijkt hoe de wereld verzuipd onder verspillen, zich de aarde steeds meer toe-eigent en ondertussen de leefomgeving van de walvis steeds kleiner maakt. Het ging de redders ook niet om de walvis in het algemeen: in Noorwegen en IJsland gaat deze zomer de commerciële walvisjacht gewoon weer van start. De kwestie rondom Timmy is verworpen tot een parabel over hoe de mens steeds onmachtiger is om te gaan met de natuur. De dieren worden vernemenlijkt, krijgen leuke eigenschappen mee en een troetelnaam.

Deze bultrug kreeg bewust een liefkozende naam, en werd niet vernoemd naar de beroemdste walvis die sterker was dan de mens: Moby Dick. Het was wachten op gebreide mutjes voor de walvis. Treurig genoeg riep Timmy niet de reactie op om na te denken over het gegeven dat zeën steeds vervuilerd raken, dat de zeën industrieel leeggevoerd worden of over het waarom van het touw in het spijsverteringskanaal van Timmy. De Duitse multimiljonairs en hun kornuiten steeften liever 1,5 miljoen euro aan Timmy om de Jesse in zichzelf te voeden, dan dat ze het geld deden toekomen aan organisaties die zich bezighouden met de familieleden van Timmy. In plaats van te werken aan de relatie tussen dier en natuur, ging het ze om de relatie tussen henzelf en één doodziek dier. En dat terwijl uiteindelijk de relatie tussen mens en dier, tussen mens en natuur, en tussen dier en natuur zelf ziek is. Daar komt bij dat de multimiljonairs niet hebben geleerd van het verleden. Moby Dick won van de mens en werd daarna met rust gelaten om zelf de held van dat verhaal te worden. Orka Willy uit de film had een minder heldhaftig einde: die overleed na de vrijlating al snel aan een longontsteking.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. Gestoomd broodje
4. '___ komen met nieuw studioalbum'
9. In de aarde steken voor de wedstrijd
11. R__t__at 12. Stand 15. Gier, hyena of karper 16. Leven en laten leven
21. Weet alles van boeketten en walsen
23. Adviescollege 26. Schone vorstin
27. Hartstarter 28. Álvarez of Da Graça
29. Rappe(r) 30. Lucht

Verticaal: 1. Bovenlijf 2. Conte of Nutini
3. Specialiteit van Rossini 4. Auto met Engelse zitplaats 5. Opinieonderzoeker die tegenwoordig Kantor heet 6. Omgekeerde van hot 7. Had een band met Lake en Palmer 8. Edwin van der ___ 10. Rijden volgens een tweetrapsproces
13. Versleutelen 14. Past voor dement of dier 17. De ___ vraag: de kip of het ei?
18. Beelden van weinig woorden en veel daden 19. Tribunekreet 20. Rivier met veel kastelen 22. Lucht 23. Wordt duur betaald 24. Weer dezelfde plaats 25. Dunnetjes

Oplossing puzzel 6 mei. Horizontaal: 1. HOOFT 5. UKIP 9. KOP 10. RODIN 11. AGE 13. OSSIP 14. TOLLEN 16. SGT. 17. EMOE 19. OEST 22. BERI 23. NENA 24. TEL 26. RITSSEN 28. DIGID 29. ODE 30. VERES 31. NEP 32. NAAN 33. NADAL Verticaal: 1. HOOGHEID 2. OPSTARTEN 3. FRIET 4. TOPMANNEN 5. UITEINDEN 6. KNO 7. PALESTINA 8. WENTEL 12. GES 15. LOU 18. OVE 20. NIS 21. RAISA 22. BROM 25. EDEL 27. EVA In het midden: HANTAVIRUS

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

DODENHERDENKING

In de avond van 4 mei reed ik met mijn dochters Maeve (5) en Ruth (3) naar huis. Ze luisterden naar het verslag op de radio over de Dodenherdenking op de Dam. Ruth vraagt: „Gingen de mensen dood door heel veel lava?” Maeve antwoordt: „Nee Ruth, door de oorlog!”

Om 20.00 uur parkeerde ik de auto. Ruth, na 2 minuten stilte: „Zijn alle mensen nu weer levend?” Maeve: „Nee Ruth, als je dood bent kan je niet meer levend worden, alleen Jezus kan dat.”

Gijs de Vries

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

COLUMN
MARCEL

Concentratiekamp

Het was toeval, maar we aten, in kort tijdsbestek, twee keer bij een keten die ontstond uit een Amsterdams biefstukkenrestaurant. De desbetreffende vestiging lag in een weiland tussen Den Bosch en Vught. De eerste keer, we waren naar Beekse Bergen ('Het Zuid-Afrika van Brabant') geweest, waande ik me meteen na binnenkomst in Amerika. De liefde voor horecaconcepten gaat diep, zeker als het eten fabrieksmatig en snel wordt opgediend. We zaten tussen Brabantse families, die dit prefereerden boven de Brabantse gezelligheid. Aan de tafel naast ons zaten er drie met een zuurstofapparaat. De serveerster was haar stem kwijt vanwege een feestje. Ze piepte dat we het maar op de kaart moesten aanwijzen, ze maakte duidelijk dat de kipnuggets op de kaart beter waren dan de mini-biefstuk.

„Gezonder.”
De gerechten kwamen standaard zonder groenten, maar dat was wat mij betreft geen probleem, daar houden mijn dochters toch niet van. Ja, soms thuis, maar dan alleen om Eva te plezieren. Snel en prettig gegeten.

En paar dagen later waren we er weer, we hadden Kamp Vught bezocht en hadden gewandeld rondom de penitentiaire inrichting Vught, de strengst bewaakte gevangenis van het land. Overal hingen posters met de tekst 'personeel gezocht', schijnbaar is het niet makkelijk om mensen te vinden die zin hebben in het bewaken van de allerergste misdadigers van het land. Een baliemedewerkster van het museum in Kamp Vught zei dat ze onder geen beding bij de burens zou willen werken.

„Van binnen een bivakmuts dragen gaat je haar door de war.”

De middelste dochter klapte eroverheen met: „Vroeger was het in Vught geen pretje, maar nu ook niet.”

Het museum in Kamp Vught is wel een aanrader, een van de betere in z'n soort.

Op de weg terug belandden we weer bij het biefstukkenrestaurant in het weiland. Nog nooit waren we in een vakantie zo vaak naar Noord-Brabant gereden. Het personeel kende ons nog, de jongste had een diepe indruk achtergelaten vanwege het smeren met vanille-ijs op deurklinken. We werden aangesproken als familie.

Het museum in Kamp Vught is wel een aanrader, een van de betere in z'n soort

Op de vraag of er nog een tafel vrij was kwam het antwoord: „Voor buurtbewoners altijd.”

Dit keer kwamen we tussen zwijgende Brabantse gezinnen te zitten.

Toen de middelste dochter opmerkte dat de andere mensen misschien een ziekte hadden en dat ze daarom niet kunnen praten, legde een grote vrouw nadrukkelijk haar vork op haar bord en zei iets te hard: „Dat kunnen wij wel, meidje!”

Hard en dreigend. Het maakte diepe indruk.

Ze wilde nooit meer in de vakantie naar een concentratiekamp.

Marcel van Roosmalen schrijft elke maandag en donderdag een column.

FOKKE & SUKKE
ZIJN TEGENWOORDIG OOK VOGELAAR

IN MEI LEGGEN ALLE VOGELS EEN EI

WANT IN APRIL GAAN ZE VAN BIL

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

1	8	7						4
	2					8	6	
					7		1	
	9				2			
								2
		6		5			7	9
			4	6			8	
2			3					

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken.
© Peter Ritmeester PZZL.com
Rechts: de oplossing van gisteren.

2	3	4	9	1	5	6	8	7
7	6	5	8	3	2	4	1	9
8	1	9	4	6	7	5	3	2
1	7	2	3	4	8	9	6	5
4	8	6	2	5	9	1	7	3
5	9	3	6	7	1	8	2	4
3	4	8	5	2	6	7	9	1
6	2	1	7	9	4	3	5	8
9	5	7	1	8	3	2	4	6

De beste Nederlandse navolger van Caravaggio

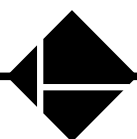
GERARD VAN HONTHORST

PAGINA C4-5

Gerard van Honthorst, *De Extase van Maria Magdalena*, ca.

Cultuur

CULTUREEL SUPPLEMENT

IN HET NIEUWS

ZAP

Belinda en Gert Jan in *Lang leve de liefde*. BEELD TALPA

Bij Belinda bleef de kosmos pijnlijk stil

"Kijk", zei Belinda, en de kijker keek. Ze droeg een blouse vol kleine bloemen en een lange ketting, met daaraan een steen die ongetwijfeld mooie dingen symboliseerde. Maar daar ging het nu niet over. Het ging nu over liefde. „De kosmos”, zei Belinda, „die bepaalt voor jou wanneer je iemand ontmoet. En of je iemand ontmoet. Dus die moet iets gaan verzinnen, van: hoe komen ze elkaar tegen?”

Ter bevordering van de spirituele sfeer was de 'Hare Krishna'-mantra gemonteerd onder Belinda's entree in de villa van *Lang leve de liefde* (Talpa), waar talloze eerste dates plaatsvonden. Hare Krishna, Hare Krishna, Krishna Krishna, Hare Hare - enzovoorts, en zo verder. Het duurde even voor ik doorkreeg dat ik meeneuriëde. Dat gebeurt me altijd. Tien jaar geleden trof ik eens een groep 'Hare Krishna'-zingende mensen in het Vondelpark en liet ik me bijna overhalen een bijeenkomst te bezoeken, zo catchy klonk het. Ze dansten op blote voeten en glimlachten sereen. Bij hen kon je terecht voor de Absolute Waarheid. Hare Rama, Hare Rama! Ik deed het toch maar niet.

Maar wat moet het soms heerlijk zijn om te vertrouwen op hogere machten en op mensen die menen daarmee in contact te staan, zodat ze je alles kunnen uitleggen, alle dingen waar- van je dacht dat ze onverklaarbaar waren. Liefde, bijvoorbeeld. In zekere zin is dat ook wat je ziet gebeuren in *Married at first sight* (RTL), al kiest men daar voor een pseudowetenschappelijke in plaats van een spirituele benadering. Heel soms is het raak: dan worden er twee stijlvolle, kale mannen aan elkaar gekoppeld die elkaar binnen een paar dagen de eeuwige liefde verklaren. „Je bent gek”, zegt de één dan tegen de ander. En de ander zegt: „Jij bent gek.” En de één zegt: „Op jóú, ja.” Misselijk van afgunst wacht je dan tot een van de andere stellen weer in beeld komt. Daarvan wacht het merendeel nog steeds op het moment dat „de klik” voelbaar wordt.

Dat gewacht duurt oeverloos, dus dinsdag probeerde ik eens op de inzichten van Belinda te vertrouwen. Ze kreeg „dingen door” van de kosmos, vertelde Belinda voor de camera. „Zeg maar, een soort helderziendheid. Of helderderheid.” Ze zocht iemand met een energie die paste bij de hare. „Die bekende klik waar mensen het over hebben, dat zijn matchende energieën van mensen”, legde ze uit. Zelf verlangde ze naar een man die in was voor spontane acties en haar kon verrassen.

Het is niet makkelijk om een helderziend en -horend persoon te verrassen, maar het zou Belinda's date toch lukken. Belinda arriveerde als eerste in de villa en stelde zich snel op achter een scherm in de woonkamer. Aan beide zijden van het scherm had ze stoelen neergezet: dan konden ze eerst raden wat voor persoon ze voor zich hadden. Nog voor haar date was gearriveerd speculeerde ze over hoe hij zou heten. Ze had een goed gevoel bij Frits of Jeffrey. Toen kwam Gert Jan binnen.

Gert Jan deed aan een energetische healingtechniek - „kwantum tutsj”, zei Gert Jan - en had twee uitgeprinte foto's van zijn motor meegenomen. Die zag Belinda niet meteen, want ze zat dus achter een scherm. „Je klinkt écht één meter vijfentachtig”, zei Belinda. Ze voorvoelde dat hij kort, blond haar had en blauwe ogen en een nette broek droeg. Gert Jan had geen haar en zijn ogen waren bruin. Hij droeg een spijkerbroek.

„Wat grappig”, zei Belinda toen ze het scherm omlaag had gehaald. In het voorstukje van de aflevering van woensdag vroeg ze Gert Jan of hij nog iets van haar wilde weten. Gert Jan twijfelde lang, tot hij eindelijk zei: „Wil je nog een stukje worst?” De kosmos bleef pijnlijk stil.

Amber Wizinzer

'Medusa' toont hoe zuur en belachelijk victim blaming is

NIEUWE OPERA

Medusa werd als jonge vrouw verkracht en daarvoor gestraft. De opera *Medusa* staat model voor iedereen die te maken krijgt met victim blaming.

Rahul Gandolahage

BRUSSEL

Medusa was een prachtige vrouw. De Gorgo, een doodeng wezen met slangen als haren, naar wie niemand kan kijken zonder in steen te veranderen, was niet altijd een monster. De knappe dochter van twee zeegoden werd begeerd door Poseidon. Haar zussen verstopten haar ter bescherming nog tussen de priesteressen in de tempel van Athena, maar dat mocht niet baten; Poseidon vond haar, en verkrachtte haar. Als straf voor haar bezoedeling, veranderde Athena haar in het gedrochtelijke wezen. Aldus Ovidius. Perseus, de held, kreeg van Athena een spiegelend schild en wist Medusa uiteindelijk te onthoofden. Eind goed, al goed.

Poseidon is lustig, Athena is boos, Perseus is in z'n nopjes. Maar waar is Medusa in dit verhaal eigenlijk? Dat vroegen componist Iain Bell, en librettist en regisseur Lydia Steier zich af toen ze hun nieuwe opera *Medusa* maakten. Die opera ging dinsdag in première in Brussel.

Het toneelbeeld is donker en minimaal: alles is zwart en grijs. Twee op elkaar aansluitende, ruitvormige podiumdelen, allebei met één opstaande wand eraan, worden voortdurend rondgedragen. Soms sluiten de podiumdelen mooi aan, soms juist helemaal niet. Het achterdoek is een groot, pulserend, blinkend zwart doek. Met een beetje fantasie kun je overal het golven van een nachtelijke zee in herkennen.

Daarop zien we 'het gevoelswezen' Medusa: aan het begin nog een dromerig wezentje in witte jurk dat de voortekenen niet hoort. Haar zussen, in ruisende zwarte jurken en met rood haar fascinerend in twee punten opgestoken, voelen zich heel anders: paniekerig. Zij horen Poseidons geilheid wel. Van daaruit volgt een heel rechtlijnige opera, in twee uur zonder zijpaden of reflecties naar de onthoofding.

Intense verkrachtingscène

Wat is volgens Bell en Steier dat gevoel van Medusa? Vooral wanhoop en verdriet, geweldig knap gezongen door sopraan Claudia Boyle. Dat is begrijpelijk bij alles wat haar overkomt, maar op den duur ook een beetje eentonig. Is dat alles wat deze vrouw toe te schrijven valt? Aan de andere kant:

in het originele verhaal zien we dat niet. Een kleine, ietwat cliché-erige update die eraan toegevoegd wordt: verdriet omdat ze zelf geen kind zal kunnen krijgen.

Tegenover de wat eenzijdige gevoelswereld van Medusa staat de banaliteit van het verhaal, die je kaal, rauw en groots wordt voorgeschoteld. De verkrachtingscène door bas Konstantin Gorny, in een lange stilte alleen doorbroken door zijn gehijg en Medusa's gejammer, is intens. De blinde razernij van Athena ook, gespeeld door de hoog op een sokkel zittende, hees zingende sopraan Mary Elizabeth Williams.

Meer nog dan de gevoelswereld van Medusa, confronteert daarvoor de absurditeit van de alledaagse werkelijkheid die dit kvasieke verhaal uitbeeldt: de vrouw, slachtoffer van verkrachting, wordt gestraft omdat ze 'een hoer' is die 'al maanden wist dat er een man achter haar aan zat en dit dus had kunnen voorkomen'. Wat is victim blaming toch ongelofelijk zuur.

Versteende lichaamsdelen

Daarbij pelt Steier ook de metafoor van de metamorfose een beetje weg. „Hij heeft me getransformeerd. Ik ben dezelfde, maar dan anders”, zingt Medusa een paar keer. Ergo: een Gorgo zijn is een gevoel. Mannen 'verstenen' bij

haar aanblik omdat ze bezoedeld is. En dat gebruikt ze dan weer als zelfbeschermingsmechanisme.

De muziek van Iain Bell is niet per se mooi, ze is vooral helder: zonder muzikaal sausje beeldend in dienst van het verhaal. Serene vioolmuziek bij serene scènes, vluchtige wrange houtblazers bij paniek. Opvallend is de vaak terugkomende xylofoon, en een paar keer zit er een opwindend massaal glissando omlaag in, maar voor de rest vergeet je nog weleens dat er überhaupt muziek klinkt, zo logisch valt het. Dat is soms een beetje saai, maar wel steeds degelijk en betrouwbaar.

Het even degelijke, minimale toneelbeeld is daarentegen wel steeds opvallend: de glanzend gouden gewaden en maskers van de Athena-priesteressen zijn prachtig, en het podium dat na de pauze bezaaid is met versteende lichaamsdelen ultiem sinister.

Uiteindelijk krijgt Medusa van Steier en Bell zelf de regie over haar lot: in plaats van Perseus (Josh Lovell) de slimme overwinnaar, krijg je hier een huilerige held die Medusa's hoofd wil (nodig om zijn moeder te redden), maar niet wil moorden. Uit medelijden grijpt Medusa uiteindelijk zelf de hand en het zwaard van Perseus, en begeleidt de steek in haar hart. Er komt geen spiegelbeeld aan te pas.

Scène uit *Medusa*. FOTO SIMON VAN ROMPAY

Beeld uit de concertfilm *Billie Eilish - Hit Me Hard and Soft: The Tour (Live in 3D)*. BEELD 2026 PARAMOUNT PICTURES

CONCERTFILM BILLIE EILISH James Cameron maakte de concertfilm *Billie Eilish - Hit Me Hard and Soft: The Tour (Live in 3D)*. Is het meer dan een registratie van een sterke Billie Eilish-show?

Amanda Kuyper

AMSTERDAM

Billie Eilish oogt in 3D-beelden dichtbij. Héél dichtbij. Je kunt de baseballcap die achterstevoren op haar hoofd zit, haast aanraken. „I'm not your friend, Or anything, damn. You think that you're the man. I think, therefore, I am”, zingt ze in 'Therefore I Am'. Haar microfoon zit bij je neus. Camera's scheren en zoeven over hoofden, langs uitgestoken armen en filmente mobiele tjes. Is er eigenlijk iemand in de zaal die níet filmt?

Nee. Als in een modern Droste-effect filmt regisseur James Cameron artiest en publiek. Maar dat publiek legt ook zelf de artiest vast en de artiest zelf, de Amerikaanse superster Billie Eilish, houdt ook nog haar eigen cameraatje vast voor beelden op gigantische schermen. Kijken en bekijken vloeien samen in één visuele lus.

De concertfilm *Billie Eilish - Hit Me Hard and Soft: The Tour (Live in 3D)* voelt als een kruispunt van popcultuur en filmgeschiedenis. Dat heeft alles te maken met de man achter de camera: James Cameron, regisseur van films als *Titanic* en *Avatar*, die hier zijn nieuwste 3D-technologie loslaat op de grote tournee van Billie Eilish vorig jaar. Hij filmde alles tijdens haar vier shows in juli in Manchester.

Het is niet de eerste keer dat een beroemde regisseur zich over Eilish ontfermt. Eerder deed Robert Rodriguez dat voor de deels geanimeerde muziekfilm *Happier Than Ever: A Love Letter to Los Angeles*. De samenwerking met James Cameron levert nu vooral een hyperrealistische concertregistratie op. En vanaf het eerste moment: vooral een ultieme fan-experience.

Enorme led-kubus

De opening van de show, 'Chihiro', is spectaculair: een enorme led-kubus boven het podium wordt transparant en onthult Eilish binnenin. Even later kolkte 'Bury a Friend' door de zaal, zwaar en dreigend. Camerons camera's zitten er naast, eronder en erbovenop. Het podium in het midden van de are-

na heeft de vorm van een liggende digitale acht, het publiek staat er aan alle kanten omheen. Eilish' band bevindt zich opgedeeld in de 'gaten' van die acht. Met overal bewegende camera's op rails en een vloer die zelf ook een scherm is, beweegt alleen de zangeres zelf zich lijfelijk over het megapodium.

Tussen de nummers door gunt de film ons een blik achter de schermen, uren voor de show begint. Wat je ziet is iets heel anders dan in de muziekdocumentaire *The World's a Little Blurry* (2021). Dat was een trage, adembenemende film zonder opspraak van RJ Cutler, die Eilish thuis toonde als fonkelnieuwe, jonge ster en hoe ze omging met het overrompelende succes op haar zeventiende jaar, inclusief alle angsten.

Inmiddels is Eilish 24 jaar en een gevestigde naam, die met tien Grammy Awards een bepaalde en geheel eigen plek heeft in de popmuziek. Tot in detail denkt ze mee over haar show: van camerastandpunten tot publieksbeleving. Die autonomie loopt als een rode draad door de film. In de gesprekken die ze voert met regisseur en producer Cameron - hij is nadrukkelijk te zien met een camera op zijn schouder - gaat het vaak over haar groei als zelfbewuste artiest. Maar ook haar wijde kleding getuigt ervan, die draagt ze als verzet tegen het beeld dat vrouwelijke artiesten zich moeten laten seksualiseren.

Zingend is Eilish voortdurend dichtbij. Ze is live een energieke sensatie, de 3D-techniek duwt haar steeds letterlijk de zaal in, tot een paar centimeter van de kijker. Aanvankelijk maakt dat indruk, maar het effect slijt verrassend snel. De technologie benadrukt nabijheid, maar voegt zelden een nieuwe laag toe aan de beleving. Sterker, bij snelle camera-bewegingen kan het beeld licht desoriënterend of zelfs vermoedend worden. En is meezingen en dansen, wat Eilish erg hoopt voor haar fans in de bioscopen, ook blijvend leuk met 3D-bril op? Cameron, die met *Avatar* liet zien hoe 3D een wereld kan verrijken, lijkt hier minder geïnteresseerd in verbeelding dan in registratie.

Ontroerende momenten zitten

Recensie Documentaire

Billie Eilish - Hit Me Hard and Soft: The Tour (Live in 3D). Regie: James Cameron. Lengte: 114 min.

Te zien in de bioscoop.

●●●○○

Bij Camerons 3D-registratie is het vooral Eilish' emotie die raakt

James Cameron en Billie Eilish. BEELD HENRYHWU

Billie Eilish in de film. BEELD 2026 PARAMOUNT PICTURES. ALL RIGHTS RESERVED.

in de kleine dingen. Eilish' schenen worden ingetapet, net als haar verstuurde enkel. Ze FaceTime't met haar zangcoach voor oefeningen. Er is geen fancy make-up-artiest mee: ze doet haar show-make-up zelf en weet precies hoe ze haar ogen met een extra kohlijntje eruit kan laten springen. Ontwapenend is ook hoe ze zorgt voor haar crew: via dierenop-

vangorganisaties regelt ze 'oxytocinemomenten' waarop haar team kan knuffelen met honden, als te genging tegen de eenzaamheid van het tourleven. Cameron is onder de indruk. „Dit ga ik ook doen op mijn filmsets.”

Oxytocinemomenten

En ook haar fans leunen op Eilish, haar muziek biedt steun en helpt hen door mentale moeilijkheden. In een tijd waarin veel jongeren worstelen met hun mentale gezondheid, fungeert Eilish als een openhartige gids. Bij haar liedjes huilen ze. Lang en hard. Bij de ballad 'Wildflower', over liefde, schuld en verwarring na een relatie, vallen ze elkaar in de armen. Je wilt ze de tranen van hun wangen vegen. Dit verdriet in 3D oogt haast té kwetsbaar.

Wanneer Eilish tijdens 'When the Party's Over' in kleermakerszit op het podium zit en om stilte vraagt, wordt de arena muistil. Ze bouwt de harmonieën live op en eindigt liggend op haar rug, zingend naar het plafond. Het is een van de mooiste muzikale beelden van de film. Ook mooi: hoe ze zweeft op een schommel boven het publiek. Of wordt gelanceerd tijdens het opwindende 'Guess', met Charli XCX op de schermen. En wanneer broer Finneas onverwacht (hij ontbreekt voor het eerst bij haar tour vanwege eigen con-

certen) op het podium verschijnt voor hun mooie 'Ocean Eyes', is de ontlanding voelbaar.

Toch blijft de 3D-ervaring wisselend overtuigend. Na verloop van tijd raak je eraan gewend en voegt het effect weinig extra dimensie toe. Je ziet vooral wat de zangeres ziet: hoe in haar sterke show duidende ogen op haar gericht blijven. Intens. Het maakt deze concertfilm vooral tot een luxueuze fanervaring. Een etmaal uit het leven van een artiest op haar hoogtepunt, gevangen met technische perfectie en gedragen door haar eigen - oprechte - emotie. Terwijl Eilish na de show uit de tourbus hangt om afscheid te nemen van haar fans, is de eenvoudige vraag: was al die techniek nodig om zo dichtbij te komen?

Advertentie

BONNEFANTEN
algemeen & artistiek directeur
info: bonnefant.nl
MARINA WIJN CONSULTANTS
— search —

JOYCE ROODNAT

Kan koning Charles III een soort 007 zijn?

On *her Majesty's Secret Service* is de sufste James Bond-film die er bestaat en toch zit ik 'm te kijken. Want ik zag hoe elegant de Britse koning Charles president Trump ondermijnde, zelfverzekerd, brutaal, een beetje schalks, een beetje sexy. En ik dacht: zou Charles een soort 007 kunnen zijn? Hij heeft zelfs een *license to kill*, niet fysiek, wel mentaal. En dan is hij op *his majesty's secret service*, terwijl hij zelf de *majesty* is. Wat een ravissante verstrengeling van belangen zou dat impliceren.

Daar stopte het gedachte-experiment, al leefde het weer even op bij een sterke aflevering van *Andere Tijden*, over Prins Bernhard en de steekpenningen van Lockheed. Over vorstelijke belangenverstrengeling gesproken, de frappe van de documentaire is veelzeggend: de prins beurde stevige bedragen, maar hij deed er niets voor terug.

Als na-ijleffect zit ik dus *On her Majesty's Secret Service* te kijken. Uit 1969. Ik zag 'm eerder al eens, toen ik niks van film wist, behalve dat ik er de hele tijd naartoe wilde.

Vreemd. Ook de andere antieke Bond-films zag ik lang geleden en ik weet nog van alles. Flarden van de verhalen, de mond van Sean Connery, de zangerige warmte van zijn stem. Achtervolgingen, kostuums, schurken, moorden, bedscènes (soms verbazend wreed voor vrouwen, maar dat viel me toen niet op). Van deze film herinner ik me alleen iets met bloed uit een sneeuwschuiver. Niet dat hij helemaal niet opschiet, niet de grapjes, niet de schurk, niet eens de Bond-girl. Het komt me zelfs niet bekend voor dat de Bond van dat moment, het fotomodel George Lazenby, zonder ophouden uit zijn ronde bruine ogen staart als Bambi op het moment dat de jagers zijn moeder afschieten. Hoe kan het geheugen iets zo volledig loslaten?

Ik zit in het theater. Ik heb er zin in, het stuk heet *Opening Night*, het is een bewerking van de gelijknamige film van John Cassavetes, door het gezelschap De Hoe. Op die titel kwam ik af. Die film is een schatkist voor theatermakers, hij leidde al tot een aantal aangrijpende voorstellingen. Het doek gaat op, daar zijn de acteurs. De eerste zinnen klinken, ik zie een spectaculaire jurk. En ik weet: deze voorstelling zag ik al. Geen idee wanneer, maar ik weet zo ongeveer alles nog. Niet de letterlijke teksten natuurlijk, maar wel de encenering, het gedoe en gezoek. De pesterigheid, de grappen, het drama, de intimiteit. Ik herinner me het kleverige spinnenweb van echt en onecht dat de acteurs weven uit de mensen die ze spelen en uit de mensen die ze zijn (al weet je dat niet zeker, dat is nou net het punt).

En ook al weet ik dat het komt, weer raakt me de zin: „Ik wil liefde zoals ik het speel“. Dat verlangen treft het hart van de theaterkunst, misschien wel van alle kunsten bij elkaar.

De Britse koning koning Charles III luistert naar president Donald Trump tijdens een staatsbezoek aan de Verenigde Staten, Washington, 28 april 2026. FOTO ALEX BRANDON / AP

Gerard van Honthorst, *Oude vrouw dekt kaars af met rechterhand*, ca. 1618-1620. PARTICULIERE COLLECTIE, VERENIGD KONINKRIJK

De 17de-eeuwse caravaggist Gerard van Honthorst was dicht bij het vuur op zijn best

GERARD VAN HONTHORST In Utrecht is nu de eerste overzichtstentoonstelling van Gerard van Honthorst te zien, de beste Nederlandse navolger van Caravaggio. De grote hoogten waartoe hij als jonge man in Rome werd opgestuwd, bereikte hij in zijn latere werk nog maar zelden.

Door **Gijsbert van der Wal**

Zeven jaar geleden was er in het Centraal Museum in Utrecht een gedenkwaardige tentoonstelling over de invloed van de Italiaanse schilder Caravaggio (1571-1610) op de zeventiende-eeuwse schilderkunst. Het was het museum gelukt twee Caravaggio's in bruikleen te krijgen, naast een indrukwekkende hoeveelheid goede schilderijen van navolgers uit heel Europa. Speciale aandacht was er voor de Utrechtse caravaggisten Hendrick ter Brugghen, Dirck van Baburen en Gerard van Honthorst. Die hadden alle drie een paar jaar in Rome doorgebracht, waarna ze

Caravaggio's opzienbarende combinatie van realisme en theatrale in Nederland introduceerden. Iemand als Rembrandt, die nooit in het buitenland kwam, had veel aan de caravaggisten te danken.

De meeste navolgers haalden het niet bij Caravaggio zelf, maar Gerard van Honthorst (1591-1656) kwam heel dicht in de buurt. Er hingen tien schilderijen van hem en die waren telkens het beste werk op een wand. Honthorst wist overtuigend drama of plezier te verbeelden in complexe, goed georganiseerde composities met een

Gerard van Honthorst, *De bespotting van Christus*, ca. 1617. FOTO MUSEUM ASSOCIATES/LACMA

In het schemergebied, verder bij de lichtbron vandaan, is er veel subtiels te beleven

Gerard van Honthorst, *De verloochening door Petrus*, ca. 1616. FOTO MUSÉE DES BEAUX-ARTS DE RENNES.

geraffineerde belichting door kaarsen of fakkels. Meesterwerk na meesterwerk schilderde hij - nota bene als begin-twintiger.

Het eerste grote Honthorst-overzicht, nu in hetzelfde Utrechtse museum, was dan ook een tentoonstelling om naar uit te kijken. De presentatie is ongeveer chronologisch, dus het verhaal begint in Rome, waar hij omstreeks 1613 aankwam nadat hij het vak had geleerd bij de Utrechtse schilder Abraham Bloemaert. Er zijn twee topstukken uit zijn Italiaanse jaren terug die begin 2019 ook al in Utrecht hin-

gen: *De verloochening door Petrus* (ca. 1616) uit het museum in Rennes en *De bespotting van Christus* (ca. 1617) uit Los Angeles.

Brandende fakkel

Die bespotting is een heel vernuftig schilderij, waarin vorm en inhoud mooi samenhangen. Een groepje pestkoppen houdt een brandende fakkel gevaarlijk dicht bij het gezicht van Christus: een naar gebaar richting iemand wiens handen zijn vastgebonden, maar ook een lichtbron in het precieze midden van de compositie, die

zowel de pesters links als Christus rechts een warme gloed verleent.

Honthorst was - ook in andere nachtstukken - goed in de gradaties van het licht. Dicht bij het vuur zijn gezichten en ledematen fel belicht, met harde schaduwen. Waar het licht van onderaf komt, valt het op de onderkanten van kinnen, neuzen en oogkassen en werpt het schaduwen omhoog. Ons zaklamp-onder-de-kin-effect werd door Honthorst dus al ingezet om de spanning in zijn geschilderde vertellingen te verhogen.

Verder van het vuur vandaan is het

licht zachter. Bij Honthorst is er in dat schemergebied altijd nog veel subtiels te beleven. Zo zie je in *De verloochening van Petrus* een achtergrondfiguur in de kaarten kijken bij een afgeleide kaartspeler, en in *De bespotting van Christus* houdt een jongen zijn hand tussen zijn ogen en de felle fakkel, wat resulteert in een goede schaduwbaan door zijn hele gezicht. Een schaduw in de schemering.

Een ander groot talent van Honthorst was dat hij overtuigend lachende gezichten kon weergeven. Frans Hals mag dan de meester van de geschilderde lach zijn, Gerard van Honthorst is een heel goede tweede. De treiteraars rondom Christus hebben echt plezier in hun pesterijen. Hun gezichten glunderen, ze lachen hun tanden bloot tot op het tandvlees en hun ogen lachen met hun monden mee.

Het Centraal Museum wil nadrukkelijk de hele Honthorst laten zien, niet alleen het vroege Italiaanse werk. Dat is interessant, want nadat hij in 1620 in Utrecht was teruggekeerd sloeg hij heel andere schilderijstijlen op. Hij werd een versatiele kunstenaar, die zich gemakkelijk plooidde naar omstandigheden en opdrachtgevers. De kaarsen gaan uit, de gordijnen open. De kleuren worden bonter, de seksuele toespelingen talrijker en de lachen schalkser. Het wemelt ineens van de dubbelzinnige voorwerpen, obscene gebaren en voorlopers van Janet Jackson's *nipplegate*. Want ook in de zeventiende eeuw was een bloot bovenlijf bij mannen de gewoonte zaak van de wereld, terwijl een vrouwentepel die net boven een décolleté uit piept... Olala.

De lol raakt eraf

Toch maakte Honthorst ook in die eerste Nederlandse jaren nog echt sterke schilderijen, zoals een *Aanbidding van de herders* (1622) met het Christuskind als lichtbron en een *Heilige Sebastiaan* (ca. 1623) met opgedroogde bloedsporen die niet allemaal omlaag lopen, maar deels ook naar opzij, omdat de zittend weergegeven martelaar eerder rechtop heeft gestaan. Het laatste schilderij hangt niet op de tentoonstelling maar wordt wel behandeld in de begeleidende publicatie, een handzaam hardcover leesboek over Honthorsts leven en werk.

In latere jaren maakt hij carrière in Engelse en Haagse hofkringen en dan raakt de lol er definitief af. Het leven verdwijnt uit zijn figuren, de subtiliteit uit zijn licht en kleur, de vindingrijkheid uit zijn composities. Honthorst, schreef de zeventiende-eeuwse schildersbiograaf Samuel van Hoogstraten, 'had in zijn bloeiende tijd een wakker pinseel gevoert; maer (...) verviel tot een stijve gladdicheyt.' Wie het overzicht in Utrecht bekijkt, moet Van Hoogstraten gelijk geven. Het is een goed gemaakte, leerzame tentoonstelling en het boek is ook zeer welkom - maar de conclusie blijft dat Honthorst in zijn jonge jaren zijn beste werk maakte, waarschijnlijk omdat hij toen in Rome, het hol van de leeuw, met Caravaggio en diens navolgers moest wedijveren. De tien schilderijen van hem die begin 2019 in Utrecht hingen waren dus niet alleen de beste op de caravaggisten-tentoonstelling, maar ook de beste in zijn hele oeuvre.

Recensie Tentoonstelling

Gerard van Honthorst. T/m 13 september in het Centraal Museum Utrecht. Info: centraalmuseum.nl

6 FEB–25 MEI

METAMORFOSEN RIJKS MUSEUM

HOOFDPARTNERS

BEGUNSTIGERS TENTOONSTELLING

RIJKS MUSEUM FONDS INTERNATIONAL CIRCLE PATRONEN

VRIENDENLOTERIJ

ING

kpn

THE BENNIK FOUNDATION

BLOCK BUSTER FONDS

VSBfonds

WELFAARDFONDS

WELFAARDFONDS

BEELDTAAL

Met de Gen Z-pruillip zeg je (of veins je?): het kan me niets schelen of iemand kijkt of niet

Actrice Rachel Sennott bij de uitreiking van de Oscars, Los Angeles, maart 2025. FOTO CAROLINE BREHMAN / ANP / EPA

Lily-Rose Depp bij het Met-gala in New York, 4 mei 2026. FOTO EVAN AGOSTINI / INVISION / AP

FOTOGEZICHT De duckface, jarenlang dé pose voor een succesvolle selfie, is uit. De nieuwe look is de Gen Z-pout, een subtiele pruillip met een *dead stare* waarmee je niet langer de kijker lijkt te willen pleasen.

Door **Esther Elligens**

Waar is de beruchte duckface gebeven? De foto's waarop vooral meisjes en vrouwen stonden met ingezogen wangen en getuite lippen domineerden jarenlang het internet. Het liefst maakte je de foto schuin van boven, zette je hand op je heup, kneepte je ogen een beetje dicht en tuitte je je lippen tot een overdreven kus. Geen mens die er in het echt zo uitzag, maar wat gaf het. Van tienermeisjes tot de Kardashians en de Olsen Twins: het was dé pose voor een succesvolle selfie.

Inmiddels is dit zelfgezicht verguisd. Het geldt tegenwoordig als te geforceerd, en typisch voor millennials. De duckface is cringe. Maar dat betekent niet dat we nu weer allemaal 'normaal' lachend op de foto gaan. De opvolger van de duckface heeft zich aangediend: de Gen Z-pout (pruillip). *It-girls* als Lily-Rose Depp en Rachel Sennott kiezen nu voor een subtiele pruillip gecombineerd met een *dead stare*: ogen die emotioneel los van de verte in staren.

Waarom trokken we überhaupt die duckface? Om onszelf 'mooier' of 'sexy' te maken? De duckface zou je lippen groter en je wangen smaller maken. Ook is de associatie met iets verleidelijks als een zoen (of volgens sommigen zelfs orale seks) snel gemaakt. Hoe kan een gezicht dat ooit in trek was, nu tot gefronste wenkbrauwen leiden?

De blik van de ander

Hoe aanstellerig de duckface ook lijkt, 'fotogezichten' zijn van alle tijden. Gezichten op portretten uit de 19de en het begin van de 20ste eeuw tonen vaak een waardige, serieuze blik. Alsof ze eerder voor zichzelf poseren dan dat ze de kijker willen pleasen. In het gouden Hollywood-tijdperk was juist de brede lach de norm. Alles om het publiek te behagen. In de jaren 60 was een slaperige, nonchalante blik populair. In de jaren 80 de gespeelse blik over de schouder.

Het ideale fotogezicht verschilt per periode, maar allemaal hebben ze één ding gemeen: ze sturen hoe we het liefst gezien worden. Zoals schrijver en kunstcriticus John Berger beschrijft in zijn klassieke boek *Ways of Seeing* (1972), bekijken we onszelf altijd door de ogen van de ander. In een foto kun je die blik sturen en begrenzen: jij bepaalt wat zichtbaar wordt en wat niet. Zo is elk portret een vorm van regie, waarin elk fotogezicht balanciert tussen gezien willen worden en jezelf beschermen tegen dat gezien worden.

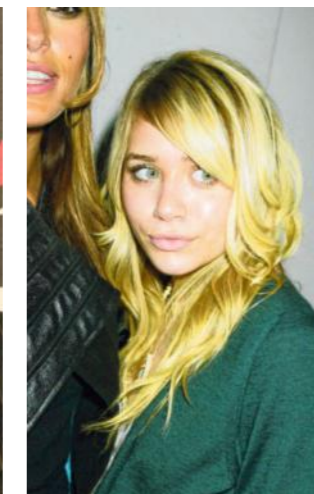
De duckface is de belichaming van die span-

ning. Dit gezicht ontstond in het begin jaren 2000, waarin alles draaide om gezien worden: de opkomst van sociale media, met name Myspace in 2003, de eerste cameratelefoons én de eerste selfies. Op Myspace deelde je je foto's niet meer alleen met vrienden, zoals op voorloper Friendster, maar met de hele wereld. En dankzij de cameratelefoon kon je jezelf voor het eerst zien vóórdat een ander dat deed. De controle over je gezichtsuitdrukking was nog nooit zo groot. Er werd niet alleen méér gekeken, maar ook preciezer gestuurd hoe er gekeken werd.

Op zoek naar het ultieme zelfgezicht ontstond zo de duckface (destijds nog 'Myspace face' genoemd). Een consistente, veilige pose die – ondanks de toen nog gebrekkige camera's – het gezicht contour gaf en beschermde tegen minder flatteuze hoeken. In een tijd zonder beautyfilters was de duckface de live-variant.

Mickey Rourke in 2005, de begintijd van de duckface. FOTO FILMMAGIC

Ashley Olsen in 2004. FOTO GREGORY PACE/FILMMAGIC

Een zelfgezicht is een onderhandeling tussen prijsgeven en achterhouden, gezien en beoordeeld worden

Bovendien paste het naadloos in het schoonheidsideaal van de *early 2000s*. Fake tan, high-shine lipgloss, haarextensions; alles mocht nep en overdreven zijn. En gezien worden.

Het waren vooral vrouwen die met een duckface poseerden. „Zelfs wanneer ze alleen is, heeft de vrouw nog gezelschap van haar zelfbeeld”, schreef Berger ruim dertig jaar eerder. De vrouw is zo goed bekeken te worden, dat ze zichzelf ook als toeschouwer bekijkt. Het eerste zelfgezicht deed precies dat: anticiperen op het oordeel van de ander door het gezicht alvast in de 'juiste' plooi te dwingen.

Pruilen en pleasen

Maar paradoxaal genoeg was dat oordeel niet mals. De vrouwen die dit gezicht trokken, kregen de afgelopen jaren veel te verduren. Ze werden bestempeld als oppervlakkig, wanhopig of aandachtsgel. In de vroege jaren 2010 was er zelfs de website Antiduckface.com, waar (vooral) vrouwen belachelijk werden gemaakt.

De Gen Z-pout lijkt vastbesloten om niet hetzelfde lot te ondergaan. De lege blik en subtiele pruillip ogen nonchalant of zelfs gedissocieerd. Alles wat de duckface niet is. In plaats van „kijk naar mij”, straalt je met de pout uit dat het je niets kan schelen of iemand kijkt of niet. Een vrouw die pruilt in plaats van tuit, lijkt niet langer mee te doen aan het pleasen van de kijker.

Toch is de Gen Z-pout natuurlijk net zo goed geposeerd. Misschien nog wel méér. Want deze anti-pose is niet makkelijk. Niet voor niets circuleren er op social media tutorials over hoe je dit 'ongeposeerde' hoofd precies onder de knie krijgt. Waar de duckface om aandacht vroeg, veinst de Gen Z-pout aandachtsmoeheid om diezelfde aandacht te krijgen. Bovendien zijn beide een product van een schoonheidsideaal. Imiteerde de duckface nog overdreven fillers, de pout verwijst naar de subtielere *lip flip* (een botox-behandeling die de bovenlip naar buiten laat krullen).

Toch doe je deze gezichten, de duckface en de pout, maar sowieso elk geposeerd gezicht, te kort als je ze reduceert tot de vorm van de lippen. We tuiten of pruilen niet om zomaar 'mooi' te zijn, maar om de regie terug te pakken over hoe de wereld ons ziet. Een zelfgezicht is geen toevallige momentopname, maar een onderhandeling tussen prijsgeven en achterhouden, gezien en beoordeeld worden. En een dappere poging om de blik van de ander vóór te zijn – omdat ontsnappen niet kan.

Jan Anton Garmyn, *Meidoorn*, 1790-1799. COLLECTIE RIJKSMUSEUMTheo Nieuwenhuis, *Studieblad met appelbloesem, dovenetel, meidoorn en hondsdrif*, 1896-1905. COLLECTIE RIJKSMUSEUM

De meidoorn: weelderig en wolkig, maar ook vijandig

Richard Tepe, *Meidoorn in bloei*, 1900-1930. COLLECTIE RIJKSMUSEUM

MEIDOORN Hij bloeit overweldigend, met wolken witte bloesems, maar heeft ook venijnige doornen die in het verleden reuzenneushoorns en olifanten op afstand hielden. Het maakt de meidoorn zowel geschikt voor lieflijke, decoratieve toepassingen in Jugendstil en art deco, als om symbool te staan voor zelfkastijding.

Door Janneke Wesseling

De bloei van meidoorn is overweldigend, met wolken witte bloesems tussen glanzend, heldergroen blad. De bloemen hebben een zware, zoete geur die onweerstaanbaar is voor bijen. In het najaar draagt *Crataegus monogyna*, eenstijlige meidoorn, vuurrode bessen die vogels graag eten en die goed zijn voor gelei.

„*Quand l'épine blanche est fleurie, la gelée a partie*”, zegt een Frans spreekwoord. Als de witte meidoorn bloeit is de vorst voorbij. Dit klopt in mijn tuijnierservaring van zo'n veertig jaar al tijd. De bedwelmende, onstuimbare bloei van meidoorn symboliseert „hartvuur dat naar buiten treedt en uitstroomt naar al wat leeft”, aldus Maja Kooistra in haar boek *Leven met Bomen* (2024). De meidoorn is hoofdrolspeler in de Walpurgisnacht, het voorchristelijke vruchtbaarheidsfeest dat begint bij de zonsopgang van 30 april en, onder andere, wordt gevierd met het planten van een meidoornboom.

In de westerse kunstgeschiedenis vanaf de late middeleeuwen staat de meidoornbloesem voor compassie en deugdzaamheid. In het 16de-eeuwse Franse getijdenboek van Anna van Bretagne, verlichtigd door Jean Bourdichon, is een pagina versierd met een bloeiende meidoorntak, een sierlijke libel en een ander gevleugeld insect dat, wellicht, vergankelijkheid symboliseert.

Rond 1900 waren afbeeldingen van meidoorn populair voor decoratieve toepassingen in Jugendstil en art deco. Het Rijksmuseum bezit een schitterend studieblad van de schilder en meubelontwerper Theo Nieuwenhuis (1866-1951), met een weelderige wirwar van appelbloesem, dovenetel, meidoorn en hondsdrif, losjes over het blad gestrooid en elke plant heel precies getekend. Nieuwenhuis maakte botanische tekeningen van bloemen en planten ter illustratie van Nederlandse flora, maar ook als versiering van oorkonden en affiches en als ontwerp voor behang. Op het studieblad zijn de contouren van de verschillende planten sterk aangezet, tegen een zwarte achtergrond die het decoratieve effect nog versterkt.

Venijnige doornen

Meidoorn heeft niet alleen witte bloemen en rode bessen, maar ook venijnige doornen tot wel tweeënhalve centimeter lang. Misschien heeft de struik hieraan de betekenis van deugdzaamheid te danken. Het verhaal gaat dat Sint Benedictus zich naakt in een meidoornstruik wierp om zijn seksuele driften te beteugelen. Het tafereel is afgebeeld op een klein glas-in-loodraam (ca. 1496), *de Zelfkastijding van de Heilige Benedictus* naar een ontwerp van Albrecht Dürer, in de collectie van het Isabella Stewart Gardner Museum in Boston. Satan fladdert in de gedaante van een zwarte vogel rond de heilige die biddend op zijn buik tussen de doornen ligt, in het heuvelslandschap bij zijn klooster.

De doornen maken een volgroeiende meidoornhaag tot een ondoordringbare barrière. Zo staat het beschreven in de *Flora Batava 1800-1934* (2023): „Van alle heesters en boomen levert

deze de beste levende hegge op, die het digste groeit en door hare doornen het indringen van vee of kwaadwilligen ten eenenmale weert, gelijk dezelve dan ook in ons land op alle gronden mits die niet te dor zijn, tot dat einde gepoot wordt”. Een meidoornhaag kan tot ongeveer 4,5 meter hoog worden.

De stekels van meidoorn en van andere stekelstruiken als sleedoorn en braam gaan lang terug in de geschiedenis. Volgens ecologen heeft de struik zijn doornen ontwikkeld als afweer tegen grote grazers. Ooit, tot ongeveer 30.000 jaar geleden - in geologische termen is dat gisteren - liepen er reuzenneushoorns door onze streken en olifanten die tot dertien ton wogen. En ook, onvoorstelbaar, reuzenherten (*megaloceros giganteus*) met een schoufelformig gewei dat tot drie meter lang was en een gewicht had van vijftig kilo, evenals reuzenwolven, oerossen, wilde paarden, holenleeuwen, sabelantijgers, leeuwen, luipaarden, everzwijnen, hyena's en nog vele andere grote dieren. Kuddes reuzenherbivoren begraasden open plekken, woelden de bodem om en aten jonge scheuten van bomen. Zo verhinderden ze de groei van dicht bos en stimuleerden ze een open, dynamisch systeem waarin bomen, struiken, grassige savannen en veengebieden en moerassige gebieden elkaar afwisselden.

Mega fauna verdween door de mens
Zo'n 85 procent van deze 'mega fauna'

is verdwenen met de verspreiding van de mens over de aardbol, vanaf ongeveer 50.000 jaar voor Christus. Vondsten van dierenresten laten zien dat de uitroeiing van de grote dieren de verspreiding van de mens volgde. Relatief laat gebeurde dat in Noord- en Zuid-Amerika, tussen 15.000 en 10.000 jaar geleden, en het meest recent in Nieuw-Zeeland, met de vestiging van Polynesiërs tussen 1250 en 1300 na Christus.

Veel van de bomen en struiken in Europa zijn met de megagrote grazers gecoëvolueerd. Ze hebben manieren ontwikkeld om zich te verdedigen tegen olifanten die takken afrukken, tegen bomen aanschuren en kleine boompjes vertrappen. Deze bomen en struiken hebben een uitzonderlijk vermogen om nieuwe scheuten te laten ontspruiten uit afgebroken takken, om beschermend littekenweefsel te laten groeien over afgestripte boomstam en over diepe beschadigingen aan de stam. Ook produceren ze onsmakelijke tannines en agressieve doornen die eetlustige dieren weren.

Tegenwoordig wordt nog steeds gebruik gemaakt van de regeneratieve eigenschappen van bomen en struiken. Eik, beuk, es, kastanje, hazelnoot, wilg en vele andere soorten worden getopt en gesnoeid als hagen en benut voor de productie van hakhout. Eeuwenlang waren stekelhagen hooggewaarderd. Sleedoorntakken werden gebruikt voor wandelstokken en de bessen voor medicijnen en als smaakmaker van wijn

In de westerse kunstgeschiedenis staat de meidoornbloesem voor compassie en deugdzaamheid

gin. Bramen werden niet alleen gegeten, maar waren ook nuttig als verfstof. Meidoorn leverde hout voor dorsvlegels en handvatten van gereedschap, hazelaar en kardinaalshoed leverde hout voor manden, brem voor bezems (*broom*), jeneverbes leverde hout voor potloden en destilleerolie en bottels van hondsroos voor siroop en jam. Maar bovenal werden stekelstruiken benut om jonge bomen te beschermen tegen vraat van dieren, reden waarom de stekelstruik wel „de moeder van de eik” wordt genoemd. Tegenwoordig worden doornige struiken opnieuw op deze manier ingezet, bijvoorbeeld bij natuurbeschermingsprojecten, zoals in de Oostvaardersplassen waar hondsroos en sleedoorn wordt aangeplant om edelherten en oerossen op afstand te houden.

Tot in de 20ste eeuw waren in grote delen van ons land akkers en weilanden omzoomd door struweel van meidoorn en andere stekelstruiken. Op een foto van de natuurfotograaf Richard Tepe in het Rijksmuseum, *Meidoorn in bloei* (1900-1930), is zo'n wilde, waarlijk grootse haag te zien, gekroond met witte bloesem. De foto toont een paradijselijke woestheid zoals we die bij mijn weten nergens in Nederland nog tegenkomen.

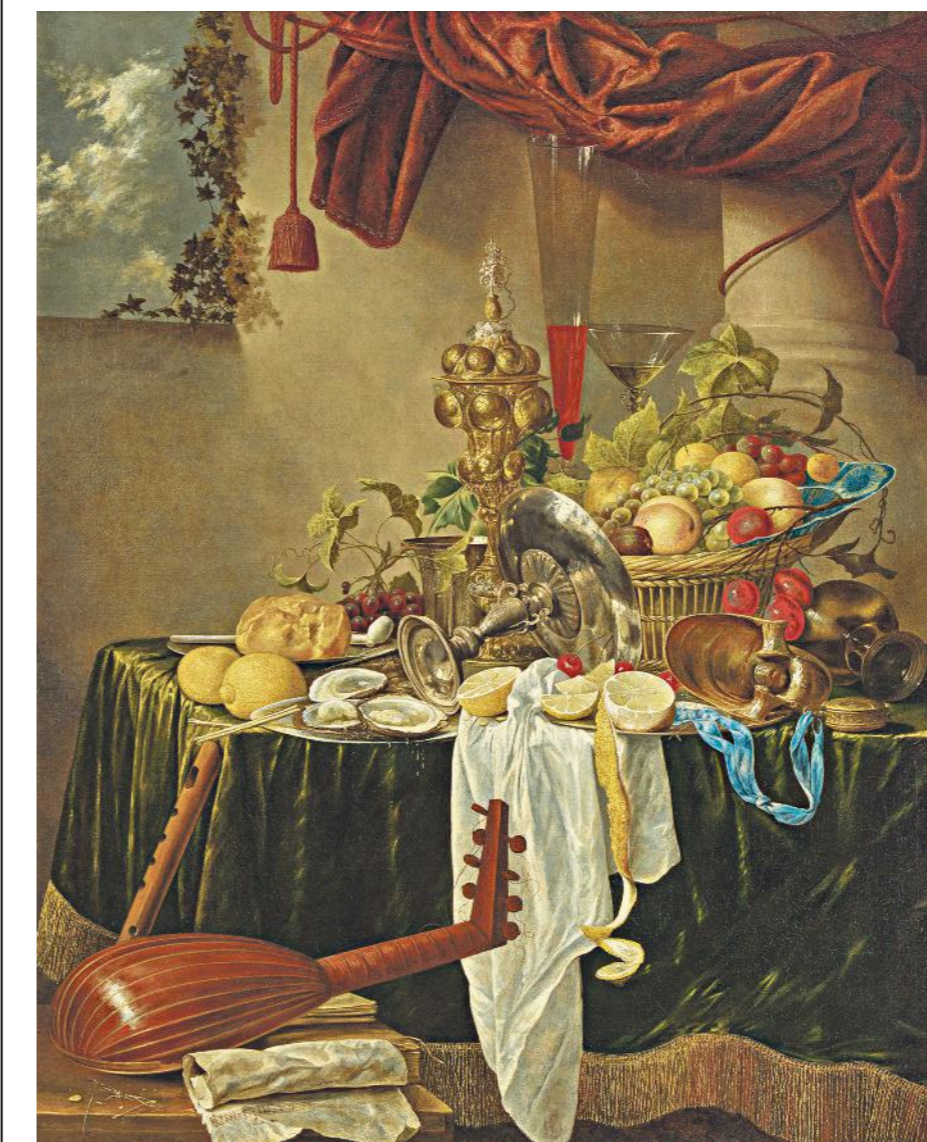
De meeste stekelhagen zijn vanaf de jaren zestig gerooid om plaats te maken voor de onafzienbare groene vlakten van de grootschalige landbouw. Dit betekent een groot verlies aan schoon-

heid van het landschap en biodiversiteit. Juist de overgangszones tussen verschillende landschappen, tussen grasland, bos, moeras, hei en duinen, zijn rijk aan leven. Struweel biedt onderdak aan vele soorten kleine dieren, zoals hazen, egels en vogels en aan ongewervelde dieren.

Hoe meidoorn in de tweede helft van de 20ste eeuw in ons land overleefde is te zien op een kleine ets van Charles Donker uit 1974 (collectie Centraal Museum Utrecht). Kortgechoren haagjes staan verloren in een leeg en troosteloos landschap met een lage horizon en witte lucht. Het ironische is dat deze afbeelding past bij het modernistische ideaal in de kunst van die tijd, met een strakke, abstracte geometrie. Een groter contrast met de bloeiende meidoorn op de foto van Tepe is nauwelijks denkbaar.

Acties om struweel terug te brengen

Inmiddels zijn overal in het land acties gaande om struweel terug te brengen in het akkerlandschap en worden boeren en ook tuineigenaren aangemoedigd om stekelstruiken aan te planten: sleedoorn, die het vroegst bloeit, sporekhouw, hondsroos, egelantier, rode kornoelje, wilde peer. Deze struiken zou je alleen al aanplanten om hun naam en het is allemaal prachtig, vooral als je de ruimte hebt om ze wijd uit te laten groeien. Maar van al deze struiken bloeit de meidoorn het mooist.

JAN DAVIDSZ. DE HEEM *Stilleven*. Olieverf op doek. 118,7 x 96 cm. Schatting € 300.000-400.000

HET VEILINGHUIS VOOR NEDERLANDSE KUNST IN DUITSLAND

OUDE MEESTERS EN DE 19DE EEUW
Veiling in Keulen op 21 mei

Abraham Beerstraaten, Jan Abrahamsz. Beerstraaten, Nicolaes Berchem, Abraham van Beyeren, Arnold Boonen, Leonaert Bramer, Cornelis Cornelisz. Buys, Joost Cornelisz. Droochsloot, Jan van Goyen, Jan Davidsz. de Heem, Pieter de Hooch, Jacob van Loo, Gabriel Metsu, Jan Porcellis, Jacob van Ruisdael, Salomon van Ruysdael, Roelant Savery, Godefridus Schalcken, Adam Willaerts, Matthias Withoos

Tentoonstelling 15-20 mei
Keulen, Neumarkt 3 T +49-221-92 57 29 93
atekunst@lempertz.com

LEMPERTZ

1845

Regionale cabaretiers zijn populair: 'Laat het hautaine idee los dat al het goede uit de Randstad komt'

REGIOCABARET Ze zijn razend populair en trekken volle zalen met hun cabaretvoorstellingen, vooral in de regio. Toch zijn ze in het landelijke circuit niet of minder bekend. „Waarom zou ik voor 25 man in Amsterdam spelen als er in Hardenberg 500 op me wachten?”

Door **Jelle Brumsen**

Rob Scheepers.
FOTO WOUTER VERDIJN

In Eindhoven is het inmiddels de normaalste zaak van de wereld: cabaretier Rob Scheepers (51), die avonden achtereenvolgens een van 's lands grootste theaterzalen vult. Toch was hij buiten de zuidelijke provincies lange tijd weinig zichtbaar. Toen het Amsterdamse impresariaat Buro Stek - dat Scheepers nu vertegenwoordigt - in 2015 hoorde over een cabaretier die zonder promotie drie keer de grote zaal van het Eindhovense Parktheater volspeelde, leidde dat tot verbazing. Hoe kreeg iemand waar ze nog nooit van hadden gehoord dit voor elkaar?

Als je aan 'het theatercircuit'

denkt, denk je al gauw aan Nederland als één culturele markt. Dat beeld blijkt te simpel. Een cabaretier als Scheepers treedt ook landelijk op, maar is vooral in Brabant een grote ster. In het oosten van het land spelen Thijs Kemperink en Bert Eeftink grote, uitverkochte tournees, terwijl zij in de Randstad nauwelijks te zien zijn. De tournee van de Brabantse Christel de Laat, ze speelt voornamelijk in het zuiden en het oosten van Nederland, is inmiddels tot ver in 2027 uitverkocht. Wat 'landelijk succes' heet, betekent vaak: gezien worden door landelijke kranten, tv-programma's, cabaretjury's, festivals en prestigieuze zalen zoals Carré en De Kleine Komedie in Amsterdam. Maar er zijn cabaretiers die grotendeels buiten dat circuit opteren en soms meer publiek trek-

Christel de Laat.
FOTO RON RUITEN

ken dan de bekende namen.

Volgens Jelle van der Meulen, programmeur van theater De Harmonie in Leeuwarden, hangt succes niet alleen af van kwaliteit, maar ook van infrastructuur. Hij beschrijft het theater waar hij werkt als een piramide: onderaan „een humuslaag van lokaal talent”, bovenaan de absolute top. De Harmonie organiseert verschillende cabaretavonden voor de verschillende piramidelagen: van open podia, een 'cabaretcfe' tot het Leeuwarder Cabaret Festival. Het doel is doorstromen naar de kleine zaal, de middenzaal en uiteindelijk de grote zaal. „Zo hebben we een trapje waarmee we comedians stapsgewijs bij ons publiek proberen te introduceren.”

Brabant en Limburg beschikken, net als de oostelijke provincies, over veel theaters én inwoners (oftewel: potentieel publiek). In deze regio's is het mogelijk een carrière op te bouwen zonder in de rest van het land te hoeven spelen. Programmeur Anita van der Linden van De Tamboer in het Drentse Hoogeveen probeert dit te faci-

teren door veel noordelijke makers te programmeren: „Juist omdat het in de rest van het land zo moeilijk is om binnen te komen.”

Ook identificatie speelt een rol. Regionale humor bestaat volgens Van der Meulen niet, maar cabaret vaart wel bij herkenning. Het werkt het best wanneer iemand op het podium voelt „alsof hij je buurman of buurvrouw kan zijn”. Van der Linden werkte eerder in Schiedam, waar cabaretier Richard Groenendijk, sterk gebonden aan Rotterdam en omgeving, moeiteeloos acht keer de zaal uitverkocht. In Hoogeveen kreeg ze voor hem de zaal niet eens één keer vol. Hetzelfde mechanisme ziet ze ook andersom: streektaalvoorstellingen lopen in Drenthe uitstekend, maar zouden in de Randstad veel minder publiek trekken.

Accent en dialect

Herkenbaarheid begint vaak bij hoe iemand klinkt. Bij cabaretiers die veel in bepaalde regio's spelen, is meestal duidelijk hoorbaar waar ze vandaan komen. Ze hebben een accent, of spelen hele voorstellingen in het dialect. Dat hoeft geen barrière te zijn, vertelt Thijs Kemperink (43) voorafgaand aan een voorstelling in Coevorden. Hij speelt zijn voorstellingen in Twents dialect ook in Groningen, Drenthe, de Achterhoek en zelfs Friesland. Hij ziet het als cultureel verwante regio's. Kemperink:

Bert Eeftink.
FOTO STEFAN SCHIPPER

„Woorden die mensen niet kennen, begrijpen ze wel door de context.”

Kemperink leerde bewust zijn accent en soms Twentse zinsbouw niet af. Zijn vriendin en een regisseur raadden dit eerst wel aan, maar een advies van wijlen Pieter Bouwman, cabaretier en regisseur, bleef hangen: het gaat erom dat mensen je begrijpen. Kemperink: „Als ik ga nadenken over hoe ik praat, word ik minder mezelf. In Twente zeggen we bijvoorbeeld: 'Ik ga naar de kroeg heen' en niet 'ik ga naar de kroeg'.”

De Brabantse Christel de Laat (59), momenteel een van 's lands bestverkopende cabaretiers, ziet haar onaangepastheid als onderdeel van haar succes: „We worden opgevoed met het idee dat een dialect moeilijk is te verstaan is en dat we allemaal in dat ene dialect, het Algemeen Beschaafd Nederlands, moeten praten. Ik vind dat je dan authenticiteit verliest. En ik ben iemand die authentiek op het podium wil staan. Ik praat nou eenmaal Brabants en ga dat niet aanpassen.”

Dat dit idee ook grenzen kent, blijkt bij het Fries, wat een taal, en geen dialect is. Programmeur Van der Meulen ziet op dit moment geen actieve Friestalige professionele cabaretiers. „Je legt jezelf dan een heel duidelijke grens op: de

Ik ben iemand die authentiek op het podium wil staan. Ik praat nou eenmaal Brabants en ga dat niet aanpassen

Christel de Laat Cabaretier

Publiek komt voor een avond onbedaarlijk lachen en niet voor een fijnzinnige avond met diepe doordenkers

Bert Eeftink Cabaretier

provinciegrens.” Tegelijkertijd bestaat er wel succesvol Friestalig toneel, dat binnen de provincie tournees van dertig voorstellingen kan spelen. Een verklaring van het verschil tussen cabaret en toneel heeft Van der Meulen niet direct. Herkenning zit niet alleen in taal, maar kan ook zitten in thematiek. Bert Eeftink (59) speelt momenteel een voorstelling over een duivenmelker. Een onderwerp dat je eerder met de provincie associeert dan met een stad als Leiden of Amsterdam. Programmeur Van der Linden vertelt: „We hebben in de gemeente Hoogeveen 58.000 inwoners. In de dorpen vind je veel landbouw. Het is een andere doelgroep dan in de Randstad. Een voorstelling over de wolf zou hier bijvoorbeeld goed kunnen aanslaan.”

Niet elke cabaretier blijft binnen zijn regionale context opereren. Cabaretiers zoals Herman Finkers, Hans Teeuwen of Theo Maassen hebben duidelijk herkenbare roots, maar trokken bijvoorbeeld naar Amsterdam, werden lid van bekende comedyclubs zoals Toomler, deden mee aan cabaretfestivals of verschenen op tv.

Harde leerschool

Opvallend is dat cabaretiers met thuisbasis in een bepaalde regio zelden de klassieke route van toneelscholen, comedyclubs en cabaretfestivals doorlopen. De Laat begon op haar 25ste als entertainer in 't Tunneke, een party-

centrum in een Brabants dorp. Bezoekers eten er, in combinatie met amusement.

„Bourgondische feesten” waren het, vertelt ze in haar woonplaats Schijndel. De Laat liep er rond als keukenmeid: op klompen, met lange rok, een schort en hoofd-doekje, grappen makend tussen de tafels. „Heel Brabants.”

Folkloristisch, maar ook een harde leerschool: ze had niet de luxe van een podium, microfoon en stil publiek. Later liet De Laat zich als typetje inhuren op Brabantse beurzen, jaarmarkten en personeelsfeesten. In twintig jaar bouwde ze in de evenementensector een „hartstikke goede positie” op.

Ook Scheepers begon zijn carrière bij een typisch zuidelijk verschijnsel: het tonpraten, geworteld in de carnavalscultuur. Als typetje sta je in een ton en probeer je een zaal vol drinkende mensen aan het lachen te maken. Scheepers vertelt dat rond tien of elf uur de beste tijd is om op te treden: „Eerder is het publiek nog te nuchter en later te dronken.” Hij beschrijft optredens waarbij hij tussen kotsplekken door richting het podium moest slalommen, anders met volle dienbladen die voor de ton wandelen en mensen die tegen het podium urineren.

Ondanks dat ongemak spreken De Laat en Scheepers beiden van waardevolle ervaringen. Eerst leerden ze het vak en bouwden regionaal publiek op. Later betaalde deze regionale populariteit zich uit in theatersucces. Aanvankelijk hoofdzakelijk in Brabant. De Laat: „Ik was toen al vijftig en dacht: ik ga toch niet meer heel Nederland door als het hier ook gewoon lukt?” Later besloot ze zich, na aanmoedigingen van haar impresariaat, ook over de provinciegrenzen te wagen. Met succes, hoewel ze er nog steeds voor kiest om de helft van haar optredens in Brabant te spelen.

De Laat en Scheepers bewandelen dus niet de geijkte weg. Scheepers spreekt met relativering over 'cabaretfestivalletjes': „Ik heb niet meegedaan aan festivals. Geen titel achter mijn naam. Op die manier word je vaak verkocht in de Randstad. Op posters staat héél dik gedrukt wat je gewonnen hebt. Maar dan komt zo'n finalistentournee hier in Budel en staan ze voor achtien man te spelen. Omdat er geen hond geïnteresseerd is. Want het is wederzijds hè: het is

Thijs Kemperink.
FOTO STEFAN SCHIPPER

sich dialect. Dit ontstond nadat met name dié stukken in zijn plaatselijke oudejaarsconferenties goed aansloegen. Eeftink breidde zijn speelgebied geleidelijk uit tot heel Oost-Nederland, waar hij in grote zalen staat. Toen hij eens bij de Amsterdamse Kleine Komedie aanklopte, bleek dat een brug te ver: „Ze kenden me niet en durfden het niet aan.”

Andere mentaliteit

Ook het speelgebied van Thijs Kemperink breidde zich het afgelopen decennium uit: Overijssel, Gelderland, Drenthe en tegenwoordig ook Groningen. Hij begon in het westen: na zijn werk bij een groothandel in de bouw reed hij van Hengelo naar het Amsterdamse Comedycafé voor zes minuten speeltijd. Later in zijn loopbaan speelde hij ook in het Amsterdamse Bellevue, tot hij zich afvroeg: „Waarom zou ik voor 25 man in Amsterdam spelen als er in het Overijsselse Hardenberg 500 op me wachten?”

Culturele nabijheid speelt een grote rol, denkt Kemperink: „Of ik nou in Twente, Drenthe, Gelderland of Groningen speel: wij delen eenzelfde wij-gevoel. Dat helpt bij de binding met het publiek. Ik vermoed dat er in de Randstad toch een ander soort wij-gevoel is.” Ook De Laat merkt tussen provincies

onderling weinig verschillen, maar kijkt wel anders naar een stad als Amsterdam: „Daar heerst denk ik een ander soort mentaliteit, een ander idee over wat kunst is. Meer kunst met een grote K.” Ze voegt toe: „Dat is geen oordeel, want daar houd ik ook van, maar het trekt ander publiek.”

„Laat dat hautaine idee los dat al het goede uit de Randstad komt”, zegt Scheepers. „Want dat voel ik soms wel een beetje.” Sentimenten over culturele hiërarchie komen vaker terug. Scheepers vertelt over arrogant gedrag van sommige randstedelijke stand-upcomedians, De Laat over de jury van de cabaretprijzen die niet eens bij haar voorstelling kwam kijken en Kemperink over een recensent die jaren geleden over zijn voorstelling schreef dat „de Tukkers er wel lekker op gingen”. Kemperink: „Dat vond ik denigrerend.”

Uiteindelijk is het maar zo'n 20 procent van de programmering waarin Nederlandse theaters onderling van elkaar verschillen, vertelt Van der Meulen. Daár ontstaat ruimte waarin (grote) regionale carrières kunnen ontstaan en groeien. De overige 80 procent is grotendeels hetzelfde: „De grote knallers staan bijna overal.” Het zijn de poortwachters - media, jury's, prestigieuze podia - die bepalen wanneer het hèle land doorheeft dat iemand als De Laat inmiddels ook een grote knaller is geworden.

Advertentie

TE ZIEN T/M 28.06.2026

AMSTERDAM, BIJNA GESLOOPT

GRACHTENMUSEUM

Herengracht 386 | Amsterdam | www.grachtenmuseum.nl

Is.m. Vereniging Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad

Karin Amatmoekrim:
Grenzend aan Liefde.
Een nieuw verhaal over
Nederland. Prometheus,
152 blz. € 15,99

Lotfi El Hamidi:
**Stakkers en
wolven.** Pluim,
160 blz. € 22,99

Twee essayisten spreken zich uit over de teloorgang van de beschaving

NON-FICTIE In hun nieuwe boeken maken Karin Amatmoekrim en Lotfi El Hamidi zich zorgen over een wereld waarin 'de ander' steeds vaker tot vijand wordt uitgeroepen. Beiden menen dat er van de westerse beschaving weinig meer over is.

Door **Tara Lewis**

In 2023 stemden 2,3 miljoen Nederlanders op de PVV en maakten de partij van Wilders daarmee de grootste van Nederland. Voor veel Nederlanders met een migratieachtergrond brak daarmee een ongemakkelijke tijd aan. Wat betekent het als zoveel landgenoten een stem geven aan iemand die nota bene veroordeeld is voor zijn racistische uitspraken? Er volgden een genocide in Gaza en de ICE-terreuren van Trump. Weliswaar overzeese malheur, maar gevoelsmatig komen moordpartijen en deportaties akelig dichtbij.

Wat doe je als de beschaving om je heen instort? Lotfi El Hamidi stopte in februari 2025 als chef van de opinieredactie van NRC en ging terug naar *De Groene Amsterdammer*. Hij schreef een afscheidsessay over de morele spagaat waarin hij zat. „Je kunt niet van mensen verwachten dat zij het grootste morele vraagstuk van het moment parkeren alsof het om een persoonlijke preoccupatie gaat. (...) Een 'neutrale' houding is een uitvlucht.”

Amatmoekrim stopte in oktober 2025 tijdelijk met het schrijven van haar column in deze krant. Om aan haar geschiedenis van Suriname te werken, maar ook omdat de anti-migratieprotesten haar diep raakten en ze behoefte voelde tot afstand.

En allebei schreven ze een boek. In *Gren-*

COLOFON

Mediahuis NRC BV
Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie
Vragen, opmerkingen
of suggesties?
Mail naar
redactie@nrc.nl
of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus
20673, 1001 NR Amster-
dam, t.a.v. rubriek,
redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000**
(algemeen nummer)

Ingezonden brieven
Reageren op artikelen?
Stuur maximaal
250 woorden naar
opinie@nrc.nl.
Vermeld naam, adres en
tel. nummer.

Advertenties
T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten
T: **020 - 755 3052**
E: familieberichten@nrc.nl

NRC Webwinkel
E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.

W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572**
(ma-vr 8.00-17.00,
za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur.
Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Een Rode-Lijnprotest in Amsterdam tegen de genocide in Gaza, op 5 oktober 2025. FOTO SIMON LENSSENS

zend aan Liefde - een nieuw verhaal over Nederland analyseert en beantwoordt Amatmoekrim de vraag waarom 'de ander' zo succesvol tot vijand wordt uitgeroepen. In *Stakkers en wolven*. In de schaduw van Gaza legt El Hamidi uit hoe dat voelt, met name na de aanval van Hamas op 7 oktober en de daaropvolgende genocide op de Palestijnen in Gaza.

Faillissement van de westerse wereld
Amatmoekrim toont zich met *Grenzend aan Liefde* - een nieuw verhaal over Nederland een geweldenaar. Haar korte, essayistische pamflet komt binnen als een mokerslag. In het ongerepte tijdschrift waarin extreemrechtsgroei en de democratie lijkt te wankelen, geeft zij richting, weg van de misère, naar het licht toe.

Eerst stompt ze wel even alle lucht uit je longen, met enkele snoeiharde hoofdstukken over het morele faillissement van de westerse wereld. Haar fijn ontleeft ze het construct van 'De Ander', speciaal opgetuigd om met de trans-Atlantische slavenhandel geld te verdienen. Hoe je het als christen verkocht krijgt om andere, verskeerde christenen te ketenen, verscheppen en als vee tot loeizwaar werk te dwingen met geweld? Door ze beesten te noemen.

Wie zich nog in de luxepositie waant om de doorwerking van deze ontmenselijking te ontkennen, wordt door de auteur fijntjes op de feiten gedrukt. In enkele alinea's somt ze bijvoorbeeld een handvol van de meest gruwelijke, onbegrijpelijke moorden door Amerikaanse politieagenten op.

Het zal voor sommige mensen even slikken zijn, om het idee van westerse beschaving bij te stellen. Maar Amatmoekrim maakt er gehakt van. Neem de menselijke dierentuinen, waarvan de laatste nog in 1958 in Antwerpen te zien was. Alsof het nog niet mensonterend genoeg was om mensen eeuwenlang tot slaaf te maken, werden ze daarna achter tralies gezet om te bekijken. Ze trekt de parallel met de oerwoudgeluiden in het voetbalstadion - ook al zo'n lichtend voorbeeld van een bastion der beschaving.

Ze laat zien hoe vakkundig verhalen verwrongen worden, tot een nieuwe waarheid. Zoals politici Caroline van der Plas (BBB) en haar voormalig partijgenoot Mona Keijzer, die mensen willen laten geloven dat moslims de grootste bedreiging zijn voor Joden. Ware het niet dat het toch echt het 'verlichte' Westen was dat 6 miljoen Joden vermoordde tijdens het naziregime.

Het boek vervlecht moeiteloos beknopte historische analyses met persoonlijke ervaringen en observaties. Het laatste levert aangename zinnen op zoals: „Wat ik had leren kennen als de prototypische Hollandse volkscultuur van onversneden racistisch zijn, vermengd met warme jovialiteit dat klonk als 'je bent een buitenlander, maar je bent wel onze buitenlander', maakte plaats voor iets nieuws.”

Je zou kunnen denken dat het boek een aanklacht is tegen extreemrechts en racisme, maar het is ook een vlijmscherpe analyse van wat er mis is met de wereld en een handreiking voor een oplossing. Net als Anil Ramdas, op wie Amatmoekrim promoveerde, ziet zij kansen voor mensen met een migratieachtergrond om ons uit de crisis te helpen, omdat juist zij ervaring hebben met het zich handhaven in een veranderende wereld en met een identiteit die onder druk staat.

El Hamidi reflecteert in tien essays onder meer op de winst van Wilders, de Maccabieren, op een Nederland dat racistischer wordt en hoe hij dat als moslim en Neder-

lander met Marokkaanse achtergrond ervaart. Hij is slim en belezen en maakt daar geen geheim van. Nu is El Hamidi een uitstekende auteur met een vlotte pen en een onberispelijk moreel kompas. Helaas wordt dat alles op momenten geflankeerd door een ietwat drammerige en misnoegde toon. Niet geheel verwonderlijk: er is ook veel om kwaad over te zijn. De Palestijnse genocide is dan ook een rode draad in het werk.

Bombardement

Lezers van *De Groene* en NRC zal veel materie bekend voorkomen. Zo nam El Hamidi zijn laatste, reflecterende essay voor NRC op en zit er een voor dezelfde krant geschreven afscheidsessay aan Rotterdam in als intermezzo. Er zijn essays over slachtofferschap, beschaving en een bedevaart, allemaal eerder verschenen in *De Groene*, net als een lezing over herdenken, die hij op aanvraag schreef en voordroeg tijdens de herdenking van het Rotterdamse bombardement op 14 mei 1940.

In deze H.J.A. Hoflandlezing beschrijft hij hoe hij in 2010 naar Syrië reisde, een land dat inmiddels zo wordt geassocieerd met oorlog dat je bijna zou vergeten dat het ooit de 'bakermat van de beschaving' was. El Hamidi trekt mooie parallellen tussen de verwoesting

van Aleppo, het bombardement van Rotterdam en de Palestijnse genocide. Hij betoogt dat eenieder die getuige is van een oorlog, ook als dat alleen in woord en beeld is, de verantwoordelijkheid heeft stelling te nemen en zich uit te spreken. De materie is op zichzelf interessant, maar toch komt het essay wat uit de lucht vallen en versterkt het de impressie dat het boek wat fragmentarisch is. Daardoor ontbreekt een overkoepelende boodschap, behalve misschien dat er van westerse beschaving geen sprake meer kan zijn. Wat dat betreft ligt zijn werk dicht bij dat van Amatmoekrim: zij leunt in haar argumenten op een bredere, eeuwenoude geschiedenis, terwijl El Hamidi inzoomt op de Palestijnse genocide.

De kracht van het boek van Amatmoekrim zit hem misschien juist in de afstand. In die ruimte creëert ze een confronterend verhaal, dat in al zijn ogenschijnlijk eenvoud een klein meesterwerk is, vol prachtige zinnen, rake geschiedenis en ontroerende, persoonlijke anekdotes. Haar boek knuppelt zonder wrok neer, om je daarna liefdevol op te pakken met een hoopvolle boodschap over een sombere toekomst, die we mogelijk samen nog kunnen afwenden. Met empathie, fatsoen, mededogen én: liefde. Het is een moedig, inspirerend appél.

| MUZIEK | THEATER | KLEINKUNST | CABARET | BALLET | OPERA | DANS |

PODIUMKUNSTEN

10 Musical Award-nominaties

Foxtrot

De Annie M.G. Schmidt & Harry Bannink musical

13 t/m 25 mei

de la mar
15 jaar

DE ZIEL KRIJGT VLEUGELS

HET GROOTSTE ZWANENMEER TER WERELD®

Met meer zwanen dan je kunt tellen!

Moederdag Tip!

HET SHANGHAI BALLET

UIT DE PERS
“Dit is het Zwanenmeer zoals het moet zijn, maar zoals men het zelden ziet”

World Forum Theater Den Haag 28 AUG T/M 6 SEP
Martiniplaza Groningen 8 & 9 SEP
nieuwe Luxor Theater Rotterdam 11 T/M 20 SEP
Koninklijk Theater Carré Amsterdam 22 T/M 27 SEP
Theater Orpheus Apeldoorn 29 SEP T/M 4 OKT

GROOTSTEZWANENMEERTERWERELD.NL

Bezoek Catalonië in het Gaudí-jaar

Een bijzondere reis in het teken van architectuur en modernisme in Catalonië

8-daagse Europa-reis: 11-18 november 2026 / reissom € 3.495,- p.p.

EUROPA-REIS

Merijn de Waal, NRC-redacteur en voormalig correspondent in Spanje geeft voorafgaand aan de reis een lezing over de Catalaanse identiteit en actualiteit.

„ Binnen Spanje zijn de Catalanen zeker uniek, al is het maar in hun eigengereidheid.

Het werk van Antoni Gaudí is onlosmakelijk verbonden met de Catalaanse identiteit. In 2026 is het honderd jaar geleden dat Gaudí overleed. In dit herdenkingsjaar bereikte de Sagrada Família haar hoogste punt, al loopt de afwerking nog door tot circa 2034. Deze reis voert langs de hoogtenpunten van het modernisme, in Barcelona en daarbuiten.

Gijs van Hensbergen, kunst-historicus, auteur en Gaudí-expert. Gespecialiseerd in Spaanse kunst en architectuur en auteur van onder meer - *De Sagrada Família*.

Programma, exclusieve toegang:

- ✓ Bezichtiging van iconische werken van Antoni Gaudí, waaronder de Sagrada Família, die in het Gaudí-jaar 2026 haar hoogste punt bereikt
- ✓ Privébezoek aan monumentale voorbeelden van het Catalaanse modernisme
- ✓ Bezoek aan locaties buiten de stad, zoals Sitges, Reus en Terrassa
- ✓ Toegang tot monumentale 'wijnkathedralen', o.a. Cava Codorniu
- ✓ Verkenning van Montserrat, het spirituele hart van Catalonië

Bekijk het volledige dagprogramma of reserveer voor deze bijzondere reis naar Spanje.

Spreekt u liever persoonlijk met een medewerker?
Bel dan tijdens kantooruren 020 - 751 79 65 of e-mail naar nrc@voyageculture.nl

Doe uw boekingsaanvraag op nrcwebwinkel.nl/reizen-nrc of scan hier de QR-code ►

NRC Reizen is een samenwerking van Mediahuis NRC B.V. met reispartner Culture by Experience Travel, aangesloten bij ANVR, SGR en het Calamiteitenfonds. De redactie van NRC is niet betrokken bij de inhoud of samenstelling van de reizen. De reizen worden begeleid door deskundigen, van wie een deel verbonden is aan NRC.

Ga naar ► nrcwebwinkel.nl/reizen-nrc

kroon op de taart!

De getekende werelden van
Thé Tjong-Khing

19 APR T/M 25 OKT 2026

met werk van
Pris Roos &
Koen Taselaar

CODA MUSEUM
coda-apeldoorn.nl/khing

het
cultuurfonds

GRAVIN VAN BYLANDT
STICHTING

M
mondriaan
fonds

Frank
vd Wal
Fonds

Meer informatie

